

T.C.
İSTANBUL NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER (TEZLİ)
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

POLİTİK KRİZLERİN ARAŞTIRILMASI: NEDENLER VE
SONUÇLARIN ANALİZİ

Sanan VALİYEV

Yüksek Lisans Tezi

POLİTİK KRİZLERİN ARAŞTIRILMASI: NEDENLER VE SONUÇLARIN ANALİZİ

Sanan VALİYEV

T.C.
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (Tezli) Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

ORCID ID: 0009-0002-5895-5937

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Fırat DEMİRKOL

KABUL VE ONAY

Sanan VALİYEV tarafından hazırlanan “Politik Krizlerin Araştırılması: Nedenler Ve Sonuçların Analizi” başlıklı bu çalışma, 23 Temmuz 2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi: **Dr. Öğr. Üyesi Anar ALİYEV** _____
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

Jüri Üyesi: **Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Halil YAŞAR** _____
İstanbul Gelişim Üniversitesi

Tez Danışmanı: **Dr. Öğr. Üyesi Fırat DEMİRKOL** _____
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

Jüri tarafından kabul edilen bu çalışmanın Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Enstitü Yönetim Kurulu;

Karar Tarihi :

Karar Numarası :

Dr. Öğr. Üyesi Şerafettin SEVGİLİ
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, tezimin/projemimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabul ettiğimi beyan ederim.

23 Temmuz 2024

Sanan VALİYEV

SAVUNMA ÖNCESİ ONAYLAR

BENZERLİK ONAYI		
Başlık	Politik Krizlerin Araştırılması: Nedenler ve sonuçların Analizi	
Savunma Tarihi	23 Temmuz 2024	
Sayfa Sayısı	103	
Benzerlik Yüzdesi (%)	%2	
Benzerlik Yüzdesi (%) (Kaynakça Hariç)	%2	
Taranan Program	Turnitin	
Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, özet, ana bölümler ve sonuç kısımlarından oluşan çalışmam için şahsım ve tez danışmanım/Enstitü Sorumlusu tarafından intihal tespit programında taraması yapılmıştır. Tez danışmanımın gözetiminde tamamladığım çalışmamın azami benzerlik oranlarına göre intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.		
Öğrenci	Danışman	Enstitü Sorumlusu

TEZDEN ÇIKARILAN YAYIN		
Yayın Künyesi	Sanan V. & Demirkol F. Sosyal Medyanın Siyasi Krizlerin Gelişimindeki Rolü. <i>M. Kozybayev Kuzey Kazakistan Devlet Üniversitesi Bülteni</i> .	
Yayın Türü	☐ Ulusal Hakemli Dergide Makale ☒ Uluslararası Hakemli Dergide Makale ☐ Ulusal Kongre/Sempozyumda Bildiri ☐ Uluslararası Kongre Sempozyumda Bildiri	
	Enstitü Sekreteri	

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında ve tamamlanmasında bana yol gösteren ve destek olan birçok kişiye minnettarım. Öncelikle, tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Fırat DEMİRKOL'a, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşarak bana rehberlik ettiği ve her aşamada sabırla destek olduğu için içtenlikle teşekkür ederim. Bu zorlu süreçte manevi desteklerini esirgemeyen sevgili babama, anneme ve ablama sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Onların sabrı, anlayışı ve sürekli motivasyonu olmadan bu çalışmayı tamamlamak mümkün olmazdı. Son olarak, araştırmamda bana katkı sağlayan ve destek veren tüm kişi ve kurumlara teşekkür ederim.

Sanan VALİYEV

Temmuz, 2024

ÖZET

Sanan VALİYEV

Politik Krizlerin Araştırılması: Nedenler ve Sonuçların Analizi

Yüksek Lisans Tezi

İstanbul, 2024

Bu tez çalışması, politik krizlerin nedenlerini ve sonuçlarını derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Günümüz dünyasında politik krizler, küresel güvenliği, ekonomik istikrarı ve uluslararası ilişkileri belirleyen anahtar faktörlerden biri haline gelmiştir. Bu krizler, iç çatışmalar, ekonomik zorluklar, ulusal ve uluslararası gerilimler ile dış güçlerin müdahaleleri gibi çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilir. Araştırmanın temel amacı, politik krizlerin nedenlerini anlamak ve analiz etmek; bu krizlerin toplum, devlet ve uluslararası topluluk üzerindeki çok yönlü sonuçlarını değerlendirmektir. Ayrıca, krizlerin önlenmesi ve çözümüne yönelik stratejiler geliştirmek de hedeflenmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Belge analizi, literatür incelemesi, tarihsel analiz ve karşılaştırmalı analiz yöntemleri uygulanmıştır. Bu yaklaşımlar, politik krizlerin nedenleri ve sonuçları hakkında ayrıntılı ve bağlamsal olarak zengin bir anlayış elde etmeyi sağlamıştır. Başlıca bulgulara göre, politik krizlerin nedenleri arasında ekonomik krizler, yoksulluk, işsizlik, gelir eşitsizliği, etnik, dini ve kültürel farklılıklar, tarihsel geçmiş ve kültürel değerler ile dış müdahaleler ve uluslararası ilişkilerdeki gerginlikler bulunmaktadır. Sonuçlar ise hükümet değişiklikleri, sınırların yeniden çizilmesi, ekonomik sarsıntılar, toplumsal değişiklikler ve uluslararası ilişkilerdeki gerginlikler olarak öne çıkmaktadır. Önleme ve çözüm stratejileri arasında uluslararası hukuk mekanizmalarının güçlendirilmesi, ekonomik ve sosyal destek programlarının geliştirilmesi, politik diyalog ve demokratik süreçlerin iyileştirilmesi ile barış gücü operasyonlarının uygulanması yer almaktadır. Sonuç olarak, politik krizler karmaşık ve çok yönlü bir sorundur ve araştırma ve çözüm için disiplinlerarası bir yaklaşım gerektirir. Bu krizlerin dinamiklerini ve sonuçlarını anlamak, dünya topluluğunda barış ve istikrarın sürdürülmesi için kritik öneme sahiptir. Araştırmanın bulguları, politika yapıcılara ve uluslararası organizasyonlara pratik tavsiyeler sunarak gelecekteki çatışmaların önlenmesine katkıda bulunabilir.

Anahtar Kelimeler

Politik krizler, nedenler, sonuçlar, küresel güvenlik, ekonomik istikrar.

ABSTRACT

Sanan VALIYEV

Thesis Title: Investigation of Political Crises: Causes and Analysis of The Results

Master's Thesis

İstanbul, 2023

This thesis aims to examine the causes and consequences of political crises in depth. In today's world, political crises have become one of the key factors determining global security, economic stability, and international relations. These crises can arise from various reasons such as internal conflicts, economic difficulties, national and international tensions, and interventions by external forces. The main objective of this research is to understand and analyze the causes of political crises and to evaluate the multifaceted consequences of these crises on society, the state, and the international community. Additionally, it aims to develop strategies for the prevention and resolution of crises. In this study, a qualitative research method was used. Document analysis, literature review, historical analysis, and comparative analysis methods were applied. These approaches have provided a detailed and contextually rich understanding of the causes and consequences of political crises. According to the main findings, the causes of political crises include economic crises, poverty, unemployment, income inequality, ethnic, religious, and cultural differences, historical backgrounds, cultural values, external interventions, and tensions in international relations. The consequences include government changes, redrawing of borders, economic disruptions, social changes, and tensions in international relations. The prevention and resolution strategies include strengthening international legal mechanisms, developing economic and social support programs, improving political dialogue and democratic processes, and implementing peacekeeping operations. In conclusion, political crises are complex and multidimensional problems that require an interdisciplinary approach for research and resolution. Understanding the dynamics and consequences of these crises is critically important for maintaining peace and stability in the global community. The findings of this research offer practical recommendations to policymakers and international organizations, contributing to the prevention of future conflicts.

Keywords

Political crises, causes, consequences, global security, economic stability.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
ETİK BEYAN	ii
SAVUNMA ÖNCESİ ONAYLAR.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: KRİZLERİN TEORİK TEMELLERİ	2
1.1.Politik Krizlerin Tanımı ve Özellikleri.....	2
1.2 Politik Krizlerin Ortaya Çıkış Teorileri.....	14
1.3 Politik Krizlerin Sınıflandırılması.....	20
İKİNCİ BÖLÜM: SİYASİ KRİZLERİN TARİHSEL GENEL BAKIŞI	23
2.1 Tarihte Büyük Siyasi Krizlere Örnekler	23
2.2 Seçilen Krizlerin Nedenleri ve Sonuçlarının Analizi	33
2.3 Geçmiş Krizlerden Çıkarılan Dersler	47
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: GÜNCEL SİYASİ KRİZLER.....	58
3.1 Dünyadaki Mevcut Siyasi Krizlere Genel Bir Bakış.....	58
3.2 Çağdaş Krizlerin Nedenlerinin Ve Sonuçlarının Analizi	66
3.3 Siyasi Krizlerin Çözümünde Uluslararası Kuruluşların Rolü	74
SONUÇ	83
KAYNAKLAR	86

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltma	Açıklama
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
ACUM	Avrupa Yanlısı Muhalefet Bloğu
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
CSTO	Kollektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
İŞİD	İrak ve Şam İslam Devleti
AGİT	Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ABD	Amerika Birleşik Devleti
AB	Avrupa Birliği
İT	İnformasyon Teknolojisi
BM	Birleşmiş Milletler

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Günümüz dünyasında politik krizler, küresel güvenliği, ekonomik istikrarı ve uluslararası ilişkileri belirleyen anahtar faktörlerden biri haline gelmiştir. Bu krizler, iç çatışmalar, ekonomik zorluklar, ulusal ve uluslararası gerilimler ile dış güçlerin müdahalelerinin etkisi gibi çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilir. Politik krizlerin incelenmesi, kriz durumlarının ortaya çıkışına ve gelişimine katkıda bulunan hem içsel hem de dışsal faktörleri dikkate alan kapsamlı bir yaklaşım gerektirir. Bu araştırmanın temel amacı, politik krizlerin nedenlerini ve sonuçlarını analiz etmek; bu krizlerin önlenmesi ve çözümüne yönelik stratejiler geliştirmektir. Önemli bir görev, yaklaşmakta olan bir krizi işaret edebilecek anahtar göstergelerin tanımlanmasıdır; bu da devletlerin ve uluslararası organizasyonların potansiyel zararı en aza indirmek için önleyici tedbirler almasına olanak tanır. Bu araştırma ayrıca politik krizlerin kamuoyu üzerindeki etkisini, göç süreçlerini, insani durumu ve ülkelerin ekonomik gelişimini incelemeyi amaçlamaktadır. Politik krizin bu yönlerini anlamak için diplomatik çabaların, ekonomik yaptırımların veya son çare olarak barışı koruma operasyonlarını içerebilecek etkili yanıt stratejileri geliştirmek kritik öneme sahiptir. Sonuç olarak, politik krizler karmaşık ve çok yönlü sorunlardır; bu nedenle araştırma ve çözüm için disiplinlerarası bir yaklaşım gerektirmektedir. Bu krizlerin dinamiklerini ve sonuçlarını anlamak, dünya topluluğunda barış ve istikrarın sürdürülebilmesi için kritik öneme sahiptir. Politik krizlerin araştırılması, sadece akademik bilgi birikimini teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda gelecekteki çatışmaları önlemeye çalışan politikacılara ve uluslararası organizasyonlara pratik tavsiyeler sunar.

Araştırmanın Önemi

Politik krizlerin incelenmesi, uluslararası ilişkiler, ülkelerin iç politikaları, ekonomi ve toplumsal refah üzerinde derin ve uzun vadeli etkilere sahip olabileceği için modern dünyayı anlamada kilit bir rol oynar. Askeri çatışmalar, ekonomik çökmeler, devlet darbeleri veya devrimler olsun, politik krizler önemli değişikliklere yol açar ve bu değişikliklerin derinlemesine ve kapsamlı bir analizini gerektirir.

Araştırmanın Amacı

Politik krizlerin incelenmesi: Nedenlerin ve sonuçlarının analizi; konusunun incelenmesinin amacı, politik krizlere yol açan karmaşık nedenleri anlamak ve toplum, devlet ve uluslararası topluluk için çok yönlü sonuçlarını değerlendirmektir. Bu inceleme, gelecekteki krizlerin önlenmesi için etkili stratejilerin geliştirilmesi, politik istikrarın güçlendirilmesi ve barışın sürdürülmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.

Nedenlerin Belirlenmesi: Politik krizlerin ortaya çıkmasına etki eden faktörlerin araştırılması, ekonomik, sosyal, tarihsel, kültürel ve uluslararası yönler de dahil olmak üzere yapılır. Politik liderliğin, ideolojilerin ve dış müdahalelerin rolüne özel önem verilir.

Sonuçların Değerlendirilmesi: Politik krizler, toplumun gelişimi, ülkelerin ekonomisi, uluslararası ilişkiler ve küresel güvenlik üzerindeki etkisini analiz etme, kısa ve uzun vadeli sonuçlardan etkilenen taraflar için incelenmesini de içerir.

Önleme Stratejilerinin Geliştirilmesi: Nedenlerin ve sonuçların analizine dayanarak, benzer olayların gelecekte önlenmesine yönelik önerilerin formüle edilmesi; bu durum, uluslararası hukuk mekanizmalarının güçlendirilmesi, ekonomik ve sosyal destek programlarının geliştirilmesi, politik diyalog ve demokratik süreçlerin iyileştirilmesi gibi önerileri içerebilir.

Araştırmanın Yöntemi

Politik Krizlerin Araştırılması: Nedenler ve Sonuçların Analizi konusu, birkaç nedene bağlı olarak çok yöntemli araştırmalar için uygundur. Bu tez çalışmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi ile belgeler, kitaplar, makaleler ve diğer mevcut materyallerin analizi yoluyla politik krizlerin derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde incelenmesine odaklanılmıştır. Nitel yöntemin kullanılmasının temel amacı, politik krizlerin nedenleri ve sonuçları hakkında ayrıntılı ve bağlamsal olarak zengin bir anlayış elde etmektir. Çalışma sürecinde aşağıda belirtilen yaklaşımlar kullanılmıştır:

- 1. Belge Analizi:* Bu, resmi belgelerin, hükümet raporlarının, uluslararası anlaşmaların ve araştırma konusuna ışık tutabilecek diğer birincil kaynakların incelenmesini içerir.
- 2. Literatür İncelemesi:* Bu, politik krizler konusunda yazılmış akademik kitapların, makalelerin ve monografilerin araştırılmasını kapsar. Bu, çeşitli yazarlar ve araştırmacılar

tarafından kullanılan ana teorileri, kavramları ve yaklaşımları belirlemeye olanak tanımıştır.

3. Tarihsel Analiz: Tarihsel yöntemin kullanılması, politik krizlerin zaman içindeki gelişimini izlemeyi, dinamiklerini ve diğer olaylar ile olgular arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmayı sağlamıştır.

4. Karşılaştırmalı Analiz: Farklı politik krizlerin birbirleriyle karşılaştırılması, genel ve spesifik nedenlerini ve sonuçlarını ortaya çıkarmayı sağlar; bu da onların doğasının daha derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunur.

Nitel araştırma yönteminin kullanılması sonucunda, politik krizlerin doğası, nedenleri ve sonuçları hakkında gerekçeli sonuçlar çıkarmaya olanak tanıyan kapsamlı veriler elde edilmiştir. Bu yöntem, yalnızca olguları belirlemekle kalmaz, aynı zamanda onların anlamını ve politik sistem üzerindeki etkisini de anlamayı sağlar. Çok yöntemli araştırma, bir araştırmada hem nicel hem de nitel yaklaşımların kullanılmasını içerir; bu da araştırılan konunun daha derin ve kapsamlı bir anlayışını sağlar. Siyasi krizler bağlamında, bu özellikle aşağıdaki nedenlerden dolayı önemlidir:

Nedenlerin Karmaşıklığı: Siyasi krizler genellikle ekonomik, sosyal, politik ve uluslararası yönleri içeren birçok faktörün karmaşık etkileşiminden kaynaklanır. Nitel yöntemler, araştırmacılara bu faktörlerin derinlemesine nasıl etkileşime girdiğini anlamada yardımcı olurken, nicel yöntemler bunların yaygınlığını ve etkisini değerlendirebilir.

Sonuçların Çeşitliliği: Siyasi krizlerin sonuçları ekonomik bozulmalardan yasal değişikliklere ve uluslararası ilişkilere kadar değişebilir. Çok yöntemli araştırma, bu sonuçları çeşitli açılardan değerlendirmeye olanak tanır; istatistiksel analizi derinlemesine vaka çalışmaları ve mülakatlarla birleştirir.

Algı ve Yorumlama: Farklı grupların siyasi krizleri nasıl algıladığını ve yorumladığını anlamak, nedenlerini ve sonuçlarını analiz etmek için kritik öneme sahiptir. Nitel yöntemler, bu algıların nüanslarını ortaya çıkarabilirken, nicel araştırmalar bunların nüfus arasında nasıl dağıldığını gösterebilir.

Teorilerin Geliştirilmesi ve Test Edilmesi: Çok yöntemli yaklaşım, siyasi krizleri açıklamak için mevcut teorileri uygulamanın yanı sıra, toplanan verilere dayanarak yeni

teoriler geliştirmeye olanak tanır. Bu yaklaşımların birleşimi, siyasi krizlerin doğasına dair daha derin bir teorik anlayış sağlar.

Politika ve Müdahale: Krizlerin nedenlerini ve sonuçlarını kapsamlı bir şekilde anlamak, etkili politika ve müdahale stratejileri geliştirmek için gereklidir. Çok yöntemli araştırmalar, hem nicel değerlendirmeleri hem de durumun nitel anlayışını dikkate alarak karar alma için kanıt tabanı sağlayabilir.

Genel olarak, çok yöntemli araştırma, siyasi krizler gibi karmaşık ve çok boyutlu fenomenlerin analizi için zengin ve çok katmanlı bir temel sağlar; araştırmacılara problem hakkında daha tam ve objektif bir görüş sunar.

Nedenlerin Analizi

Politik krizlerin nedenlerini anlamak, tarihi koşullar, sosyo-ekonomik durumlar, politik ideolojiler, uluslararası ilişkiler ve liderlerin kişilik özellikleri gibi geniş bir faktör yelpazesini analiz etmeyi gerektirir. Bu inceleme, krizlere yol açan temel sorunları belirlemeye ve gelecekteki önlenmeleri için yollar sunmaya yardımcı olur.

Krizlerin Sonuçları

Politik krizler genellikle hükümetlerin değişimine, sınırların yeniden çizilmesine, ekonomik sarsıntılara ve sosyal değişikliklere yol ağarak toplumda önemli değişikliklere neden olurlar.

BİRİNCİ BÖLÜM: KRİZLERİN TEORİK TEMELLERİ

1.1. Politik Krizlerin Tanımı ve Özellikleri

Öncelikle, kriz teriminin ne ölçüde kullanılacağını ve bunun kolay bir görev olmadığını dikkate alarak; kriz kavramının kapsamı ana hatlarıyla belirtilecektir. Bu bölümde siyasal alandaki sorunların bir değerlendirmesini yapmaya ve siyasal sistem ile siyasal örgütlenmedeki değişiklikleri tanımlamak için "siyasi kriz" ifadesinin kullanımını sınırlandırılacaktır. Sonuç olarak, "kriz" kavramı, sonunda bu nesnelerin özelliklerini tanımlamak için kullanılacaktır. Bu senaryoda iç ve dış politika gibi politik kararlar dikkate alınmaz; bunun yerine diğer sosyal/ekonomik (çevresel) ve ahlaki bağlamlar göz önünde bulundurulur. "Kriz yönetimi" gibi siyasi sürecin de önemli yönlerinin ele alınmadığı açıktır.

Bu bölümün amacı, istikrar veya dağılma gibi olaylarla ilişkili olarak "siyasi kriz" teriminin anlaşılmasını ve önemini değerlendirmektir. Burada siyasi krizlerin siyasi olaylar zincirindeki yeri konusunda görüşlerimi dile getirmeye devam ediyorum. Krizin, istikrarın bozulması ve büyük bir siyasi çatışmanın (devrim, iç savaş, darbe) ortaya çıkması durumundan kaynaklandığına inanıyorum. Dolayısıyla bu çalışma şu sorulara odaklanacaktır: Siyasi krizin özü nedir? İstikrarsızlık kriz anlamına gelir mi? İstikrar nasıl tanımlanır ve ölçülür? Krizin varlığını ne gösterir? Krizin ne gibi sonuçları olabilir?

Çalışma, başta istikrar, çatışma ve çözülme olmak üzere kriz ve ilgili olguların kavramsal analizine dayanacaktır. Kriz teriminin açık bir şekilde kavramsallaştırılması, aşağıdaki adımlar için bir ön koşuldur: ampirik doğrulama ve bir kriz modeli veya teorisi oluşturma.

Siyasi kriz nedir?

Sovyet diyalektik-materyalist liderlerinin çoğunun benimsediği yerli bilimsel yöntemde, siyasi sorunun konusu pek açık değildi. Bir yandan, "siyasi özneler arasındaki çelişkilerin şiddetlenmesi nedeniyle ortaya çıkan, başta iktidar yapıları olmak üzere siyasi sistemin gelişimi ve işleyişindeki özel bir durumdur." Yani kriz, çelişki ve çatışmalardan türeyen ikincil bir olgudur. Öte yandan, krizin, siyasi sistemin münferit unsurlarının veya kurumlarının işleyişinin geçici olarak askıya alınması veya durdurulması anlamına geldiği savunulmaktadır. Bu bakış açısına göre kriz, çatışma gelişiminin son aşaması,

çatışmanın çözülebileceği ya da yıkımın geri döndürülemez hale geleceği doruk noktasıdır (Siyaset Bilimi Ansiklopedik Sözlük, 148)

Ancak krizi bu şekilde anlamak yanıltır ve çifte hatanın bir sonucudur. Bunlardan ilki, akut çatışmanın bir kriz olduğu yönündeki hatalı genellemedir. Çatışmaların ve savaşların aynı dış süreçler olduğu açıktır, ancak doğaları farklıdır. İkinci hata ise çatışmanın, tarafların mücadeleye devam edemediği ya da devam etmek istemediği, ama aynı zamanda durumdan, yani krizden çıkmanın bir yolunu da bulamadığı kısmını tespit etmektir. Dolayısıyla, çözülmemiş bir çatışma aynı zamanda bir krizdir. Uzmanlaşmış literatürde, bu ikinci durum çoğunlukla "çıkamaz" olarak çevrilebilecek stalemate, impasse, deadlock gibi İngilizce kelimelerle tanımlanmaktadır.

Seçilmiş akademik yayınlarda yer alan bilimsel makalelerin analizi, çeşitli metodolojik sorunların varlığına işaret etmektedir. Siyasi olguların incelenmesi geleneğinde, Sovyet sonrası dönemde basitleştirilmiş sistemik yaklaşım baskın olmaya devam etmektedir. Bu yaklaşım, makro-sosyal ve makro-politik sorunların incelenmesi için yararlı olmasına rağmen, 1950'lerde hala etkiliydi (Smirnov vd., 2007). İkinci yarısında çatışma teorisyenleri tarafından derinlemesine eleştirildiğini hatırlamakta fayda var. Siyasi olgulara ilişkin modern disiplinler arası çalışmalar çok daha ileri gitmiştir. Bu nedenle, Batılı yazarlar tarafından bile krizi açıklamak için sistemik bir yaklaşımın kullanılması, siyaset teorisinin gelişiminde tarihsel bir olgudan başka bir şey değildir.

Siyasi kriz, siyasi istikrar, siyasi istikrarsızlık (gerilim) ve parçalanma gibi olgular ayrı olarak ele alınmaktadır. Bir yandan, Rus ansiklopedik baskılarının yazarlarının krizi çelişki ve çatışmaların şiddetlenmesi ve derinleşmesiyle ilişkilendirdikleri (ki bu aynı şey değildir) ve krize çatışmanın gelişiminde bir değişken olarak önem verdikleri doğrudur. Böyle bir açıklamanın yanıltıcılığı yukarıda belirtilmiştir (Gadzhiev, 2013).

Öte yandan, aksiyolojik bir bakış açısıyla bakıldığında sistem çökse bile krize olumlu bir değer verilir. Ancak sistemin yok olması durumunda bile kriz, sistemin yeni bir niteliğe geçişi ya da niteliksel olarak yeni bir sistemin oluşumu, başka bir deyişle bir gelişme anı olarak görülebilir. Bu anlamda kriz, bir felaketten, yani sistemin nihai olarak yok olması ve daha kötü kalitede yeni bir sistemin oluşması veya gelişimin tamamen durmasından temelde farklıdır. (Siyaset Bilimi. Ansiklopedik Sözlük. s. 148)

Krizin yalnızca olumlu sonuçlarına yapılan vurgu, ampirik verilerle desteklenmediği için metodolojik olarak yanlıştır. Kriz ve felaketi, bu iki olgunun temel özelliklerini tanımlamadan karşılaştırmak, münferit vakaları analiz ederken önemli ölçüde sübjektivizm içerebilir ve bu nedenle yeterince gerekçelendirilmiş sayılamaz. 3. Post-Sovyet yazarlar ve birçok Batılı yazar, krizi bir olay olarak mı yoksa bir süreç olarak mı değerlendirdiklerini çoğunlukla vurgulamamaktadır. Yukarıdaki kriz tanımlama girişimlerinde, açıkça olmasa da, kriz bir olay olarak ele alınmaktadır. Bu durum "özel durum", "işleyişin geçici olarak askıya alınması veya durdurulması", "kesinti" gibi kelimelerle belirtilmektedir.

Bununla birlikte, aynı yazarlar krizin özünü açıklarken, gelişiminin çeşitli aşamalarına dikkat çekmekte ve bu da krizin bir süreç olarak nitelendirildiğini açıkça göstermektedir. Kavramın tanımındaki bu tür bir iç çelişki, hem uygulamalı hem de teorik araştırmaların uygulanmasındaki ana engeldir.

Ön metodolojik sorunlar, krizi inceleyen araştırmacılar arasında bu olgunun özünü anlamada bir birlik olmadığı sonucuna götürmektedir. Bu, bireysel yazarlar tarafından kısmen araştırılmış olan temel bir sorundur. (Forgues, 1998). Söz konusu makalelerin hiçbirinde krizin net bir tanımı ve temel özelliklerinin bir listesi bulunmamaktadır. Ayrıca, tüm bu metinlerde ortak olan, krizin üç aşamalı bir süreç olarak ifade edilmesidir: 1) Gizli veya kriz öncesi; 2) Doruk aşaması; 3) Sonlanma aşaması. Bununla birlikte, bazı yazarlar krizin tamamlanmasının iki çeşidine dikkat çekmektedir: a) krizin üstesinden gelinmesi ve dengenin yeniden kurulması; b) nihai yıkım ve kalkınmanın durması. Rus bilim adamları ise üç varyant tanımlamaktadır: a) sistemin yok olması; b) sistemin (Pugachev, 2007) yeni bir duruma geçmesi; c) yeni bir sistemin yaratılması.

Yapılan analiz, kriz üzerine analiz edilen makalelerin çok açıklayıcı, içsel olarak çelişkili ve ampirik olarak temelsiz olduğunu ve bu nedenle siyasi kriz olgusunu açıklamak için tatmin edici sayılamayacağını iddia etmeyi mümkün kılmaktadır. Çok sayıda iç çatışma üzerine yapılan modern ampirik çalışmalar, krizin türev bir olgu veya çatışmanın bir sonucu olduğu fikrinin yanlışlığını ortaya koymuştur. Kriz ve çatışma arasındaki ilişkinin daha doğru bir açıklaması şu şekilde formüle edilebilir: iç çatışma devletin çöküşünün bir sonucudur. Devletin parçalanması ya da çökmesi en derin krizin kanıtıdır. Devletin

çöküşü, devletin güvenliğini, hukukun üstünlüğünü koruyamaması, topraklarını kontrol edememesi, vergi toplayamaması ve diğer iç ve dış işlevlerini (Baker ve Weller, 1998) yerine getirememesi ile sonuçlanan bir süreçtir.

Bu açıklama, çok sayıda çatışmanın ampirik analizinden türetilmiştir; yani tümevarımsaldır ve iç çatışmanın altında yatan nedenlerin dört grup faktör olduğu varsayımına dayanmaktadır: yapısal, ekonomik, siyasi ve kültürel, yakın nedenler ise elitlerin (Brown, 2001) davranışlarıdır. Yapısal faktörler arasında, devletin çökmesi veya kendi güvenliğini sağlayamaması, sadece iç çatışmanın değil devrimin de ortaya çıkması için belirleyici bir koşul olarak kabul edilir (Goldstone, 2001: 139-187). Dolayısıyla siyasi bir kriz, iç çatışmanın ortaya çıkması için gerekli bir koşul olarak görülebilir.

1. Krize bu açıdan bakılırsa, bu olguyu daha geniş bir teorik bağlama yerleştirmek ve siyasi döngünün bir modelini (şemasını) oluşturmak mümkün olur. Bu model analitik bir şekilde inşa edilmiştir, aşağıdaki başlangıç ilkelerine dayanmaktadır. 1. Model nedenseldir. Bu, ilk durumdan başlayarak her durumun bir önceki durumda meydana gelen değişikliklerin bir sonucu olduğu anlamına gelir. Aynı zamanda, her bir önceki durum, bir sonraki durumdaki değişikliklerin nedenidir.

2. Model değişmezdir. Bu, siyasi sürecin (gelişme, gecikme, gerileme) doğrusal olmayan bir şekilde gerçekleştiği ve her aşamasının belirli bir duruma yanıt verdiği, birden fazla gelişim varyantına sahip olabileceği anlamına gelir.

3. Modelin teorik kalbi şu ifadedir: kriz, siyasi çatışmanın bir sonucu (tezahürü) değil, bir nedendir (koşuludur). Bu tez yukarıda kanıtlanmıştır.

Önerilen model, yeniden yapılandırılan siyasi kriz dinamikleri modelinden farklıdır ve bir krizin, biri siyasi çatışma olmak üzere çeşitli gelişim varyantlarına sahip olabileceği sonucuna varmayı mümkün kılar. Çatışmanın çözülmemesi, sistemin çökmesine, patolojilerin derinleşmesine ve çatışmanın yeniden başlamasına yol açabilir.

Bilimsel Literatürde Kriz Belirtilerini Tanımlama Sorunları.

Kriz belirtileri analitik olarak, yani yerli Rus bilim adamları ve Batılı yazarların metinleri analiz edilerek tanımlanacaktır. Elbette böyle bir prosedür, bu işaretlerin ampirik olarak doğrulanması ile desteklenmelidir. Ancak bu görev, çalışmamızın ilk bölümünün kapsamı dışındadır. Yazarlarımız ve Rusya Federasyonu'ndan bilim insanları kriz olgusunu

açıklarken yaklaşık olarak aynı metodolojik gelenekten yola çıktıkları için, kolaylık olması açısından onların görüşleri "Sovyet sonrası yazarlar" kategorisinde birleştirilecektir.

Başlangıçta, ne Post-Sovyet ne de Batılı araştırmacıların kriz belirtilerini özel olarak tanımlamadıklarını belirtmek isterim. Bununla birlikte, hem bir hem de diğer yazar grubunun metinlerinde, kriz belirtileri olarak kabul edilmesi gereken durumların belirli karşılıkları bulunabilir. Post-Sovyet yazarlar çoğunlukla krizin şu özelliklerini (işaretlerini) saymaktadır: siyasi sistemin münferit unsurlarının ya da kurumlarının işleyişinin askıya alınması ya da durdurulması, siyasi çatışmaların artması, siyasi gerilimin büyümesi, istikrarsızlık ve toplumun tüm alanlarının kontrol edilebilirlik düzeyinin azalması; kitlelerin sosyal ve siyasi faaliyetlerinin artması. Krizin çelişki ve çatışmalardan türeyen karakterine ilişkin teze dayanarak, Sovyet sonrası yazarlar krizin ortaya çıkmasına neden olan çelişkilerin önemini kanıtlamaya çalışmışlardır. Böylece, her biri krizin derinliğinin kanıtı olması gereken üç çelişki grubu seçilmiştir.

İlk grup, özü toplum yönetimi mekanizmalarının işlevsel bozukluğunda yatan işlevsel çelişkileri, kamu otoritelerinin faaliyet yöntemlerinin değişime uğrayan dış ve iç yaşam koşullarıyla tutarsızlığını içeriyordu. Aynı zamanda, böyle bir tutarsızlığın başlangıcını neyin gösterdiği ve yönetim mekanizmalarıyla neyin kastedildiği belirtilmemiştir. Ancak bu mekanizmaları iyileştirecek reformlar, işlevsel çelişkilerin üstesinden gelmek için yeterlidir. Eğer ülke liderliği toplumu reforme edemiyor ama yönetim mekanizmalarını reforme edemiyorsa, bu durum işlevsel çelişkilerin yapısal çelişkilere dönüşmesine yol açabilir ki bu da derinleşen bir krizin işaretidir.

İkinci grubu oluşturan yapısal çelişkiler, devlet yapısının biçimlerinin toplumun koşullarıyla uyumsuzluğu olarak tanımlanır. Ardından "iktidar yapılarının krizi" ve meşruiyeti gelir. Böyle bir durumda iktidar, mevcut çelişkilerin üstesinden gelemeyen ve toplumun sorunlarını çözemez.

Yapısal krizlere önemli toplumsal çalkantılar eşlik eder, ancak barışçıl bir seyir de izleyebilirler. Bunların üstesinden gelmek için toplumsal yaşamın farklı alanlarında yapısal reformlar ve siyasi sistemin niteliksel olarak yenilenmesi (devlet yapısının şeklinin değiştirilmesinden bahsedebiliriz) gereklidir.

Üçüncü grup çelişkiler sistemik çelişkilerdir ve "toplumun ana unsurlarının artık mevcut siyasi sistem (Siyasi Ansiklopedi. - S. 590.) içinde çözülemeyecek kadar karşılıklı tutarsızlığa düştüğü" anlamına gelir. Bunlar ancak devrimci ya da "şiddet içermeyen" yollarla sistemin değiştirilmesiyle çözülebilir. Sistemik kriz, "devlet-politik yapılarının" felce uğraması ve toplumun gelişiminde stratejik inisiyatifin liderlik tarafından kaybedilmesidir. Krizin bu aşamasında, kural olarak, devrimci bir durum, tam bir meşruiyet kaybı ve siyasi hayata yeni aktörlerin katılımı söz konusudur. Bu çelişkilerin nedenlerinin aşırı pasiflik (yetkililerin mevcut sorunların farkına varamaması) ya da yetkililerin aşırı aktifliği olduğu belirtilmektedir (Toplum tarafından algılanmayan radikal reformların uygulanması, abartılı hedeflerin belirlenmesi vb.) (Siyasi Ansiklopedi. - S. 590.)

Görünüşte rasyonel ve anlaşılabilir bir açıklama şekli olmasına rağmen, önerilen yaklaşım daha yakından incelendiğinde bazı metodolojik sorunları ortaya çıkarmaktadır. İlk olarak, bazı konuların diğerlerine (devlet yetkililerinin faaliyet yöntemlerinin yeni yaşam koşullarına, devlet yapısının biçiminin sosyo-ekonomik yaşam koşullarına, toplumun ana unsurlarının birbirleriyle karşılıklı uyumsuzluğuna) uygun olması gerektiğine dair önyargılar içermektedir. Bu tür bir uyum teorik olarak ancak sıkı bir şekilde kontrol edilen bir toplumda ya da değişmeyen veya çok yavaş değişen bir toplumda mümkündür.

İkinci olarak, açıklama, mantıksal bağlantılar zincirinde önemli olan, ancak tanımlanmamış ve bu nedenle neredeyse boş kalan kavramsal yapılarla doldurulmuştur.

Örneğin: "toplumun sosyo-politik mekanizmalarının düzensizliği", "iktidar yapıları", "şiddetli sosyal rahatsızlıklar", "yapısal reformlar", "devrimci durum". Bu kavramlar, analiz edilen konunun özünün yazar tarafından net bir şekilde anlaşılmasını gizlemek için tasarlanmış bilimsel örtmeceler görünümündedir.

Üçüncü olarak, bu yaklaşım, toplumsal gelişmeye yönelik Marksist metodolojik tutumu, taban ile üstyapı ya da üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkilerin devrim yoluyla aşılmasıyla sonuçlanan bir mücadele olarak ifade etmektedir. Toplumsal süreçleri analiz eden Marksist sosyoloji, geleneksel dikotomik sınıfsal ayrım çizgilerinin yerini, taşıyıcıları farklı konfigürasyonlarda birbirleriyle çatışan ve işbirliği yapan çoğulcu

kimliklerin aldığı endüstriyel ve post-endüstriyel toplum koşullarında yetersizliğini göstermiştir.

Batı siyaset bilimi söz konusu olduğunda, orada bile siyasi kriz olgusunun incelenme durumu "aşırı kullanım", "belirsizlik", "soyut" ve benzeri (Robinson, 1968.) terimlerle tanımlanmaktadır. İngilizce literatürün analizi, siyasi kriz olgusunun istikrar veya çatışma sorununa kıyasla hem teorik hem de ampirik düzeyde çok daha az çalışılmış olması bakımından farklılık göstermektedir. Bu nedenle, kriz belirtilerini analiz ederken, daha derinlemesine gelişmiş siyasi istikrar belirtilerini vurgulayarak ve onlara zıt bir anlam vererek daha da ileri gideceğiz.

Başlangıçta siyasi istikrar kavramına dikkat etmeliyiz. Bu konuda oldukça önemli sayıda çalışma olmasına rağmen, siyasi istikrar kavramı bulanık kalmaya devam etmektedir, çünkü P. Svensson'un belirttiği gibi, farklı bilim adamları bu kavramı farklı nesneler ve bu nesnelerin (Svensson, 1986.) özellikleri için kullanmaktadır. Dahası, araştırmacılar arasında siyasi istikrarın özellikleri ya da nitelikleri konusunda bir mutabakat bulunmamaktadır. Bazı yazarlar bu kavramı belirli özelliklerin (şiddet veya değişim gibi) eksikliği ile ilişkilendirirken, diğerleri nesnenin uzun süre var olması, uyum sağlama yeteneği ve benzeri özelliklerin varlığına dikkat çekmektedir.

Dolayısıyla, L. Hurwitz siyasi istikrarı anlamak için en az beş yaklaşım tanımlamaktadır: şiddetin kullanılmaması; hükümetin süresi (güç yapıları); meşru bir anayasal rejimin varlığı; yapısal değişikliklerin olmaması; kümülatif bir sosyal özellik olarak istikrar (Hurwitz, 1973: 458). Yazarın kendisi, bu yaklaşımın diğer tüm yaklaşımları birleştirme ve bütünleştirme girişimi olduğu gerekçesiyle son istikrar anlayışına eğilimlidir. İstikrar burada "sistemik istikrar" anlamında ele alınmakta ve bunun ölçümü kamu refahı, ekonomik büyüme düzeyi, hükümetin etkin kapasitesi vb. gibi toplam makro göstergeler aracılığıyla mümkündür.

İstikrarı analiz etmek için biraz farklı bir yaklaşım C. Ake (1975) tarafından önerilmiştir. Easton analizi çerçevesinde çalışan Ake, siyasi etkileşimleri ve siyasi yapıyı açıklamak için rol yaklaşımını kullanmaktadır. Siyasi rolleri "standartlaştırılmış beklentiler ve varsayılan davranış temelleri" olarak adlandırmaktadır. Belirli bir toplumdaki siyasi roller ağı, toplumun siyasi yapısını oluşturur. K. Eick'e göre, siyasi roller siyasi etkileşimleri kontrol etme işlevleri olarak kabul edilirse, siyasi yapıdan bir siyasi mübadeleler sistemi

olarak bahsedebiliriz. Beklenen siyasi roller ağı ya da siyasi yapı, siyasi aktörler arasındaki siyasi etkileşimlerin akışını kontrol eden bir kanallar sistemi oluşturur. Siyasi yapı, "siyasi mübadelelerin akışının kalıbı (örüntüsü)" olarak adlandırılabilir. Dolayısıyla siyasi istikrar, siyasi etkileşimlerinin düzenliliğidir (Ake, C. 1975) akışının düzenliliğidir.

K. Dowding ve R. Kimber, Easton'ın siyasi hayata ilişkin sistemik analizinden yola çıkarak, hükümetleri, rejimleri, kurumları vb. analiz etmek için kullanılabilecek genel bir istikrar kavramı oluşturmaya çalışmışlardır. Siyasi istikrarı, "belirli bir siyasi varlığın, hayatta kalmamaya, yani varlığın kimliğinin bir veya daha fazla kriterinin zorla değiştirilmesine neden olabilecek tehdit edici durumları önleme yeteneğine sahip olduğu bir durum" (Dowding & Kimber 1983) olarak tanımlamaktadırlar.

Gördüğümüz gibi, bu yazarlar siyasi istikrarı sadece siyasi bir nesnenin değişiminin varlığı veya yokluğu ya da sadece siyasi bir nesnenin hayatta kalması prizmasından tanımlamamaktadır. Kalıcılığın istikrar için bir ön koşul olmadığını ve siyasi bir nesnenin tanımlayıcı özelliklerindeki her değişikliğin istikrarsızlığın kanıtı olmadığını belirtmektedirler. Sadece zorluklara bir yanıt haline gelen değişiklikler istikrarsızlığın kanıtıdır.

Sonuç olarak, siyasi istikrar belirtilerinin genel bir listesini tanımlayabilir ve buradan yola çıkarak siyasi kriz belirtilerine yaklaşabiliriz: 1) şiddetin kullanılmaması; 2) hükümetin (iktidar kurumlarının) uzun süredir var olması; 3) meşru bir anayasal (siyasi) rejimin varlığı; 4) yapısal değişikliklerin olmaması; 5) siyasi etkileşimlerin akışının düzenli olması; 6) toplumun sürdürülebilir kalkınmasını gösteren bir dizi makro gösterge. Son gösterge, bir dereceye kadar yukarıdaki tüm nitelikleri bir araya getiren sistemik istikrarın bir özelliğidir. Açıkçası, önerilen liste kapsamlı ve evrensel değildir. Batılı araştırmacılar tarafından vurgulanan siyasi istikrarın en tipik işaretlerini yansıtmaktadır.

Siyasi ve sosyal gerilim olmadığı için istikrardan söz edilebilir mi? Bu sorunun cevabı, istikrarın farklı nesneler ve bu nesnelerin özellikleriyle ilgili olduğu gerçeğinden yola çıkmalıdır. Yani, bir siyasi rejimin, parti sisteminin, hükümetin istikrarından bahsediyorsak, bir dizi ampirik göstergeyle ölçülebilen siyasi/sosyal gerilimdeki bu artış, bu nesnelerin bağımlı değişkeni olarak düşünülmelidir. Yani, siyasal/toplumsal gerilim

belirli nesnelerin işleyiş etkinliğinin bir göstergesidir ve bu nedenle kendi başına yeterli bir nitelik olarak düşünülemez.

Toplumdaki kaynakların güç dağılımının gerçekleştirildiği bir dizi etkileşim olarak sistemin Istnovacı anlayışı anlamında siyasi sistemin istikrarından bahsettiğimizde bu başka bir konudur (Easton, 1997: 630-642). Burada gerilim aynı zamanda sistemin işlevsel bir özelliğidir. R. Merton'a göre, 1) talepler keskin bir şekilde arttığında ve 2) destek azaldığında veya daha sıklıkla 1 ve 2 çakıştığında, sistem stres yaşar. Bu stresin dış kaynaklı olabileceği doğrudur. O zaman stres/stres bağımsız bir değişken niteliği kazanır. Bu nedenle, stresin olmaması bir istikrar işareti olarak kabul edilemez; ancak varlığı bir kriz tehlikesini gösterir. Özetlemek gerekirse, listelenen istikrar niteliklerinin farklı nesnelerin farklı özelliklerine atıfta bulunduğunu belirtmek isteriz. Dolayısıyla, 1, 4, 5 ve 6 özellikleri siyasi sistemin istikrarını gösteren makro göstergelerdir. 2 ve 3 ise sistemin münferit unsurlarına ilişkin mikro göstergelerdir. Bu nesneler için belirleyicidirler, ancak bir bütün olarak sistem için kritik değildirler.

Listelenen nitelikler istikrarın toplu göstergelerini temsil etmektedir. Farklı nesnelere atıfta bulunurlar ve farklı yaklaşımları yansıtır. Bu nedenle, böyle bir listede siyasi istikrar için bir formül geliştirmek amacıyla bu nitelikleri operasyonel hale getirmek (bu durumda sayısal değerler sağlamak) mümkün değildir. İlk dört nitelik sayısal göstergelerle tanımlanabilir. Altıncı nitelik kendi başına bütünleşik bir göstergedir; tek bir sayısal değerle ifade edilemez, ancak bir formül veya bir endeksle ifade edilebilir. Bu nedenle, bu özelliğin istikrar formülüne dahil edilmesi karmaşık olabilir.

Son olarak, siyasi etkileşim akışının düzenliliği kavramı üzerinden istikrar tanımı, mevcut (tanınmış) bir siyasi değişim (etkileşim) modeline uyum veya ihlal durumlarını ölçme önerisinden türetilen tamamen farklı bir istikrar kavramıdır. Siyasi istikrarın münferit unsurlarının ampirik (nicel) göstergelerinin tanımlanması mümkündür, ancak bunların toplu olarak yorumlanmasında güçlükler ortaya çıkmaktadır: belirli bir siyasi sistemde istikrarlı bir durumun varlığından söz edebilmek için kaç göstergenin hangi değerlere sahip olması gerekir? En azından bugün için, başta istikrar olmak üzere tüm siyasi olguların ampirik olarak ölçülemeyeceğini kabul etmek gerekir.

Bir krizin yeterli ve gerekli koşulları nelerdir? Kriz belirtilerine geri dönelim. Her şeyden önce iki şeyi hatırlamalıyız: 1) İstikrar, kriz gibi, belirli nesnelerin durumunun bir

özelliğidir. Bu nedenle, krizden bahsederken, kriz yaşayan nesneyi tanımlamalı, ardından bu nesnenin nasıl bir kriz durumunda olduğunu belirlemeliyiz; 2) Belirli bir nesnenin istikrarsızlığı otomatik olarak krizde olduğu anlamına gelmez. Sistemik bir bakış açısıyla, bir sistemdeki değişiklikler sistemin bütününde değişikliklere yol açar. Ancak kriz durumunda bu kural geçerli değildir. Siyasi sistemin bir unsurunun krize girmesi, sistemin diğer unsurlarının ya da sistemin tamamının krize girmesini gerektirmez.

Açıklama şu şekilde olabilir: Ya iki ifadeden biri yanlıştır ya da sistemler (kendi kendini örgütleme yeteneğine sahip) hayatta kalabilmek için krizi daha az karmaşık unsurlarda lokalize eder ve daha karmaşık unsurlara yayılmasını önler.

Örneğin, bir parlamento krizi demokratik bir siyasi rejimin varlığını tehdit etmeksizin oldukça sık meydana gelebilir. Ayrıca, P. Svensson'un da belirttiği gibi, demokratik bir rejimdeki krizin parlamentonun veya diğer iktidar kurumlarının işleyişini olumsuz etkilememesi olası değildir. Ancak bu tezin ampirik olarak doğrulanması gerekmektedir.

Belirli bir nesnenin hangi tehditlerle karşı karşıya olduğunu belirlemeye gelince, sorunların - yeni, önemli veya çok önemli - kriz anlamına gelmediğini anlamak önemlidir. Aynı şey değişim için de geçerlidir. Yalnızca bir nesnenin parçalanmasına veya yapısının konfigürasyonunda temel değişikliklere yol açabilecek tehditlerin bir kombinasyonu bir kriz teşkil eder (Svensson, P. 1986). Bu durumda, nesnenin istikrarsız işleyişinden (varoluşundan) bahsedebiliriz, bu da bir krize veya istikrarın yeniden sağlanmasına yol açabilir.

Kriz nesneleri göz önünde bulundurulduğunda, hükümet krizi, parlamento krizi, rejim krizi ve siyasi sistem krizinden bahsedebiliriz. Ancak, anayasal, kurumsal, sistemik, uluslararası veya meşruiyet krizi gibi kriz tanımları, bu nesnelerin durumundan çok niteliklerine atıfta bulundukları için farklı bir anlamsal yüke sahiptir ve bu nedenle bilimsel araştırmalarda dengeli bir şekilde kullanılmalıdır.

Yukarıdaki istikrar işaretlerine olumsuz anlamlar yüklersek, en fazla belirli bir nesnenin veya sistemin bir bütün olarak istikrarsız durumuna işaret edeceklerdir. Sonuç olarak, siyasi şiddet vakalarının varlığı (siyasi cinayetler, suikastlar, terörist saldırılar, darbeler vb.), iktidar kurumlarının (hükümet, parlamento, cumhurbaşkanı) kısa süreli varlığı, meşru iktidarın eksikliği, yapısal değişikliklerin varlığı, siyasi istikrarsızlık veya siyasi

gerilim belirtileri olarak kabul edilebilecek tehditlerin tezahürleridir; başka bir deyişle, yeterli kriz koşullarıdır.

Eğer toplam makro göstergeler negatif bir değere sahipse (nüfusun refahı sosyal seferberlikten daha az, yüksek ekonomik gerileme oranları, adaletsiz gelir dağılımı, hükümetin düşük kapasitesi), bunlar tüm siyasi sistem için tehdit edici eğilimlere işaret edecektir. Ancak istikrarsızlığın krize dönüşmesi için ek ya da gerekli koşullara ihtiyaç vardır. Kanımca bu koşullar, siyasi kararları doğrudan alan aktörlerin, yani elitlerin davranışlarıyla ilgilidir. İstikrarsız bir durumda siyasi liderliğin eylemlerinin yetersizliği, kriz için gerekli bir koşuldur.

Eğer toplam makro göstergeler olumsuzsa (refahın toplumsal seferberlikten daha az olması, yüksek ekonomik gerileme oranları, adaletsiz gelir dağılımı, düşük hükümet kapasitesi), tüm siyasi sistem için tehdit edici eğilimlere işaret edecektir. Ancak istikrarsızlığın krize dönüşmesi için ek ya da gerekli koşullara ihtiyaç vardır. Kanımca bu koşullar, siyasi kararları doğrudan alan aktörlerin, yani elitlerin davranışlarıyla ilgilidir. İstikrarsız bir durumda siyasi liderliğin eylemlerinin etkisizliği, kriz için gerekli bir koşuldur. Bu da krizin olgularla değil sonuçlarla tanımlanabileceğini göstermektedir.

Siyasi liderlik, istikrarsız bir durumda etkili kararlar alma gücü ve becerisi kazanırsa, krizin üstesinden gelinebilir. Sonuç olarak, bir krizin dışsal işareti, yani dışarıdan gözlemlenebilen işareti, siyasi liderliğin etkili kararlar alamaması ve böylece olayların gidişatını kontrol edememesi olacaktır. İstikrarsız bir durumda ve hatta bir kriz sırasında karar almak için istikrarlı bir duruma kıyasla çok daha az zaman olduğu açıktır. Buna ek olarak, karar verilmesi gereken konuların sayısı çığ gibi artar. Bu stresli bir durumdur ve kriz yönetimi becerisine ve /veya deneyimine sahip, zihinsel olarak dirençli bireyler tarafından üstesinden gelinebilir.

Özetlemek gerekirse

- Kriz, ortaya çıkması için yeterli ve gerekli koşulların bir araya gelmesini gerektiren karmaşık bir olgudur.
- Krizin yeterli koşulları siyasi istikrarsızlık ve gerilimdir.
- İstikrarsız bir durumda siyasi liderliğin eylemlerinin (karar alma) yetersizliği krizin gerekli bir koşuludur.

- Kriz, öznel olarak belirlenen bir olgudur ve bu nedenle yapay olarak kışkırtılabilir ve yaratılabilir.
- Kriz, siyasi liderliğin etkili eylemleriyle aşılabılır ya da derinleşerek nesnenin çökmesine ya da parçalanmasına yol açabilir.
- Kriz, siyasi döngünün son aşaması değildir. Bir kurumun (nesnenin) faaliyetlerinden sorumlu olan siyasi liderlik, bu nesnenin tanımlayıcı özelliklerindeki değişiklik tehdidini etkisiz hale getirecek etkili kararlar alma becerisini gösterirse krizin üstesinden gelinebilir. Siyasi liderlik, tüm tanımlayıcı özelliklerdeki değişiklikleri önleme becerisi göstermezse, nesnenin çöküşü meydana gelir. P. Svensson'a göre, "yalnızca bir nesnenin tüm tanımlayıcı özelliklerinde zorla yapılan bir değişiklik bir çöküş oluşturur" (Svensson, P. 1986).

Nesnenin tanımlayıcı özelliklerinden biri ya da birkaçı zorunlu değişikliklere maruz kaldığında, yani siyasi liderlik bunlardan kaçınmadığında, değişiklikler nesnenin dönüşümü olarak tanımlanabilecek istikrarsızlık biçimini alacaktır. P. Svensson'un çöküş ve dönüşüm arasında önerdiği ayrım önemlidir çünkü eski bir sistemin ne zaman dönüştüğü ve eski bir sistemin ne zaman çöküp yeni bir sistemin ortaya çıktığı klasik sorusunu gündeme getirmektedir.

Bu ayrım aynı zamanda bir nesnenin tanımlayıcı özelliklerinin özü ve önemi sorusuyla da ilgilidir. P. Svensson'un da belirttiği gibi bu bir tanım meselesidir. Eğer soru bir demokrasi krizi ya da demokratik bir rejimle ilgiliyse, birkaç çeşidini (otoriter ya da totaliter) barındıran bir rejim kavramını kullanmak mantıklı olacaktır. Demokratik bir rejimin belirli tanımlayıcı özelliklerinde meydana gelen zorunlu bir değişiklik, rejimin demokratik özünün korunması halinde, örneğin parlamenter hükümet biçiminden başkanlık hükümet biçimine geçiş gibi, rejimin dönüşümü anlamına gelir. Bu, krizin üstesinden gelindiğinin kanıtı olacaktır. Eğer siyasi liderlik gerekli kararları alamadıysa ve belki de siyasi bekası için nesnenin (rejimin) tanımlayıcı özelliklerini değiştirmeyi kabul ettiyse, o zaman demokratik rejimin dağılmasından/çürümesinden ve otoriter ya da totaliter bir rejimin kurulmasından/dönüşümünden bahsedebiliriz.

Ancak P. Svensson, nesnenin tanımlayıcı özelliklerinde "zorunlu" değişikliklere kimin ya da neyin neden olduğunu yazmıyor. Bu değişikliklerin iç ya da dış çevreden geldiği varsayılabilir. Yani, bilinçli olarak neden olunabilir veya yaratılabilirler.

1.2. Politik Krizlerin Ortaya Çıkış Teorileri

Sosyo-politik krizler hakkında bilimsel bir anlayışın oluşturulması, bu krizlerin ortaya çıkışını, gelişimini ve olası sonuçlarını tahmin etmemizi sağlayan metodolojik temellerin sürekli olarak geliştirilmesi olmadan mümkün değildir. Bu sorunların çözümü, siyasi krizlerin özü ve içeriği hakkında derin bir teorik bilgi gerektirir; bu da krizlerin nedenlerini, kaynaklarını, kökenini ve gelişimini etkileyen iç siyasi ve jeopolitik faktörleri analiz etme ihtiyacının yanı sıra sosyo-politik krizlerin modern siyasi süreçteki yeri ve rolünün incelenmesi anlamına gelir.

Buna ek olarak, toplum hayatındaki sosyo-politik krizlerin gerçekliği, kriz fenomenlerinin önlenmesi, çözülmesi ve sonuçlarının en aza indirilmesi için etkili araçlar arayışında politikacılara pratik yardım sağlamak üzere tasarlanmış, bunların üstesinden gelmek için yöntemlerin daha fazla bilimsel ve teorik gelişimine duyulan acil ihtiyacı belirlemektedir. Bu da kriz olgularının incelenmesinin teorik temellerinin ele alınmasının uygunluğunu ortaya koymaktadır.

Bu paragrafın amacı, sosyo-politik felaketle olan ilişkileri açısından sosyo-politik krizlerin özünü ve doğasını anlamaya yönelik yaklaşımları incelemektir. Bu amaca ulaşmak için şu görevler yerine getirilmelidir: toplumsal düzen ve uygarlığı anlamaya yönelik sinerjik yaklaşımın incelenmesi; F. Nietzsche'nin toplumsal kriz ve çöküş kavramının analiz edilmesi; A. Bogdanov'un toplumsal krizin doğasına ilişkin fikir ve görüşlerinin ana hatlarının çizilmesi.

Yirminci yüzyılda genel bilimsel bilgi, evrimsel ve işlevsel süreçlerin incelenmesinden kriz süreçlerinin incelenmesine doğru giderek daha açık bir şekilde yeniden yönlendirilmektedir. Sosyo-politik olanlar da dahil olmak üzere istikrarlı düzenlerin oluşumunda kaosu yapıcı rolüne dair bir doktrin olarak sinerjinin başarısı bu eğilimin kanıtıdır. Bu yeniden yönelimin ana nedeni, çağımızın krizinin ve her şeyden önce artık dünya krizi olarak adlandırılan Avrupa uygarlığının krizinin ağırlaşmasıdır.

Bu bağlamda, krizler ve felaketler üzerine düşünceler soyut-akademik bir karaktere sahip olamaz. Açık, periyodik olarak derin krizlere düşen, sosyal sistemleri bazı uç noktalara kadar ayırıştıran, birimlerin bireysel kaotik hayatta kalma yeteneğine sahip olduğu, böylece doğal büyüme yoluyla bazı yeni, yeterince etkili düzenlerin oluşturulabileceği

medeniyetler vardır. Batı Avrupa uygarlığının durumu böyledir. Girit-Miken uygarlığının çöküşünden ve arkaik zamanların kaosundan sonra, Aryan katalizörünün etkisi altında, hem kendi kendini yönetme hem de tüm Helen dünyasıyla etno-kültürel topluluk avantajlarını koruyan antik Yunan yönetimlerinin oluşumu başladı. Antik dünyanın çöküşünden sonra, Batı dünyası kentleşir ve hareketli unsurların parçalarına ayrılır; daha sonra, Batı Avrupa halklarında daha fazla gelişme için önemli olan bir medeniyet birliği duygusu oluşturan Charlemagne imparatorluğu ortaya çıkar. Feodal parçalanma, gelecekteki ulus-devletlerin temellerinin atıldığı ve pazar hayatının ilk yerleşim bölgeleri olarak özgür burgher kasabalarının olduğu oldukça katı bir sosyo-politik rejime yol açtı.

Burjuva devrimleri demokratik özgürlüklerin ve sivil toplumun otoritesinin varsayılmasına yol açmıştır ki bu da Batı Avrupa'daki toplumsal kaosun bir benzeri olarak yorumlanabilir. Ancak bu kaos ulus-devletleri yok etmeye değil, "güçler ayrılığı" adı verilen dengeleyici bir ilke aracılığıyla onlara entegre olmaya başladı.

Ancak sinerjetik yasalarının geçerli olmadığı toplumlar da vardır. Bunlar "geleneksel olmayan" ve geleneksel toplumlar olarak adlandırılan ve sürekli tekrarlama eğiliminde olan toplumlardır (Freud, 1998). Bu tür toplumlar da isyanlar, fetihler ve doğal felaketler nedeniyle krizler yaşarlar. Ancak bu krizler yeni, yaşayabilir filizler üretebilecek sinerjik bir kaosa dönüşmez. Bu krizlerin içsel yönü yeni bir şeyi arzulamak değil, geri dönmek ve durumu düzeltmektir. Durumun böyle bir restorasyonu gerçekleşmezse, kriz yoğunlaşır ve bir felakete dönüşebilen krizin yıkıcı bir aşamasına yol açar.

Sürekli olarak tarihsel ve sürekli olarak geleneksel gelişim tarzına ek olarak, şartlı olarak felaket olarak adlandırılabilen olası bir üçüncü tarz daha vardır. Böyle bir toplum sürekli olarak acil durum koşullarındadır. Bu yolda, her türlü kriz ve genel olarak her türlü değişim son derece tehlikelidir, çünkü yeni bir niteliğin oluşmasına ya da restorasyon yoluyla durumun iyileştirilmesine değil, felakete yol açma tehdidinde yol açarlar. Sanki böyle bir toplum sürekli bir belirsizlik içinde olmaya mahkumdur; bir yandan fedakarlıklar ve kahramanca çabalarla, diğer yandan da telafi edici, yanıtıcı bir şekilde yüceltilmiş kendi algılarıyla hayatta kalır. Burada genel yasalara ya da sağduyuya atıfta bulunmak kesinlikle uygunsuzdur.

Söz konusu "kriz" ve "felaket" kavramlarının özgüllüğünden bahsederken, öncelikle bu çelişkilerin esas olarak Avrupa medeniyeti temelinde ortaya çıktığını unutmamalıyız.

"Sosyo-politik kriz" kavramı, verili bir sosyo-politik yapı içindeki çelişkiyi çözmenin belirli bir yolu olarak anlaşılmalıdır ve bu yapının yıkılmasını gerektirmez; ancak karmaşıklaşmasını ima eder. "Sosyo-politik kriz" kavramı, bu yapının bu tür bir gelişme yeteneğine sahip olduğunu varsayar. "Sosyo-politik felaket" kavramı, her şeyden önce, verili bir sosyo-politik yapının yıkımını ve içkin toplumsal yapılara bağlı olmayan dışsal nedenler koşulumu ima eder. İşte bu bakış açısıyla toplumu ve siyasi sistemi analiz etmek ilginç olacaktır.

Böyle bir devletin özgüllüğü, proto-sivil toplum ile despotik tipte asalak bir antisistemdir ve krizden despotizme, ondan tekrar krize doğru döngüsel bir hareket yaratır: sivil toplum tam olarak gelişemez, yönetemez ve despotizm bir nesilden fazla konsolide olamaz; hareketi başlangıç noktasına geri döndürmek için yalnızca önceki gelişimin sonuçlarını yok edebilir.

F. Nietzsche'nin kriz teorisine atıfta bulunmak ilginçtir; ona göre her türlü toplumsal kriz ruhsal krizin bir sonucu ve yansımasıdır. Varoluşsal toplumsallığın doğasını derinlemesine anlamaya çalışırsak, onu içsel deneyim için okadar kararlı bir şekilde deneriz. Bir kriz anı, rasyonellik derecesi ile duyarlılık derecesinin çakıştığı anda ortaya çıkar. Böyle anlarnadır değildir. Çoğu zaman, analize oldukça optimal bir yaklaşımın başlangıç noktalarıdır. Kriz, aniliğin farkına varılmasının ardından bir süre daha devam eder. Düşüşün ya da mutluluğu daha sonra düşünmeyi gerektirir. Bu kavrayışın alanı, sorunun çözümüne ilişkin kesinlik arayışı süreci olan kriz tarafından işgal edilecektir. Kriz, zeminin zaten gerekli olması ama henüz yeterince yaratılmamış olmasıdır. Varoluşsal olarak kriz, görünürdeki boyutsallıkta dinlenme eksikliğini ifade eder, yani sistematik bir derleme çabası durumunda, başlangıçta uygunluk ve bütünlük eksikliği vardır. Kalıcılık, uyumlaştırıcı bir çabanın sonucu değil, tükenmiş bir gerçekliğin zorla basitleştirilmiş bir versiyonudur (Nietzsche, 2007).

Ancak kriz, çıkış yolu olan bir durumdur ve çöküşten farkı da budur. Böylece toplumdaki kriz, yaşam döngüsünün varoluşsal gerçekleşme dönemlerinden biri haline gelir. Bir çıkış yolu olasılığı, krizin içsel yapısına işaret eder. F. Nietzsche, bilincin ve dilin seviyesinin düşürülmesi ve değersizleştirilmesinin saflığa, bilince duyulan bir özlem olduğu bir sembol olarak kriz örneğini verir. Böyle bir uygarlık krizden felakete doğru bir adım atmaya asla cesaret edemeyecek; yalanlar ve hayali öz kimlikler içinde olmayı tercih

edecektir.

Deleuze'e göre kriz, fikrin üretilmesi ve topluma dahil edilmesi için gerekli bir koşuldur. Ebedi dönüş metaforu, felaket metaforudur. Kriz ve felaket, bilincin yaratıcı süreçlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelir. Tam bir yapılanma yerine sembolik bir referans şeması - bu, krizin olası bir "gerçekleşmesi" olarak kriz ve felaket bilincinin temsili düzeyidir. Bilincin içsel deneyiminin krize, öz kimlik durumundan daha az ihtiyacı yoktur. Belki de söze dökme olgusu, kriz bileşenlerinin pratikte uygulanma olasılığını zaten göstermektedir (Deleuze, 2007).

A. Schopenhauer kendi sistemini yaratarak önceki sistemleri olumsuzlamıştır. Bazen bir krizin alışılmış olandan önemli bir sapma yaratmadığına, bazen de toplumda keskin bir kırılma olduğuna inanır (Schopenhauer, 2005).

A. Bogdanov, çeşitli faktörlerin etkisi altında belirli ilişkilere giren herhangi bir sosyal nesnenin karşılıklı olarak değiştiğine inanıyordu. Aralarında ne tür bir ilişki kurulduğuna bağlı olarak, etkileşim hem olumlu hem de olumsuz olabilir. Bununla birlikte, etkileşimlerin ortaya çıkış nedenleri ve niteliksel özellikleri çok farklı olabilir ve dahası, aynı nedenler bazı durumlarda sosyal olarak istenmeyen sonuçlara, diğer durumlarda ise sosyal olarak arzu edilen sonuçlara yol açabilir. Gelişim fırsatlarının ortaya çıkmasının ve bunun sonucunda sosyal oluşumların işleyiş yapısının temel dayanağı, canlı varlıkların (bireylerin) farklı türden ihtiyaçlarını karşılama arzusunun biyo-sosyal doğasında yatmaktadır. Bireysel kişiliklerin gerçekleşmemiş potansiyellerinin niceliksel birikiminin sınırları vardır ve bu sınırlar, bireyin normal bir koruyucu tepkisi olarak nitelendirilebilecek bu sosyal olarak kabul edilemez veya sosyal olarak gerçekleşmemiş gerilimleri yüceltme ve yerdeğiştirme yeteneği tarafından belirlenir.

Bireylerin tahammül sınırlarını aşan içsel gerilimlerin birikimi, sosyal sorunların çözümüne yönelik genel fırsatlar arayışı sırasında diğer bireylerle ilişkilerin geliştirilmesi gerekliliğini doğurur. İletişim sürecine aktif olarak katılan, yani diyalog moduna geçen bir birey, yalnızca kendi sorunlarını çözme fırsatı bulmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal çelişkilerin mekânsal ve zamansal çözümüne de etki eder. Sosyolojik açıdan, bireysel gerilimlerin toplumsal birikimi, yalnızca bireysel taleplerin nicel bir ifadesi olmayıp, aynı zamanda mevcut sosyal durumun niteliksel bir özelliğini temsil eder ve sosyal gerilimlere yol açar. Bu gerilim, toplumun gelişimindeki sorunlu

noktaları tespit etmeye, ortadan kaldırmaya, öngörmeye, istenmeyen çatışmaları önlemeye veya üstesinden gelmek için yeterli önlemleri almaya olanak tanır ve bu nedenle sosyal olarak meşru bir gerilim olarak kabul edilebilir.

Sosyal toleransın artması, sosyal organizasyonun yönetimini tahmin etmeyi zorlaştıran bir duruma yol açar. Toplumun kendi kendini düzenleme kapasitesi azalır, alınan kararların riski artar ve toplumsal tepkilerin tahmini zorlaşır. Bu tür durumlar, artık öngörülebilir değişikliklerin toplumsal tepkiyi olumlu yönde etkilemesi şeklinde yorumlanamaz. Burada, toplumun kendini koruma içgüdüsünün keskin bir şekilde arttığı bir durumun sonucu olarak ortaya çıkan ve kriz yoluyla çözülen sorunlarla karşı karşıyayız (Ibid s. 89).

Toplumda ve sistemin bir bütün olarak işleyişinde kriz aşamasına girmeyecek veya bu aşamadan çıkmayacak hiçbir alt sistem yoktur. Bu aşama, toplumda sistemin işleyiş etkinliğinde keskin bir düşüş gibi düzensizleştirici bir faktörün varlığıyla yeni bir istikrar sağlayıcı durumun ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Bu tür ön koşullar genellikle gizli olarak oluşur ve sistemin bir sonraki gelişim döngüsünün sonunda belirginleşir; bu aşama ise niteliksel bir değişimle karakterize edilir.

Krizlerin evrenselliğini, döngüsellliğini ve özgüllüğünü savunan çeşitli kriz teorileri bulunmaktadır. A. Bogdanov, iki tür krizi birbirinden ayırır: bağlayıcı (yeni bağların oluşması) ve koparıcı (bağların kopması). Ancak Bogdanov, herhangi bir krizin her iki türden de temel krizler zincirine sahip olduğuna inanır.

A. Bogdanov'a göre krizlerin nedenleri, dengenin bozulması sonucu yeni bir duruma geçişin kanıtı olarak anlaşılmıştır ve bu da krizin seyrini öngörmeyi mümkün kılar. Kriz, bir denge ihlalidir ve aynı zamanda yeni bir dengeye geçiş sürecidir. İkinci olarak, kriz sürecinde meydana gelen değişikliklerin bir sınırı veya krizin eğilimlerinin yeniden dağılımı olarak görülebilir. Krizin eğilimlerini ve ortaya çıktığı koşulları bilmek, krizin nihai sonucunu öngörmeyi mümkün kılar. Bu tür bir kriz yorumu, toplumun döngüsel dinamiklerindeki kritik aşamaların gelişimini, sınıfların veya sosyal grupların yok olduğu ve daha yaşanabilir olanların hayatta kaldığı ve güçlendiği zamanları tahmin etmeye olanak tanır.

A. Bogdanov'un bazı sosyal krizlere ilişkin analizi, krizleri "patlayıcı" ve "sakin" olarak ikiye ayırmasına neden olmuştur. Patlayıcı krizler, alt sistemleri yok eden ve bu

sistemlerle birleşerek büyüyen patlayıcı güçlerle karakterize edilirken, sakin krizler denge kurma eğilimi ve kademeli gelişim yasalarını takip eden bir süreçle tanımlanır (Ibid: 89).

A. Bogdanov, krizin en önemli işlevlerini şu şekilde sıralamıştır: Potansiyelini neredeyse tüketmiş olan sistemin eski unsurlarının keskin bir şekilde zayıflatılması ve ortadan kaldırılması (ya da niteliksel dönüşümü); yeni döngünün ilk zayıf kısımlarının desteklenmesi; biriktirilmiş ve geleceğe taşınacak sistem unsurlarının test edilmesi ve miras alınması.

Bu nedenle, sosyo-politik krizlerin dinamiklerini incelemek sadece sosyo-politik felaketlerin nedenlerini ortaya çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda sonuçlarını tahmin etmeyi de mümkün kılar. A. Bogdanov'un, krizlerin evrenselliği ve bireyselliği ile bunların etkileşimi hakkındaki ifadesi, sosyo-politik alt sistemlerin hiçbirisi, sosyal yapıların gelişimi için doğal olan krizler olmadan var olamayacağından, geçerliliğini korumaktadır.

A. Bogdanov'un çalışmaları oldukça eski olmasına rağmen, modern toplum hâlâ sosyo-politik çatışmaları değerlendirmek, tahmin etmek ve önlemek için bilimsel temellere dayalı yaklaşımlar geliştirememektedir. Bu durum, farklı bölgelerdeki ve ülkelerdeki yönetim faaliyetlerinde ciddi hatalara yol açmakta ve bu da siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda öngörülemeyen gerilimlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ancak günümüzde bilim insanları, ekonomik, siyasi ve sosyal faktörlerin sosyo-politik gerilimlerin ortaya çıkışı ve durumu üzerinde doğrudan ve kalıcı bir etkiye sahip olduğu konusunda teorik ve pratik olarak büyük ölçüde uzlaşmış durumdadır.

Sosyo-politik gerilimlerin gelişimi, her bir bölge ya da ülkedeki sosyo-politik ve ekonomik durumun seviyesi ile doğrudan bağlantılıdır. Bölgesel düzeyde sosyo-politik gerilimlerin tezahürlerinde, tüm bölgeler için ortak, karakteristik ve yerel politikalar tarafından belirlenen özel eğilimler mevcuttur.

Dolayısıyla, birbirinin tamamen aynı krizlerin olmadığını söyleyebiliriz. Krizler yaygındır ve canlı ile cansız doğadaki, toplumdaki herhangi bir sistemin doğasında vardır, çünkü döngüler olmadan gelişim olmaz ve gelişim olmadan sistem ölür. Aynı zamanda, birbirinin tamamen aynı iki kriz de yoktur; her biri bireyseldir, benzersizdir, kendine özgü nedenleri ve faktörleri vardır. Ancak bu durum mutlak değildir, çünkü

belirli özelliklerin benzerliğini göstermeyen krizler bulmak oldukça zordur.

Krizlerin zamanında teşhis edilmesi ve krizin üstesinden gelmek için araçlar geliştirilmesi, ilgili devlet ve bölgesel yönetim yapılarına aittir. Etkili devlet politikası olmadan hem ekonomik hem de sosyo-politik alanda kalkınma mümkün değildir. Devlet, ekonomik ve sosyo-politik kalkınmanın merkezinde yer alır; ancak doğrudan bir büyüme kaynağı olarak değil, bir ortak, katalizör ve yardımcı olarak.

1.3. Politik Krizlerin Sınıflandırılması

Toplum, gelişim sürecinde farklı alanlarda ve sektörlerde kriz durumlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Siyasi krizlerin önemi, toplumun siyasi alanını etkileyerek çeşitli sosyal grupların çıkarları doğrultusunda koordinasyonu sağlaması, kurumsal düzenin yasal temelini oluşturması ve istikrarlı bir işleyiş sürdürmesi gereken karmaşık bir kurumlar, ilişkiler ve örgütler bütünü olmasıdır. Toplum için en hassas olan krizler, devletin merkezi rolünü etkileyen krizlerdir. Bunun nedeni, devletin ekonomik ve sosyal süreçleri düzenlemesi, kamu işlerini yönetmesi, kamu mallarını üretmesi ve toplumun gelişimi için diğer önemli görevleri yerine getirmesidir. Devlet aygıtının işleyişinde yaşanacak herhangi bir ciddi başarısızlık, sosyal gerilim ve çatışmaların artmasıyla sonuçlanabilecek ciddi sosyal ayaklanmalarla karşılaşma riskini doğurur.

Siyasi alan, karmaşık, çok düzeyli ve çok işlevli bir mekanizmadır; bu mekanizmanın işleyişi, siyasi etkileşimlerin belirli kesimlerini düzenleyen çeşitli siyasi kurumlar tarafından desteklenir. Kriz süreçleri, hem bireysel kurumsal yapıları hem de tüm siyasi ilişkiler sistemini etkileyebilir.

Siyasi kriz sorununu derinlemesine analiz etmek, mevcut siyasi krizleri çözme yollarını bulmak ve siyasi alanda krizleri önlemek için, bu krizlerin ortaya çıkma nedenlerini, etkilerinin derinliğini, yerelleşme derecesini, ölçeğini, yoğunluğunu, süresini ve olası sonuçlarını anlamak gereklidir. Bu bağlamda, siyasi krizlerin özelliklerine değinmek yerinde olacaktır.

Siyasi krizlerin özünü, özelliklerini ve üstesinden gelme yollarını ortaya koyan kaynakların analizi, bugüne kadar siyasi krizlerin sınıflandırılması ve tipolojisi konularına çok az dikkat edildiğini göstermektedir. Bu nedenle, bu araştırmanın amacı,

siyasi krizlerin ayrıntılı bir sınıflandırmasını geliştirmektir. Bu hedefe ulaşmak için şu görevlerin yerine getirilmesi gerekmektedir: Siyaset bilimi ve ilgili disiplinlerde krizlerin sınıflandırılmasına ilişkin bilimsel çalışmaları analiz etmek; başlıca siyasi kriz türlerini belirlemek; ve araştırılan materyale dayanarak bir siyasi kriz sınıflandırması geliştirmek. Siyasi krizlerin ayrıntılı bir sınıflandırmasını oluşturmak için öncelikle mevcut bilimsel çalışmalara başvurmak gereklidir. Siyasi kaynaklara ek olarak, çatışma bilimi, ekonomi, kamu yönetimi ve psikoloji alanlarındaki bilimsel çalışmaların analizi, kriz tipolojisini daha derinlemesine kavramamızı sağlamaktadır.

Siyasi krizlerin sınıflandırılması konusu bu güne kadar yerli araştırmacıların çalışmalarında açıklanmadığından, Rus ve Batılı bilim adamlarının bazı çalışmalarına atıfta bulunulması tavsiye edilir. Siyasi krizlerin sınıflandırılması, krizin siyasi sistemin tamamını mı yoksa sadece bir parçasını mı (örneğin parlamento veya hükümet krizi) kapsadığına, siyasi sistemin güçlenmesine, istikrar kazanmasına veya tam tersine dönüşümüne ve yıkımına yol açıp açmadığına bağlı olarak yapılır. Siyasi krizin süresi de nihayetinde siyasi sistemin doğası, yıkıcı süreçlerle başa çıkma ve modernleşme kabiliyeti tarafından belirlenir.

T. Chekmeneva, farklı siyasi kriz türlerini ayrıntılı olarak ele alarak, hükümet, parlamento, anayasa, dış politika (uluslararası) ve ulusal krizleri incelemektedir. Bu kriz türlerinin her biri, kendine özgü nitelikler taşır ve çeşitli siyasi sonuçlar doğurur. Ayrıca, her bir kriz için farklı çözüm yolları öngörülmektedir (Chekmeneva, 2016).

Hükümet krizi, yürütme organının durum üzerindeki kontrolünü yitirmesiyle ortaya çıkar ve genellikle hükümetteki personel değişiklikleri veya hükümetin tamamen istifası ile çözüme kavuşturulur.

Parlamente kriz, parlamentonun gerekli kararları alamaması veya halkın çoğunluğunun iradesiyle çelişen durumlarla karşı karşıya kaldığında, yasama organındaki güç dengesinin değişmesiyle karakterize edilir. Bu tür krizler, genellikle parlamentonun feshi ve yeni seçimlerin yapılması yoluyla çözülmektedir.

Anayasal kriz, ülkenin anayasasının meşruiyetini yitirmesiyle anayasadan kaynaklanan düzenin fiilen sona ermesi anlamına gelir. Bu tür bir krizden çıkışın yolu, anayasanın nitelikli bir şekilde yenilenmesi ya da tamamen yeni bir anayasanın kabul edilmesidir.

Dış politika veya uluslararası kriz, bir devletin diğer devletlerle olan ilişkilerinde

Çelişkilerin artması ve bu durumun açık çatışmaya dönüşme tehdidi oluşturmasıyla meydana gelir. Eğer bu tür bir kriz müzakereler ve tarafların karşılıklı tavizleriyle özölmezse, savaşa dönüşme olasılığı oldukça yüksektir.

En tehlikeli kriz türlerinden biri **sosyo-politik veya ulusal kriz** olarak tanımlanır. Ulusal kriz, sosyo-politik süreçlerin gelişiminde kritik bir dönüm noktasını temsil eder; ancak bu durum, her zaman iktidar elitinin veya egemen sosyal grubun değişmesiyle sonuçlanmaz. Bu tür krizler, iktidar grubu içinde yapılan kişisel değişiklikler ve sosyo-politik güçler arasındaki dengeyi bozmadan yapılan siyasi rota ayarlamaları ile özöllebilir. Ancak, eğer çatışan taraflar için kabul edilebilir bir çözüm bulunamazsa, bu durum devrimci bir sürece evrilebilir. Böyle bir sürecin en uç noktası, ulusal bir felaketin ve devletin siyasi bütünlüğünün çöküşüdür (Chekmeneva, 2016).

İKİNCİ BÖLÜM: SİYASİ KRİZLERİN TARİHSEL GENEL BAKIŞI

2.1. Tarihte Büyük Siyasi Krizlere Örnekler

İnsanlığın gelişiminde krizlerin rolünü analiz ederken, bu araştırmanın genel olarak medeniyetin gelişimindeki rolüne odaklanmak gereklidir. Çoğu sistem, değişen koşullara uyum sağlama potansiyelini kullanarak dengeye ulaşmaya çalışır. Kararlılık eksikliği, sistemin sürekli olarak dengeleyici çevresel baskıya karşı direnmesini gerektiren bir sistem durumunu temsil eder. Ancak, dengesiz bir sistem için zamanla direnç azalma tehlikesi aşamasına gelir; bu da önceden oluşturulmuş yaşam şablonlarının değiştirilmiş iç veya dış koşullar sonucunda artık işe yaramadığı anlamına gelir. Ve sonra ya sistem çöker, ya da çevrenin özü değişir, ya da niteliksel olarak yeni yaşam mekanizmaları (modelleri) geliştirilir. Bu ifadeler, özellikle toplumun siyasi sistemlerindeki krizlere uygundur.

Dış ve iç nedenlerin oranına dayanarak, genellikle üç tür kriz belirlenir:

Eksogen, sistemden bağımsız olan ve çevresel ortamdaki tek bir rastgele olaydan kaynaklanan krizler - örneğin, güneş aktivitesinin dalgalanması, jeolojik aktivite, küresel iklim değişiklikleri, uzay felaketleri vb.

Endojen, iç programların, paradigma değişikliklerinin, ulusal genel zihniyetin veya kalkınma programının tükenmesinin yol açtığı krizlerdir. (Etnik grupların yok olması, yerel ve küresel savaşlar); Karışık endo-ekso kökenli krizler, çevresel değişiklikler tarafından tetiklenen ve sistem etkinliği tarafından ortaya çıkan krizlerdir; bizim durumumuzda bunlar politik krizlerdir (Armand, 1999).

Doğanın ve toplumun evriminde, en son tür krizler ve devrimler önemli bir rol oynar. Toplumun yaşamı tarafından belirlenen politik krizler de bunlara dahildir. Burada çevresel, ekonomik veya jeopolitik yönler ağır basabilir; ancak genellikle bunlar politik krize ve dolayısıyla bölgesel, ulusal veya toplumsal düzeyde siyasi sistem evrimine dönüşür. Bu tür krizlerin periyodik olarak şiddetlenmesi, insanlık tarihinde ve öncesinde gözlemlenmiştir. Genellikle yerel bir medeniyetin politik yeniden yapılanmasıyla veya yok olmasıyla sonuçlanırlar. Geçmişte ölçekleri tek bir coğrafi alan ya da bölgeyle sınırlıydı; şimdi ise tüm kıtaları kapsıyor.

Modern yorumlara göre, biyolojik bir tür olarak insan ot biyomunda ortaya çıkmıştır. İlk hominidler, Miyosen'in sonunda (5-6 milyon yıl önce) Doğu Afrika'da ortaya çıkmıştır. Küresel krizlerin ve devrimlerin yeni gelişim çağlarına atılımla sonuçlandığı, modern küresel siyasi krizler ve devrimlerle karşılaştırılabilir olduğu insanlık tarihinin dönüm noktaları üzerinde durulur.

Şimdi, insan gelişiminin ilk aşamalarında sadece geleneksel olarak siyasi olan krizleri, evrimin daha yüksek bir aşamasına geçiş olarak ele alalım. Paleolitik kriz (devrim) (yaklaşık 0,7-1,2 milyon yıl önce) standart aletlerin ortaya çıkması ve ateşin sistematik kullanımı ile karakterize edilir. Bununla birlikte, hominidler belli bir anlamda politik bir özelliğe sahipti; bu, onların "uzak akrabalarıyla" geçinme konusundaki kategorik yetersizlikleridir. Homo cinsinin türleri kesinlikle allopatridir, yani uzun süreler boyunca bir arada bulunmazlar.

Erken Pleistosen'de (1,6 milyon yıl önce), "becerikli insan" yerini "dik insan" a bırakır - Homo erectus, eskiden Pithecanthropus olarak adlandırılıyordu; Australopithecus'un soyu bu dönemde tükenmiştir. İnsanları diğer hayvanlardan (özellikle primatlardan) ayıran tür içi işbirliği biçimlerinden biri, yani yiyecekleri paylaşma becerisi ortaya çıkar. İş bölümü, yiyecek dağıtımı, ortak barınma ve insan evriminin ilk aşamalarının bileşenleri, daha sonraki siyasi sistemin ortaya çıkmasındaki ilk faktörler haline gelmiştir. Daha sonra, kabile içindeki saldırganlığı belki de "dışarıdakilere" aktararak sınırlayan kültürel gelenekler ortaya çıkmıştır. İç saldırganlığın sınırlandırılması, erken hominidlerin hayatta kalmasına katkıda bulunmuştur. Yani, doğal içgüdülerin çoğunu bastırma mekanizmaları, antropogenezin erken aşamalarında ortaya çıkmıştır. (Bourdieu, 1993: 123). İnsanlara özgü (daha az önemli olmayan) bir başka davranışsal tepki kümesi, diğer primatlardan çok daha uzun süre ebeveynlerine tamamen bağımlı olan yavruların bakımıyla ilgilidir. Sonuç olarak, insan bireylerinin yüksek derecede karşılıklı bağımlılığı ve işbirliği söz konusudur. Bu yönün en umut verici olduğu ortaya çıkmıştır. Hominid ailesi bu şekilde evrimleşmiştir. Bununla birlikte, bu dönemde oluşum aşamasını da geçen belirli davranış kurallarına ve kültür algısına hâkim olma yeteneği artmış bireylerin doğal seçilimi söz konusu olmuştur. Yaklaşık 1,2-1 milyon yıl önce "dik insan" Afrika'nın ötesine geçerek Güney Asya ve Avrupa'ya yerleşmiş, 400 bin yıl önce de ortadan kalkarak "akıl insanı"nın yolunu açmıştır. "Arkaik" Homo sapiens terimi 300-40 bin yıl önce var olan insanları ifade eder. Bunlardan en iyi bilineni Avrupalı Neandertaller'dir.

Üst Paleolitik kriz ya da "Cro-Magnon kültürel devrimi". Modern tip Homo sapiens (Cro-Magnon) yaklaşık 100 bin yıl önce yine Doğu Afrika'da ortaya çıktı; 30-40 bin yıl önce Avrupa'yı doldurdu, Neandertal'in yerini aldı ve pratikte onunla karışmadı. Bu dönemde, taş aletlerin üretkenliğinin yanı sıra kemik ve boynuzdan yapılan aletlerin sayısı da önemli ölçüde arttı; bu da insanlara doğal çakmaktaşı kaynaklarından belli bir bağımsızlık kazandırdı. İşaret iletişim sistemleri gelişti. (Konuşma daha karmaşık hale geldi). Üst Paleolitik dönemde Cro-Magnonlar ve Homo sapiens'in benzer formları, arkeolog F.C. Howell'a göre 3,34 milyonluk bir nüfusa ulaştı. Peki, gelişmiş bir kültür yarattıklarına ve neoantropik çağdaşlarına (protokromagnonlar) on binlerce yıl boyunca hükmettiklerine inanılan paleoantropolar neden onlara etkili bir şekilde direnemedi? Neandertallerin maddi kültürünün, hayatta kalmak için bir koşul olarak hizmet eden saldırganlığı sınırlamak gibi "manevi kültürleri" ile birleştirilmediğidüşünüyor. Kontrolsüz saldırganlık ile antisosyal davranışlarda fiziksel eylemleri seçme özgürlüğü, evrim için en iyi yol değildir. Buna ek olarak, ilk ekolojik sorunlar da o zaman ortaya çıkmıştır. Neandertallerin bitki örtüsünü yakarak arazilerin verimliliğini artırma fikrine sahip olduklarına inanılmaktadır; ancak bu, biyolojik çeşitliliğin yıkıcı bir şekilde fakirleşmesine yol açmıştır.

Maddi kültür aslında Üst Paleolitik Çağ'da (50.000 yıl önce) yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Kültürel grup taklidinin genetik bileşeninin seçim süreci ancak bu çağdan sonra başlamış olsa bile, "insan beyinlerinin" seçilimi, yardım etme ve gerekirse grup üyelerini cezalandırma istekliliğinin insan topluluklarının evrimine katkıda bulunduğu sosyal ortamda iki bin nesil boyunca devam etmiştir.

Daha sonra, insan sosyal organizasyonu sadece Homo sapiens'e özgü olan kabile seviyesine ulaştı. Sonuç olarak, grup seçilimi, aile seçilimine göre bireysel bencillik ve uyumsuzluğa uyanların ya da kendilerine ve hatta yabancılara karşı özgecilik stratejisi izleyenlerin cezalandırılması gibi geleneksel kabile kurumlarını yaratmıştır. Eğer sosyal kurumlar kendi kurallarından sapmalar için önemli cezalar uygulayabiliyor ya da grup işbirliğinden fayda sağlayabiliyorsa, o zaman belirli bir modele olan eğilimin temelini oluşturan herhangi bir değişiklik, cezadan kaçınan ve ödülü hak eden davranışa uygun seçimden etkilenir. Dolayısıyla, antropogenezin ilk aşamalarında, doğal içgüdülerin çoğunu baskı altına alan ve belirli bir bölgede yaşayan topluluk üyelerinin yoğunluğunu düzenleyen mekanizmalar ortaya çıkmıştır.

Neolitik kriz (M.Ö. 10-12 bin)

İnsan topluluklarının karmaşık bir şekilde yeniden yapılandırılması, avlanma teknolojilerinin eşi benzeri görülmemiş bir şekilde gelişmesiyle son derece ağırlaşan Üst Paleolitik krize bir yanıtı. Bu teknolojiler, popülasyonların ve bir dizi hayvan türünün yok olmasına ve kabileler arası acımasız rekabete yol açmıştır. Sibirya'daki son mamutların yok olması ve bunun sonucunda yeni bir ekolojik krize geçiş bu dönemle ilişkilendirilmektedir. Demografik büyüme yerini nüfusta keskin bir düşüşe bırakmıştır (bazı kaynaklara göre 8-10 kat). Sadece tarımsal becerilerde ustalaşma nedeniyle insan sayısı yeniden hızla artmaya başlamıştır. Sonuç olarak, Homo sapiens'in belirli bir sosyal/proto-politik yapısı oluşmuştur (Osborn, 2008: 64).

Neolitik dönemde, antropogenezin erken evresinde periyodik olarak ortaya çıkan kriz durumları, tarımın oluşumuna ivme kazandırmıştır. Neolitik dönemin gelişimi, ilk tarımsal (teknolojik) devrim ile ilişkilidir; yüksek maliyetli bir sahiplenme (avcılık, toplayıcılık) ekonomisinden üretken bir ekonomiye (çiftçilik, sığır yetiştiriciliği) geçiş, kolektif sömürünün ilk biçimleriyle birlikte normatif siyasi yapıdaki bir değişimle gerçekleşmiştir. Homo sapiens'in bu ilerleyişi, insanı hayvanlar dünyasının diğer temsilcilerinden ayıran özellik, yani genetik dışı bilgi biriktirme (dil ve daha sonra yazı sayesinde), bunu nesilden nesile aktarma ve kültürel ve siyasi miras oluşturma yeteneği ile kolaylaştırılmıştır.

Çiftçilik ve sığır yetiştiriciliği, insanların yerleşik bir yaşam biçimine geçmelerine ve emeklerinin ürünlerini değiş tokuş etmelerine yardımcı oldu. Ticaret ortaya çıkar ve yayılır; yerleşim yerleri-şehirlerin prototipleri- oluşur; medeniyet tüm özellikleriyle - devletlerin oluşumu, ekonomi, bilim, sanat- doğar.

Yazı devrimi, kültürel seçilimin, kültürel mirasın korunmasının ve çevreden bağımsızlığın bir sonucu olarak insanın bilgiyi paylaşma konusunda temelde yeni bir yetenek ortaya çıkarmıştır.

Demir Çağı'nın Krizi

İlk teknolojik devrim birkaç bin yıl sürdü. Ancak bronz silahlardan çok daha hafif ve kullanışlı olan demir silahların icadı, çok sayıda savaşa ve nüfusun büyük bir kısmının yok olmasına yol açtı. Bu da toplumun siyasi düzeninin yeniden gözden geçirilmesini gerektirdi.

Kentsel devrim (M.Ö. 5-3 bin)

Daha ileri bilginin yayılması, başka bir demografik patlama ve verimli topraklar için mücadelenin yoğunlaşması ile hızlandı. Bu dönemler, Mezopotamya ve Nil Vadisi'nde ilk sınıflı toplumların ortaya çıkmaya başladığı zamanlardı. Bu dönemde, ilk büyük toplumsal iş bölümü, hayvancılığın yardımcı bir rol oynadığı yerleşik çiftçiler ile çoban kabileleri arasında gerçekleşmiştir.

Bu dönemin, büyük insan kümelenmelerinin oluştuğu, yüksek yoğunluktaki büyük kolektiflerin ortak varlığını ve faaliyetlerini düzenleyen ilk yasal belgelerin ortaya çıktığı dönem olduğu unutulmamalıdır.

Eksenel Çağ devrimi (bkz. M.Ö. I. binyıl)

O dönemin daha gelişmiş toplumlarında Zarathustra, Yahudi peygamberler, Sokrates, Buda, Konfüçyüs, Aşoka ve Sun Tzu gibi yeni tip düşünürler, politikacılar ve generaller önemli bir rol oynamaya başladılar. Toplumu tanınamayacak kadar değiştirdiler.

K. Jaspers'in "Eksenel Zaman" (M.Ö. IX-IV. yüzyıllar) olarak adlandırdığı tarihsel dönemde, ilk kez mito-poetik düşüncenin yerini eleştirel düşünce almaya başlamış; iyi ve kötü hakkında genel fikirler, ahlaki seçimin egemen taşıyıcısı olarak insanı oluşturmuş ve bireysel özdenetimin en yüksek örneği - Tanrı'nın cezalandırma korkusuna alternatif olarak vicdan - ortaya çıkmıştır.

Böylece, "Eksenel Çağ"ın ruhani devrimi, kültürün yeni teknolojik güç ile önceki deneyimlerin geliştirdiği caydırıcılık mekanizmalarının kalitesi arasındaki tehlikeli uçuruma verdiği yanıt haline gelmiştir. Yeni bir siyasi gerçeklik de şekillenmeye başlamıştır.

Ayrıca, toplumun siyasi yapısını doğrudan etkileyen yapay insan habitatının oluşumu devam etmiştir; sözde ekolojik-tarımsal devrim gerçekleşmiştir. Uygarlık ve teknik ilerlemeyle eş zamanlı olarak, tarımın gelişimi bir dizi yeni kriz durumunun temelini atmıştır. Batı ve Doğu Avrupa'daki devrimden (XI-XVIII. yüzyıllar) önce uzun süreli bir tarımsal kriz yaşanmıştır. Tarım teknolojilerinin gelişmesi, bundan çok önce olduğu gibi, avcılık teknolojilerinin çiçek açması gibi başka bir evrimsel "çıkma" yol açmıştır. Tarımın kes-yak biçimi biyosfere büyük zarar vermiştir. İlk kez geniş topraklar üzerindeki doğal ekosistemler yapay çevre tarafından yok edilmiştir. Tarımsal uygarlığın gerilemesi

Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle aynı zamana denk geldi ve tarihe "Karanlık Çağlar" olarak geçmiştir. (Sartori, 2003: 67-71).

14'üncü yüzyılın ortalarına gelindiğinde, yeni bir ekolojik kriz dünya krizi haline gelmiştir. Yüz Yıl Savaşları ve veba salgını durumu daha da kötüleştirmiştir: sadece Avrupa'da yaklaşık 25 milyon insan ölmüş ve kıtanın nüfusunun eski seviyesine ulaşması 150 yıldan fazla sürmüştür. Görünen o ki, bu olaylar toplumun siyasi yapısına da yansımıştır: Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ile ilgili krizler, Avrupa'da yeni devletlerin kurulması, nüfuz ve toprak mücadeleleri, sonraki dönemlerde Avrupa'nın siyasi yapısını belirleyen Yüz Yıl Savaşları.

Sanayi Devrimi

Uygarlık krizi, insan zekasının yeni bir teknolojik atılımını teşvik etti. Zanaatkârlığın gelişmesi, orta ve büyük ölçekli mamul mal ve makine üreticilerinin sayısını artırdı. Metalürji ve madencilik gücünü artırdı, ticaret ve bankacılık yayıldı, yeni şehirler büyüdü, bilim ve sanat gelişti. Aynı zamanda büyük sermaye büyüyor, toplumun tabakalaşması ve sömürgecilik sistemi yoğunlaşıyordu.

Endüstriyel üretim o kadar hızlı büyüdü ki, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında küresel bir karakter kazandı. Buna sanayi devrimi ya da ikinci teknolojik devrim adı verildi. Sonunda insan merkezli bir ideolojiyi pekiştirdi. Tüm bunlar hem tek tek devletler içinde hem de bölgesel ve küresel düzeylerde bir dizi siyasi krize yansıdı. Yeni koşullarda üretici güçler üzerinde kontrol anlamına gelen güç mücadelesi günlük bir olay haline geldi. Toplumun kendi kendini düzenleyen sistemi, varoluş tarihinde çok sayıda yerel ve küresel kriz yaşamış, her seferinde yeniden canlanmış ve gelişimini yeni bir evrimsel düzeyde sürdürmüştür.

Dünya üzerinde son iki yüzyılda 1 milyardan 6 milyara çıkan nüfus artışı, esas olarak gelişmekte olan ülkelerdeki yüksek doğum oranlarından kaynaklanmıştır. Kitlesel kirlilik, temiz içme suyu sorununu daha da kötüleştirmiştir: dünya nüfusunun yaklaşık üçte biri tatlı suyun kıt olduğu ülkelerde yaşamaktadır. Ekonomideki ve gayri safi yurtiçi hasıladaki büyümeye rağmen, sosyal ve siyasi alanlarda ortaya çıkan bir krize dair kanıtlar giderek artmaktadır. Gelir çok dengesiz bir şekilde dağılmıştır: en yüksek gelirli ülkelerde yaşayan dünya nüfusunun beşte biri, dünya gayri safi yurtiçi hasılasının yüzde 86'sına sahiptir ve dünya nüfusunun yaklaşık dörtte biri açlık çekmektedir. Mevcut

küresel sosyo-politik kriz, toplumun manevi krizi ve ahlaki çöküşüyle yakından bağlantılıdır. Kitle kültürü, kitsch'in egemenliği, temel içgüdülerin ve tüketici davranış kalıplarının küreselleşmesi insanlığı manevi yoksullaşmaya götürmektedir. En önemli uygarlık değerleri - doğa, kültür, bilim, eğitim - teknokrasinin sınırsız güçlenmesi karşısında rehin alınmaktadır. Bunun sonucunda toplumda yıkıcı tutumlar artmakta; şovenizm, uyuşturucu bağımlılığı, terörizm gibi kendi kendini yok etme biçimleri yaygınlaşmaktadır.

Bu tür eğilimler "ilk noosferik kriz" olarak adlandırılmıştır. İnsan toplumunun uygarlık düzeyindeki ilerlemesi, yaratıcı ve yıkıcı olmak üzere iki eğilime yol açmıştır. Bunlardan ilki, kendini teknolojilerin gelişmesi, bilimin, sanatın ve eğitimin çiçek açması şeklinde göstermiştir. Tersine ise doğal çevrenin bozulmasıdır. V.I. Vernadsky, teknolojik olarak silahlanmış insanın etkisinin sonuçlarının ciddiyetini fark eden ilk önde gelen düşünürlerden biriydi. Biyosfer doktrinini, tarihsel olarak birbiriyle yakından bağlantılı olan insan ve doğa bilimlerinin bir sentezi olarak geliştirmiştir. Kavramının baskın özelliği, biyosferi noosfere - aklın alanına - dönüştürebilecek gezegensel bir fenomen olarak bilimsel düşüncenin gücüne olan inançtır.

İnsanlık üçüncü bin yıla genel bir uygarlık krizi içinde girmiştir. Modern uygarlık heterojendir ve bağımsız uygarlıkların kalıntılarından oluşmaktadır. Yeni bilimsel ve teknolojik devrimlerin hızı, biyosferin tepki hızını aşmakta ve biyosferin etkisiz hale getiremeyeceği güçlü tedirginlik kaynakları yaratmaktadır. Uygarlık ve biyosfer arasındaki çatışmada, uygarlık onun ürünü olmasına ve kendi başına var olamamasına rağmen, biyosferin kendisi yenilmektedir. Açıkçası, uygarlığın geçici çıkarları üstün gelmekte, biyosferin yasalarına dayanmamakta ve uzun vadeli önlemler ile durumun anlaşılmasını gerektirmektedir.

Rio de Janeiro'daki Dünya Zirvesi (1992) XXI. yüzyıl için bir gündem önermiştir - "Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı". Toplumun post-endüstriyel gelişim beklentileri göz önünde bulundurulduğunda, istikrarlı siyasi gelişim yollarının araştırılmasına ve ülkeler arasındaki siyasi diyalogun etkinliğinin artırılmasına geri dönülmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, bir sistem olarak toplumun sınırlarının ötesine geçmeyen, kendi kendini organize eden ve düzenleyen bir sistem olarak işlevlerini koruyan bir kalkınma olarak düşünülmelidir. Burada söz konusu olan, uygarlığın ilerlemesini insanlığın lehine

olacak şekilde durdurmak değil, ruhsal ve entelektüel açıdan kendini geliştirmesi için tüm fırsatları koruyarak büyümeyi sınırlandırmaktır. Sürdürülebilir kalkınma, insan yaşamının ve yaşamın diğer alanlarının teknolojik, sosyal, etnik, dini ve diğer yönlerine ilişkin bir yasaklar sisteminin geliştirilmesi anlamına gelmektedir.

Politik alan, maddi ve düzenleyici hipostazında, başlangıçta çevrenin kendiliğinden dalgalanmalarına bağımlılıktan kurtulmaya yöneliktir. İnsan toplulukları, hayvanlardan farklı olarak, bu kadar basit bir şekilde davranmazlar. Bununla birlikte, kısıtlayıcı bir çevre rolü siyasi düzenleyiciler tarafından yerine getirilir. Ancak büyük teknolojik fırsatlar ile eski düzenleme mekanizmaları arasındaki dengenin bozulması durumu kökten değiştirebilir. Bu, topluluğun iç istikrarını azaltır, ancak yaklaşan tehdit hemen fark edilmez. Aksine, araçsal aklın insani akla, rasyonalitenin maneviyata üstünlüğü jeopolitik saldırganlık dalgası yaratır. Siyasi sınırlama mekanizmalarının yetersizliği, bir toplumun davranışını aslında biyolojik bir nüfusun davranışına benzetir; doğal genişleme dürtülerine tamamen insani bir faktör eklenir: ihtiyaçlar karşılandıkça büyüme. Er ya da geç, kapsamlı kalkınma gerçek kaynak sınırlamalarıyla karşılaşır ve bu da antropojenik bir krize yol açar. Ardından, çoğu zaman, felaketle sonuçlanan bir aşama meydana gelir: toplum, kendi çürümüş gücünün enkazı altında yok olur.

Analizler, yakın ve uzak geçmişteki çoğu kabile, devlet ve medeniyetin dış nedenlerden çok, kendi varlıklarının doğal ve örgütsel temellerini kendileri zayıflattıkları için yok olduklarını göstermektedir. Dışarıdan gelen istilalar, salgın hastalıklar, ekolojik felaketler ya da iç karışıklıklar, sosyal organizmanın kendi kendini yok etme faaliyetini tamamlamıştır. Araştırmacılar, geniş çaplı gelişimlerine iç çeşitlilikte bir artış eşlik etmediği takdirde, imparatorlukların çöküşünün genellikle çiçeklenmeyi takip ettiğini belirtmektedir. "Askeri ve sosyal ilerleme" arasındaki ters ilişkiyi gösteren birçok örnek veren A. Toynbee, bunun üretim araçları için de geçerli olmasına şaşırmıştır: "Tarım teknolojisinin gelişimini Helenistik tarihin genel arka planına göre izlersek, burada bile teknik başarılarıdaki artışa uygarlığın düşüşünün eşlik ettiğini görürüz." Tüm özel varyasyonlarla birlikte, olaylar basit bir şemaya göre gelişmiştir: biyojeosenozun artan istilas - peyzajın tahribatı - sosyal felaket. Teknolojinin gelişmesinin bir sonucu olarak sosyal sistemlerin çöküşüne dair gerçekler o kadar çoktur ki, bunlar genellikle tek bir evrensel insanlık tarihini inkar etmek için bir argüman olarak hizmet ederler. Ancak

tekno-insani denge hipotezi, sadece sosyal sistemlerin kendi kendini yok etmesi gerçeğine dikkat çekmez.

Krizlerin yapıcı bir şekilde sona erdirildiği çok daha az sayıda vaka vardır, ancak bunlar medeniyetin oluşumu ve ilerlemesinde kilometre taşları olmuştur. Bazı durumlarda, kriz yüksek düzeyde iç çeşitliliğe sahip, siyasi açıdan zengin büyük bir bölgeyi kapsadığında, bölge sakinleri "çıkamazdan" kurtulmanın esaslı bir yolunu bulmayı başarmıştır. Her seferinde bu, birbirini izleyen evrimsel vektörler halinde inşa edilen bir dizi geri dönüşü olmayan sosyal ve siyasi değişikliklerle sağlanmıştır. Uyarlanabilir kaynağımız, esas olarak karmaşık uyarlamaları biriktirebilen siyasi uyarlamalar yaratma yeteneğimize dayanmaktadır.

İnsanın doğru taklit kapasitesi, belki de çoktan ölmüş bir liderin davranışlarıyla başlatılan daha önceki bir yeniliği kopyalayan bir davranış çeşidini öğrenebileceğimiz ve daha sonra buna kendi yeniliklerimizi ekleyebileceğimiz, bunların da torunlarımız tarafından geliştirilebileceği anlamına gelir. Sonuçta insanlık, tek bir bireyin üretken öğrenmesinin sınırlarına ulaştıktan sonra bile birbiri ardına yenilikler biriktirmeye devam etmektedir. En basit topluluklarda bile siyaset, bir krizi çözmek için en zeki tek bir bireyden çok daha fazla seçenek biriktirir. Dilin icadı, içselleştirebildiğimiz soyut kavramların sayısını ve karmaşıklığını önemli ölçüde artırmıştır. Hangi davranışların uyum kabiliyetimizi en iyi hale getirebileceğini düşünmek, ilginç yeni fikirlerin ortaya çıkmasını sağlıyor. Örneğin, insan varlığının temel adaptasyonları, bir tür olarak tüm tarihimiz bağlamında düşünüldüğünde oldukça hızlı bir şekilde evrimleşmiştir.

Çoğu adaptasyonun önemli bir politik bileşeni olduğu açıktır ve bir adaptasyondan diğerine geçişin nasıl gerçekleştiği, optimal olsun ya da olmasın, büyük bir araştırma konusudur. Evrimsel psikoloji mensupları, deneysel olarak test edilebilecek bilişsel yapıların evrimine ilişkin hipotezleri canlandırmak için doğal soy ilkesinin bu dönemle sınırlı versiyonunu kullanmayı tercih etmektedir. Bu deneylerin sonuçları genellikle oldukça ikna edicidir. Örneğin, insanlar soyut olarak mantıksal değil, sosyal kuralların ihlali olarak formüle edilmiş mantıksal problemleri çözmeyi çok daha kolay bulmaktadır; buna karşılık, sosyal kuralları içeren sorular, tanıdık somut içeriğe sahip olanlardan daha zor çözülmektedir. Sosyo-doğal sistemlerdeki krizlerin temel çözümü doğaya yaklaşarak

değil, tam tersine toplumu ve çevresini doğal (vahşi) durumdan daha da uzaklaştırarak elde edilmiştir.

Krizlere yapıcı bir yanıt olarak doğal, organik olandan uzaklaşma eğilimi o kadar anlamlı ve değişmezdir ki, bunu ulaşılabilir geleceğe uyarlamak mantıklıdır. Uygarlık krizlerinden önce daima yaşam kalitesinde bir artış yaşanır. Belli bir noktada, ihtiyaçların karşılanması biraz azalır (genellikle demografik bir dalgalanma ya da "küçük ve muzaffer" olarak düşünülen başarısız bir savaşın sonucu olarak) ve beklentiler ataletle artmaya devam eder. Kırılma hayal kırıklığı yaratır; durum insanlar için dayanılmaz ve aşağılayıcı görünür; suçlu ararlar. Dışarıdan bir çıkış bulamayan saldırganlık, sistemin içine hücum eder. Duygusal rezonans, genellikle kriz öncesi dramının son perdesi haline gelen kitlesel düzensizliği kışkırtır. Bu şema hem büyük topluluklar (devletler ve medeniyetler) hem de bir toplum içinde faaliyet gösteren küçük topluluklar (örneğin siyasi partiler) için geçerlidir. Bugün modern uygarlığın gelişim yörüngesinin analizinde belirli çekincelerle kullanılabilir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında kamu bilincinde belirli değişimlerin yaşandığı unutulmamalıdır. En yıkıcı silah türlerinin kullanımından uzun vadeli caydırıcılığa, üçüncü güçlere karşı olmayan devletlerarası koalisyonların oluşturulmasından etkili çevresel önlemlere kadar tüm bunların aslında insanlık tarihinde emsali yoktur. Batı tipi kültürlerin, doğrusal genişlemenin içgüdüsel dürtüleri üzerinde güçlü bir rasyonel kontrol rezervi geliştirmiş olduğuna dair umut vardı. Ne yazık ki son on yıllarda yaşananlar (Avrupa ve Asya'daki yerel savaşlar), gelişmiş demokrasiye sahip Batı kültüründe bile siyasi düşüncenin olgunluk derecesinin modern teknolojik potansiyele uygun olmadığını göstermektedir. Salırganlığın araçsal yetenekleri kültürel sınırlamaları aştığında ve kapsamlı bir büyüme başladığında, kamu bilinci ve kitlesel ruh halleri buna uygun özellikler kazanır ve her şeye kadir olma ile müsamaha hissi artar.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, bu tür riskleri yönetmek için sağlam yollar geliştirmeyi amaçlamaktadır. Tüm bu hususlar, karar alma sonuçları bireysel düzeyde zayıf olsa bile, kolektif düzeyde güçlü olabileceği sonucuna götürmektedir.

2.2 Seçilen Krizlerin Nedenleri ve Sonuçlarının Analizi

Kriz sistemi fenomenlerinin ortaya çıkış nedenlerini bulma görevi, sistemin işlevsizliğinin temelini (ortak düzenliliklerle birbirine bağlanan bölünmez unsurlar kümesi olarak) incelenmesini gerektirir; bu da sistemin sürekli kendini örgütlenme ve kendini yeniden üretme yeteneğini (önceki hayatta kalma deneyimini dikkate alarak) sorgulamaktadır.

Bu konuya genel bir yaklaşım, insanlığın evrimini parçalanma ve birleşme süreçlerinin etkileşiminin bir sonucu olarak gören J. Diamond tarafından önerilmiştir. Evet, parçalanma evrim sürecine belirli bir seçenek sunabilir ve konsolidasyon hayatta kalma uğruna en elverişli seçenekleri ortadan kaldıracaktır. Siyasi sistemin bu süreçler içindeki işlevselliği, çeşitliliğin yaratılması ile sistemin yeniden üretimi için yararlı olanın seçilmesi arasında bir dengeleme eylemi şeklini alır. Bu olgu "optimal parçalanma ilkesi" olarak adlandırılmaktadır; buna göre, hem aşırı konsolidasyonun hem de aşırı parçalanmanın tehdit edici olduğu belirli bir ara parçalanma derecesine sahip toplumlarda inovasyon süreci daha hızlıdır (Diamond, 2010: 554).

Bu yaklaşımın daha dar bir varyantı, birbiriyle etkileşim halinde olan ve her sistemin kaderini belirleyen iki temel sürecin prizması aracılığıyla bir siyasi sistemin işlevselliğini inceleme girişimleri olarak düşünülebilir: 1) farklılaşma - iç çeşitliliğin sürekli büyümesi; 2) entegrasyon - bu çeşitliliğin belirli bir bütünlüğe sürekli olarak indirgenmesi (Stolyarov, 2008: 24-27). Bütünlük dönemi, sistemin niceliksel büyümesi, ölçeklenmesi ve çevreye doğru genişlemesi ile karakterize edilir, ancak yapı aynı kalır. Dönüşüm dönemine, tüm iç yapısal ve işlevsel koordinatların yeniden yapılandırılması, sistemin eski koordinatlarının yok edilmesi ve yenilerinin ortaya çıkması eşlik eder. Herhangi bir karmaşık sistemde, geliştikçe, rastgele mikroskobik değişikliklerin birikmesi nedeniyle dengesizlik artar; bu da yapılarda işlev bozukluklarına ve orantısızlıklara yol açar. Gelecekte, ihmal edilebilir herhangi bir sapma, sistemin niteliksel olarak yeni bir yapısal varlık düzeyine geçişini başlatabilir (Stolyarov, 2008: 190). Görünüşe göre, özetlenen çerçeve çok geneldir ve açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Sistemin işlevselliğinin koşullarından biri, ortak mekânsal ve zamansal sınırlar içinde hayatta kalmaya yönelik toplumsal deneyim temelinde oluşturulan, toplumsal açıdan önemli faaliyet biçimlerine ilişkin davranış kalıpları ve fikirlerin çakışmasıyla kendini

gösteren toplumun uyumudur. Sonuç olarak, işlevsellik kaybının bir belirtisi, sosyal dokunun bozulmasını ve etkileşim potansiyelinin tükenmesini gösteren herhangi bir sosyal kopuşun varlığı olacaktır. Siyasi sistemdeki diferansiyel süreçlerin avantajının, yeni işbölümünü dikkate alarak mekânın yeniden tanımlanmasını ve zamanın düzenlenmesini gerekli kılacağı, birleştirici vektörün fazlalığının ise sistemin yeni sorunlara yanıt verme yeteneğini kaybetmesine yol açabileceği varsayılabilir.

Diğer bir deyişle, "toplumsallığın kırılması" her şeyden önce sistem zamanının (öngörme ya da geride kalma) ve sistem alanının (bireye doğru daralma ve sistem dışılık özellikleri kazanarak genişleme) dışına düşmektir. Bu çerçevede toplumsallığın kırılması, sistemin çözüm üretilmediği ya da üretilmiş bir çözümü yerine getiremediği toplumsal çıkarların çeşitliliğinin ortaya çıkması olarak kendini gösterir. Dolayısıyla toplumsallığın kırılması, toplumsal imajı (varoluş amacı, benlik imajı, değerler ve izin verilen davranış kalıpları) sisteme "düşman" duruma düşecek katmanların ortaya çıkmasından kaynaklanabilir.

Bu bağlamda R. Kozellek'in sözlerini hatırlamak yerinde olacaktır: "dost - düşman" çiftinin karşıt doğası geleceğin zamansal tanımlarını içerir, dahası bu karşıtlık yalnızca ideolojik konumlara yükseltilemez, "iç-dış alan" çizgisinde oluşur (Kovtunenko, 2011).

Siyasi sistemlerde yabancılik sorunu B. Waldenfels'in "Topography" adlı çalışmasında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Waldenfels'in "Topography of the Alien: studios to the phenomenology of the Alien" (Yabancıların Topografyası: Yabancıların Fenomenolojisine Stüdyolar) adlı çalışmasında ayrıntılı olarak incelenmiş ve bunun herhangi bir özdeşleşme süreci için doğal olduğu belirtilmiştir (Waldenfels, 2004). "Yabancı", ilgili "kendini" alanından çekilmiş ve kolektif varoluştan ayrılmış, dolayısıyla başkalarıyla paylaşılabilen bir şey olarak görülür. Bu anlamda yabancı, belirli bir Biz'e ait olmayan anlamına gelir.

B. Waldenfels'e göre, her türlü yabancılik her zaman mevcut sisteme karşı potansiyel bir düşmanlığa işaret eder ve bu da istikrara yönelik bir tehditten başka bir şey değildir (Waldenfels, 2004: 39). Bir olgu olarak yabancılaşma, kültürlerarasılıkla karakterize edilir, çünkü 'yabancı' yapısal unsurlar, siyasi sistemin karşı karşıya olduğu toplumsal talebe cevap veremez. Öte yandan, diğer kültürlerin edinimlerinin çekiciliği yoluyla siyasi sistemin yenilenmesi için potansiyel bir fırsat yaratan da yabancı unsurlardır. R. Merton'a göre, yabancılik, normdan sapan bir davranış türüdür ve kültür tarafından

belirlenen belirli arzular ile bunların tatmini için sosyal olarak örgütlenmiş araçlar arasındaki tutarsızlığın bir tezahürü olarak kabul edilir (Merton R., 2009: 27). Bu özel davranış türü, toplum içinde olmakla birlikte topluma ait olmayan kişilerin topluma belirli bir şekilde uyum sağlamasıdır.

Sistemdeki davranışların tuhaflığı asosyal olarak görülüyor ve anomi olarak adlandırılıyordu. Olumsuz uyumun yaygınlığının işaretleri, aldatma, yolsuzluk, ahlaksızlık ve suçun yaygınlaşması haline gelir. Belirli bir kültür tarafından teşvik edilen başarıya ulaşma hedefine verilen anlam, araçların koordine edilmiş kurumsal anlamından uzaklaştığında, giderek daha yaygın hale gelen yasak araçlar bütünü ortaya çıkar. (Merton, 2009: 29). Antisosyal davranışlara avantaj sağlandığı bir durum, toplumun bütünleşmesinin zayıflamasına neden olur.

Dolayısıyla, sistemin yabancı unsurları kültürel olarak tanımlanmış hedefleri terk ederek amaca yönelik faaliyetin tamamen olumsuzlanması noktasına ulaşır ve uyumları kurumsal normlara uymaz. Sonuç olarak, sisteme yabancılık ve bunun tezahürü (antisosyal davranış), kültürün ve sınıf yapısının genel kabul görmüş belirli değerleri, belirli bir kültür tarafından belirlenen hedeflerin meşru ve prestijli bir şekilde gerçekleştirilmesi için fırsatlara farklı erişim tarafından kısıktırılmaktadır. Öte yandan, ikinci tetikleyici faktör ise yetersiz örgün eğitim ve sınırlı ekonomik kaynaklardır.

"Yabancı" bir sosyal tabakanın ortaya çıkması, jeopolitik ortamın baskısıyla da koşullandırılabilir. Bu durumda, ne geleneksel kültürle ne de dış kültürle ilişki kurmanın imkânsızlığı, temel özellikleri kendi toplumlarına karşı saldırganlık olan özel bir dışlanmışlar kültürünün oluşumunda somutlaşacaktır. Bu katmanın yıkıcılığının üstesinden gelmek, tamamen siyasi elitin yeni bir toplumsal varoluş içeriği sunarak marjinalleştirilmişleri toplumsal dokuya "inşa etme" becerisine bağlıdır.

Farklı sosyal katmanların mekânsal ve zamansal uyumsuzluğu, çifte standart (bazıları için yasal işlem, diğerleri için ceza yok), özdeş olmayan davranış kalıpları, Ezopça konuşma vb. şeklinde kendini gösterebilir. Daha da önemlisi, böyle bir uçurumu kapatmaya yönelik herhangi bir faaliyet genellikle etkili olmamakta ve yeni bir uçurumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bize göre, geleneksel ve sanayi toplumunun kopuşlarını birbirinden ayırmak önemlidir. Geleneksel toplumun karmaşık, hiyerarşik olarak inşa edilmiş, bazı kutsal, dokunulmaz fikirlere, sembollere ve otorite ilişkilerine dayanan, "sosyal bağların

ağırlıklı olarak dikey, nüfuz edici olmayan "yukarıdan aşağıya" boyuta sahip olduğu tek bir dünyaya ait bir topluluk duygusu" oluşturan bir yapı olarak hayatta kalmasının temeli (Kara-Murza, 2003: 44).

Bu durumda işlevsizlik, fikirleri ve faaliyetleri mevcut sosyal hiyerarşiyi yok eden bireylerin, grupların ve tabakaların ortaya çıkmasıyla tetiklenebilir. Örneğin, R. Osborn, Fransa'da 1789'da yaşanan sistemik felaketin öncüsü olan paralel bir sosyal hiyerarşinin oluşumuna işaret etmektedir (Osborn, 2008: 466).

Geleneksel toplumun sosyal çöküşünün gösterge niteliğindeki bir özelliği, hem mekânsal hem de zamansal olarak "yabancılaşma" özelliklerini kazanan ve tezahürleri ülkeden ülkeye farklılık gösteren bireylerin ve tabakaların ortaya çıkmasıdır. Alman versiyonunda toplumsallığın çöküşü, Ren Birliği'nin bir parçası olma deneyimi ve Fransız eğitim sisteminden geçen belirli bir insan tabakasının oluşumuyla hızlanmıştır (Travin, 2004: 347).

Gerçekten de, geleneksel dönemin insan topluluğu, her biri kendisinde diğer insanlarla birleşen nitelikler bulsa da, yine de kendine eşit ve diğer bireyle orantısız davranan bireylerin bir arada yaşamasıdır. Sanayileşme, bireylerin belirli sosyal tiplerin (meslek, yaş, statü) temsilcileri olarak algılandığı yeni bir toplumsallık boyutu oluşturur. Burada kişisel konum, modernleşmiş topluluğun hayatta kalmasının en önemli koşulunun ortak çıkarlar uğruna işbirliği yapma sosyal becerisi olduğu tipik temsilciler arasındaki etkileşimin yorumlanması yoluyla oluşturulur.

Güven seviyesi, altta yatan sosyal bağlama, katılımcıların hedef ve isteklerine, kendilerine ve birey olarak diğer katılımcılara karşı tutumlarına bağlıdır. Güvenin özünün çift yönlü olduğunu göz önünde bulundurmak önemlidir: bir yandan kendiliğinden işbirliğinin gelişmesini teşvik ederken, diğer yandan diğer sosyal faaliyet biçimlerinin bir ürünüdür. Sonuç olarak, işbirliği güven yaratır ve bu da sosyal aktörlerin davranışlarını tahmin etmeyi mümkün kılar.

Dolayısıyla güven, karşılıklılık normları ve sosyal faaliyetler gibi birbiriyle ilişkili kaynaklardan doğar. Sosyal işbirliğinin boyutu, sadece belirli küresel hedeflere ulaşmayı amaçlayan etkin bir şekilde organize edilmiş ve kurallarla yönetilen sosyal faaliyetlerin koordinasyonunu kapsamaz. Sosyal işbirliği her zaman karşılıklı olduğundan ve bu nedenle iki bileşen içerdiğinden, herhangi bir faaliyet ağı güvenin artmasına neden olur.

Bunlardan ilki, katılımcıların her birini yeterince tatmin edebilecek ve böylece her birinin diğerlerinin bu koşullara uymasını umabileceği adil işbirliği koşulları kavramıdır (Rawls, 1998: 201).

Burada dinden dönmenin yaptırımı ceza değil, dayanışma ve işbirliği açısından aforoz edilmektir. Bu durum, "sosyal güvenin sosyal sermaye olduğu" konusunda hemfikir olmamızı sağlar çünkü sistemi toplumun çoğunluğunun gözünde meşrulaştırmayı mümkün kılar (Putnam, 2001: 204). Sistemin işlevsizliğinin bir işareti de sosyal güvenin kaybolmasıdır (Fukuyama, 2003: 74).

Bu bağlamda, sosyal uyumun en yüksek tezahürü olan "sivil toplum" hakkında doğal bir soru ortaya çıkmaktadır. Evet, modern siyaset biliminde sivil toplumun, devlete bağımlı olmayan, ancak kamu yararı için onunla etkileşim halinde olan ve yalnızca demokraside var olan eşit vatandaşlardan oluşan bir toplum olarak ortak bir tanımı vardır (Siyaset Bilimi Ansiklopedisi, 2004:119).

Sivil toplumu demokrasinin potansiyeliyle özdeşleştirme pratiği de mevcuttur, zira sivil toplum bunları içermektedir: 1) sosyal adalet ve karşılıklı saygı temelinde toplum yaşamı; 2) aileden ulusala kadar farklı sosyal düzeylerde sorumluluk ve dayanışmaya dayalı sosyal ilişkiler; 3) çok çeşitli ihtiyaç ve çıkarlara odaklanan gönüllü özerk kuruluşların oluşturulmasına katılım; 4) toplumun her düzeyinde kamusal yaşama ilgi ve katılım (sivil katılım); 5) sivil toplumun toplum yaşamındaki rolüne ilişkin net bir anlayış; ve 6) sivil toplumun toplumun gelişimindeki rolü (Grof, 2004). D. Naisbitt, temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçiş sürecinin, eğitilmiş bir seçmen kitlesinin ortaya çıkışını sabitleyen iletişim devriminin bir sonucu olduğu sonucuna varmıştır (Naisbitt, 2003: 231-232).

İkinci özellik siyasi eşitliktir: burada tüm vatandaşlar eşit hak ve görevlere sahiptir ve yatay etkileşim ve işbirliği bağlarıyla birbirlerine bağlıdırlar. Sivil toplumun üçüncü özelliği dayanışma, güven ve hoşgördür. Dördüncüsü ise sivil toplumun norm ve değerlerinin çeşitli sosyal yapı ve uygulamalarda somutlaşması ve bunların da bu norm ve değerleri teyit etmesidir. Dernekler etkili özyönetim için bir ön koşuldur ve bölgesel kurumlar halka daha yakın, gerçekleri daha iyi bilen ve bölgesel sorunlara daha duyarlı oldukları için önemli avantajlara sahiptir (Putnam, 2001: 80).

Diğer bir deyişle, sivil toplum, geleneksel hiyerarşik tipteki dikey ilişkilerin tersine yatay ilişkilerdir ve basit bir yönetim modeline dayalı olarak siyasi kurumların etkili bir şekilde çalışmasını sağlar: sosyal ihtiyaçlar - siyasi etkileşim - hükümet - politika seçimi - yürütme, burada "kurumlar tarafından onaylanan kurallar ve yerleşik prosedürler siyasi davranışları şekillendirerek siyasi sonuçları etkiler" (Putnam, 2001: 20).

Bununla birlikte, toplumdaki belirli bir gerçek değerler, çıkarlar ve güdüler yelpazesi ile siyasi kurumları meşrulaştırmanın belirli bir yolu yasaya uygun bir çözüm olmayabilir ve bu durumda birey seçim yapmak zorundadır: ya gayrimeşru bir hükümet ya da hükümeteşizlik (Negel, 1998: 371). Sonuç olarak, sivil toplum anlayışı, toplumun üyeleri tarafından ortak değerlerin tanınması olarak tek boyutlu yorumdan uzaklaşmaktadır.

F. Fukuyama, tüm bu hususları dikkate alarak "negatif sosyal sermaye ölçütü" ortaya koymuştur (Fukuyama, 2003: 30-31). Böyle bir kategorinin, modernitenin neden artan suç ve sosyal düzensizlik ile azalan sosyal katılım düzeyi ile karakterize olduğunu açıklaması gerekiyordu. Bunun için iki soru öne çıkmıştır: birincisi, neden hem sosyal kurumlara hem de genel olarak insanlara duyulan güvende bir azalma olduğu; ikincisi ise, genel kabul görmüş normların sayısındaki azalma ile sivil toplumdaki grupların ve uyumun sayısı ve hacmindeki belirgin artışın nasıl uzlaştırılacağıdır (Fukuyama, 2003: 123).

Bu cevap, modern dünyada niteliksel bir değişimin yaşandığını ve bunun da siyasi partiler pahasına daha küçük çaplı güven gruplarına geçişte ("çıkarcı gruplarında" artış) kendini gösterdiğini ortaya koymaktadır. Sanayi sonrası toplumdaki temel fark, insanların birbirlerine daha az bağlı hale gelmemeleri, sadece seçtikleri kişilerle ilişkilerini sürdürmeleridir.

Karşılıklı tanınma arayışı, üyeliğin diğerlerine katılımını engellememesi ve giriş ile çıkışın maliyetli olmaması koşuluyla, küçük ve esnek grup ve örgütlerin büyümesine yol açmaktadır. Bu durum, grupların ve toplulukların neden eskiye oranla çok daha zayıf olduğunu ve ahlaki bireyciliğin yükselişinin toplumun küçülmesine yol açtığını açıklayabilir.

F. Fukuyama, genel bireyselleşmenin "modern toplumlarda seçme özgürlüğünün derecesi önemli ölçüde artarken, onları sosyal yükümlülükler sistemine bağlayan bağların belirgin bir şekilde zayıfladığını" doğruladığını savunmaktadır (Fukuyama, 2003: 71). Bir yandan

toplumsal değişimler, insanların yaşamlarını etkileyen kararların giderek daha fazla insanın yaşadığı daha geniş alanlarla ilgili olarak alınmasını etkilemektedir. Vatandaşların kararları etkileyebilmesi için dikey bir yetki devri sistemine ve daha yeni, daha anlamlı birlikteliklere ihtiyaç duyulmaktadır.

Öte yandan, nüfusun eğitim seviyesinin yükselmesi, tüm demokrasilerin karakteristik özelliği olan nüfusun daha karmaşık siyasi konuları anlama becerisinin artmasına yol açmıştır. Yani, iletişim sürecinin kendisi, her bireyin faaliyetleri ve kamunun yapısal biçimleri üzerinde artan bir etki kazanmıştır (Habermas, 1995: 172).

Aynı zamanda, siyasi birliklerin büyümesi, vatandaşın doğrudan temas kurduğu kişi sayısının sürekli azalmasına, yani kamu sorunlarının karmaşıklığı arttıkça yetkinlik seviyesinin düşmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla modern iletişim teknolojileri, liderlerden vatandaşlara doğru değil de tek yönlü iletişim sağlayarak bu eğilimleri güçlendirmektedir. Bu da liderlere vatandaşları kontrol etmek ve kendilerini kontrol edilmekten kaçınmak için yeni fırsatlar sunmaktadır.

Güven yıkımının daha az belirgin ancak daha az etkili olmayan bir başka yönü daha vardır. Toplumda ne kadar çok elitist grup varsa, o kadar çok etkilerini kaybederler ve birbirlerini karşılıklı olarak etkisiz hale getirirler. Bu durumda toplum, siyasi eylemlerden tam olarak kimin sorumlu olduğuna dair dayanaklarını kaybeder. Vatandaşların siyasi yeterlilik düzeyi de bir mihenk taşı haline gelir. G. Almond ve S. Verba, bir demokraside vatandaşın birbirine zıt şeyler yapması gerektiğini belirtmiştir: aktif ama aynı zamanda pasif olmak; sürece dahil olmak ama çok fazla olmamak; etkili ve aynı zamanda yetkililere saygılı olmak (Almond, 1963: 493).

Siyasi yeterlilik için modern gereklilikler şunlardır: İlk olarak, vatandaşlar kendileri için neyin gerekli olduğunu ve toplum için neyin gerekli olduğunu daha kolay anlarlar; ikinci olarak, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme güdöleri, bir bütün olarak toplumun çıkarları doğrultusunda hareket etme güdülerinden daha güçlüdür; üçüncü olarak, vatandaşlar kendi çıkarlarının farkına varırlarsa, doğal egoizm onları bu çıkarları sağlayacak şekilde hareket etmeye itecektir.

Başka bir deyişle, toplumun giderek büyümesi, sınıflar, uluslar, etnik gruplar, devletler ve insanlık olarak adlandırılan soyut alt gruplardan oluşan bir yapı ile sonuçlanmaktadır. Topluluk duygusu ancak üyelerinin doğrudan insani bağlarıyla karakterize edilen

nispeten küçük bir topluluk içinde kendini gösterebilir. Dolayısıyla, yeni ve büyük ölçekli topluluklar ne bilinçli ne de duygusal düzeyde yurttaşlık erdemlerinin gelişmesine izin verir. Öte yandan, siyasi birliklerin büyümesi, bir vatandaşın doğrudan temas kurduğu bireylerin sayısının giderek azalmasına neden olmakta; aynı zamanda kamusal sorunların doğası daha karmaşık hale geldikçe, bir grup ortalama vatandaşın sadece kendi başlarına çalışarak elde edebilecekleri yeterlilik düzeyi azalmaktadır (Lash, 2002: 86).

Verilen örnekler, "demokratik bir rejimin kurulmasının sivil toplumun geliştirilmesi politikasıyla özdeş olmadığı, bunun da formel-demokratik çerçevenin otomatik bir sonucu olmadığı" görüşüne katılmamızı sağlamaktadır (Stepanenko, 2000: 9).

Sonuç olarak, sivil toplum, vatandaşların otoriter iktidarda değişiklik talep edebilecekleri, tiranlığa karşı kendilerini savunabilecekleri ve aşağıdan demokrasi olarak özerk bir toplumsal güç alanı olarak görülmektedir. Sivil toplum ve devlet arasındaki dengesizlik, iktidar ve toplumdaki eşzamanlı değişimlerden kaynaklanmaktadır; yatay özdenetimin güçlenmesi ve dikey kontrolün zayıflaması. T. Carothers'a göre, sivil toplumun devlete karşı olduğu düşüncesi yanlıştır, çünkü hiçbir şey sivil toplumun gelişimini zayıf ve aciz bir devlet kadar engelleyemez (Carothers, 2000: 16). Devletin açık baskı ya da ihmal nedeniyle yurttaşların taleplerini algılamakta başarısız olduğu durumlarda, sivil örgütlenmelerde daha fazla saldırganlık ya da ilgisizlik yönünde bir dönüşüm yaşanır. Yani demokrasinin başarısı, sivil toplumun doğasından değil, bir kurum olarak tepkiselliğinden ve çatışmaları düzenleme yeteneğinden gelir.

J. Habermas, sivil toplum çalışmalarının zorlukları konusunda uyarıda bulunmuştur çünkü sivil toplum, iki karşıt sürecin kesişme noktasındadır: bir yanda siyasal kamunun özgür iletişiminden doğan meşru otoritenin oluşumu, diğer yanda ise idari gücün siyasal iletişimi yönlendirmeye çalıştığı siyasal sistem aracılığıyla meşruiyetin sağlanması (Habermas, 1995: 50). Her ne kadar "sivil toplum"un kurumsal çekirdeğini gönüllülük esasına dayalı ekonomik olmayan birlikler (siyasi partiler ve sendikaların yanı sıra kültürel, dini, mesleki, spor ve diğer birlikleri de içerir) oluştursa da, yine de idari sisteme ait partilerden değil, içinde fikirlerin, ideallerin, değerlerin, güdülerin ve yönelimlerin olduğu birliklerden söz etmeliyiz (Habermas, 1995: 177). Bu bağlamda, sivil toplum demokrasi için gizli bir tehdittir, çünkü siyasi anlamda eşitlik henüz mülkiyet eşitliği anlamına gelmemektedir (Kimmerling, 1993: 196-223).

Sivil toplumun bu ikili doğası post-endüstriyel evrede de kendini göstermektedir. Bir yandan, iletişim sürecinin her bir bireyin faaliyetleri ve toplumun yapısal biçimleri üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olmasına izin verilirken, aynı zamanda siyasi sistemin etkinliği, ortak bir irade oluşumunun bir geri bildirim döngüsüne sahip olmasını gerektirir. Bu da, partilerin örgütsel düzeyinin dışında yer alan, ancak medya aracılığıyla (hem yetkililerle hem de kamu dernekleriyle bağlantılı) kamu işlerine dahil olan bir özgür dernekler ağı gerektirir. Ancak ölümcül an, yönetim alanının kendisini programladığı, seçmenlerin davranışlarını kontrol ettiği ve yasal konuların tartışılması yoluyla hükümetin ve yasama organlarının faaliyetlerini belirlediği andır.

Birçok sosyal kurumun (aile, okul) nüfusun hareketliliğindeki önemli artışa karşı gerilemesi, tüm ağ öznelerinin birbirine eşit hale geldiği güç merkezlerinin dağılmasına yol açar (Naisbitt, 2005). Bunun sonucu, önceki nesillerin deneyimlerinin, yakın çevrenin ve genel olarak eğitimin temelden önemsiz hale gelmesidir. Bu koşullarda, uzman rolünü üstlenen medya en etkili hale gelmekte, özdeşleşme yapaylaşmakta ve giderek toplumu siyasetten uzaklaştırmak için kullanılan siyasi bir araca dönüşmektedir.

Dolayısıyla, postmodern toplumun işlevsizliği, birbiriyle bağlantısı olmayan ayrı birimlere parçalanmasında kendini göstermektedir. Asıl tehlike, benmerkezci, materyalist bilinç biçiminin baskınlığının bir sonucu olarak, bireyin bilincinin gerçekliğin uzay, zaman ve madde ile aynı temel yönü rolünü oynadığı yeni bir gerçekliğin oluşmasıdır (Grof, 2004: 77).

D. Lyon, bilgi teknolojisinin gelişmesiyle birlikte sosyal gruplar ve uluslar arasında zaten var olan uçurumun artmasına yol açan, devletin ve diğer kurumların insanların hayatlarını yönlendirme ve kontrol etme kabiliyetini genişleten ve sürekli büyüyen ekonomik çıkarların gücünü artıran "yeni bir toplum türünün" ortaya çıkmasının zeminini görmüştür (Lyon, 1996: 362-380).

A. Panarin'e göre küreselleşmenin etkisi ölümcül olup konjonktüre bağlı olarak sosyal bağları yaratan ve koparan bireysel arzuların rolünü artıran kolektif kutsallığın reddedilmesinde kendini gösterir. Bu semptomlar giderek geri döndürülemez özellikler kazanmakta ve birikerek toplumsallığın yıkımının temel işareti olan sistemik hafıza kaybının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

E. Erikson bu durumdan, bir kişinin sosyal bir kişilik olarak evriminin kırıldığı köklerini kaybetmesi olarak bahsetmiştir (Erikson, 2008: 137). D. Jacobs ise bu durumu, toplumun yenilenme fırsatlarını kaçırdığı, geri dönüşü olmayan bir nokta olarak ortaya koymaktadır (Jacobs, 2007: 20).

E. Toffler, "Gücün Metamorfozu" adlı kitabında küreselleşmenin özünü, yeni bir maddi değerler yaratma sistemi olarak tanımlamış ve bu sistemi, fikirlerin, sembollerin ve sembolizmin anlık iletişimine ve dağıtımına tam bağımlı bir üst semboller ekonomisi olarak nitelendirmiştir (Toffler, 2002: 22). Küresel dünyanın krizinin oluşumunda etkili bir faktör ise bilgi üretiminin temelidir—yeni bir sosyal yarık yaratma ve elit ile toplum arasında yeni konfigürasyonlar oluşturma kapasitesidir.

K. Mannheim, siyasi sistemin erozyona uğramasının dört nedenini tespit etmiştir. Birinci neden, elit grupların sayısının artması ve bunun sonucunda güçlerinin zayıflamasıyla ilgilidir. İkinci neden, elitist grupların izolasyon ilkesinin sona ermesidir; elitist grupların sayısındaki artış, ruhsal ve zihinsel dürtülerin oluşumu için gerekli olan izolasyonu ortadan kaldırmıştır. Üçüncü olarak, bu seçkinlerin seçilme ilkelerinde bir değişiklik olduğunu belirtmiştir. Daha önce, normal seçim, kültür taşıyıcılarını yüceltirken ya da belirli tabakaların kültürünü kademeli olarak artırırken, şimdi negatif seçim nedeniyle, ton, eğilimlerini kontrol edemeyenler tarafından belirlenmektedir. Dördüncü neden ise siyasi elitlerin iç bileşimindeki değişimdir; değerler baskın hale gelmekte ve bu durum, izin verilen ile istenen arasında içsel bir güdü mücadelesine yol açmaktadır.

Dolayısıyla, siyasi elitlerin yer değiştirmesi olgusu sadece manevi mesleklerin değer kaybetmesine değil, aynı zamanda kamuoyunun etkisinin azalmasına da yol açar. Liberal demokratik bir toplumdaki krizler, "toplumsal yaşamın kitleselleştirilmesi yoluyla, elitler tarafından geliştirilen kültür yaratımının temel toplumsal süreçleri, doğrudan karşıtlarına dönüştüğü için" ortaya çıkar (Mannheim, 1994).

G. Marcuse, modern toplumun özelliklerini göz önünde bulundurarak, siyasi sistemin krizini, elitsiz siyasi yaşamın teknolojik rasyonalite ile meşrulaştırıldığı, "tatmin ilkesinin gerçeklik ilkesini emdiği" sınıf konumlarının denklemiyle ilişkilendirmiştir (Marcuse, 1994: 93). Bir amacı ve gelişme stratejisi olmayan böylesine kesilmiş bir siyasi sistemden duyulan hoşnutsuzluğun dışavurumunun önlenmesi, karşıtların birleştirilmesi ve yeni bir

kimlik inşası yoluyla sağlanır; ancak bu, yalnızca tarihsel pratik ve toplumsal gerçeklikle uyumlu olarak mümkündür.

Yayın medyası, siyasetteki değişimlerin bir örneğini sunarak, konuşmaları reklama dönüştürme ve böylece "eskiden ayrı ve bağımsız işlevler olan tahakküm ve yönetim" arasındaki mesafeyi aşma eğilimini göstermekte, yeni bir egemen tabaka olan bürokrasiyi meşru bir şekilde iktidara getirmeye izin vermektedir (Marcuse, 1994: 135). Kriz, siyasi sistemin, seçkinlerin yerini almaya ve yükselişini yeni bir tarih yorumu ile insan faaliyetlerinin çeşitli alanlarının sorumluluğunu üstlenen "klanlar" veya "aileler" gibi devlet dışı sosyal yapıların yaratılmasıyla haklı çıkarmaya çalışan bürokrasinin artan rolüne bir tepkisi olabilir (Stolyarov, 2008: 240).

Elit tabakanın işlevselliğini yitirmesinin bir diğer göstergesi ise, taleplerin ve eylemlerin "herhangi bir anlam taşımadığı ve herhangi bir kurala uymadığı" durumda, mevcut anlam ilişkilerini ihlal edip kurallar sistemini tahrip ettiğinde siyasi sisteme "yabancı" hale gelmesidir (Waldenfels, 2004: 43). Siyasi elitin, siyasi sistemin yabancı bir bileşenine dönüşmesinin sonucu olarak elit, "aktif bir faktör" rolünü kaybeder (Ortega y Gasset, 2003: 360).

Dolayısıyla, siyasi elitin işlevselliği, varoluşun toplumsal amacını ve gelişimin yönünü belirleme; sistemin varlığının anlamını üretme yeteneğine dayanır. Bu yetenek, 1) temel fikirlerin ve toplumsal davranış kurallarının üretilmesi; 2) karar alma ve sorumluluk üstlenme; 3) elit tabakanın, diğer sosyal tabakalardan gelenlerle yenilenmesi için kanallar sağlama gibi unsurlar tarafından şekillenir. Bu unsurlar, sistemin bütünlüğünün anahtarıdır, çünkü sistemin hayatta kalması, tüm siyasi aktörler tarafından desteklenen kuralların varlığını gerektirir. Kriz oluşturan faktörler şunlardır: siyasi sistemin "yabancılaşma" unsurlarının siyasi elit tarafından edinilmesi; siyasi elitin yerini başta bürokrasi olmak üzere diğer siyasi tabakaların alması ve siyasi sistemin yenilenmesi veya yeniden biçimlendirilmesi ile ilgilenen birey ve grupların—iktidar adaylarının—varlığı.

Ortaya çıkan kısır döngü, uygulanabilir bir sistemin varlığı için, neler olup bittiğinin yeterli bir şekilde değerlendirilmesini gerektirir; ancak bunu yerine getirebilecek aktörler mevcut değildir. Ana tehdit, olup bitenleri anlama ve bunun sonucunda ortak çıkarları gerçekleştirecek kararlar alma yeteneğinin kaybedilmesiyle kendini gösterir. Toplumsal

düzeyde bu, varoluş amacının ve bir değer olarak topluluk fikrinin yokluğunda kendini belli edecektir.

Siyasi sistemin işlevselliğini inceleyebileceğimiz bir sonraki faktör, sistem altyapısıdır; toplum ve seçkinler arasındaki dikey iletişim kanallarıdır. Daha önceki yatay boyutlardan farklı olarak bu boyut dikeydir ve iktidar ile toplum arasındaki iletişimi kapsar. Kamu enerjisinin üretilmesi ve sistemin gerekliliklerine göre yönlendirilmesinin garanti altına alınması için, toplum ve seçkinlerin ortak eylemlerine hazır olunduğuna tanıklık eder. İktidar ve toplum arasındaki bağlantıdır ve siyasi sistemin bir bütün olarak var olmasını sağlar.

İşlevsellik derecesini belirlemek için bu kanalların yönü (siyasi elitten topluma ya da tam tersi) ve bu kanalların kalitesi (açıklık ya da kapalılık) önemlidir. Bir tarafta, bağlantı kanallarının varlığının devlet gücü ile yerel özyönetim arasındaki dengeye eşit olduğu kurumsal yorum (Zapf), diğer tarafta ise bireylerin, grupların, tabakaların, sınıfların vb. davranışlarını belirleyen sosyo-kültürel kodların birliğinin ölçüsü olan elit ve toplum arasındaki bağlantıların ölçümü (Dahl, Perezovsky, Pereznikov). "Bize göre ikinci yaklaşım yapısaldir, çünkü burada altyapısal uyum karşılıklı anlayış ve eylem birliğine dayalı hayatta kalma stratejileridir" (Perezlegin, 2007: 80-82).

Geleneksel toplumda, siyasi elit ile farklı toplumsal katmanlar arasındaki etkileşim kanalları, siyasi hiyerarşideki yerlerine göre tanımlanır ve iktidar lehine sınırlamalara sahiptir. Aynı zamanda, toplumun en aktif üyeleri için, zenginlik, askeri cesaret, bilimsel bilgi, hizmetler ve hatta maceracılık temelinde sosyal statünün değiştiği ve güç tabakasına dahil olmanın gerçekleştiği sosyal asansörlerin (oldukça sınırlı olsa bile) varlığına itiraz edilemez. Burada uyumdaki kırılma, bu bileşenler arasındaki antagonizma tarafından koşullandırılmaktadır.

Bu tür bağlantılardaki boşlukların, tehditlere karşı yetersiz sistem tepkileriyle kendini gösterebileceğini varsayabiliriz: 1) suskunluktan tehdidi tanımlayamamaya; 2) aşırı aktif tepkiler (fazlalığın sistemin kontrol edilebilirliğinin eksikliğine işaret ettiği durumlar); 3) yanlış sinyallere verilen tepkiler (hüsnükuruntu). Ancak bu altyapısal boşlukların ne ile doldurulduğunu, yani altyapısal ikamelerin neler olduğunu düşünmek önemlidir.

Travin ve Margania'nın Avrupa ülkelerinin çeşitli stratejilerini analiz ettiği "Avrupa Uygarlığı" adlı çalışması, duygusal beklentilerin etkisine dair bir gösterge içermektedir.

Örneğin, 1990'larda Polonya'da genel olarak başarılı olan modernleşme, doğrudan nüfusun ruh haliyle ilgiliydi (Travin, 2004: 298). Ocak 1990'da Polonya'daki durumun, Ocak 1992'de Rusya'da yaşanan şoktan daha az şiddetli olmadığı açıktır. Ancak Polonya'daki şok terapisi, Sovyet yeniden yapılandırmaya eşlik eden dünya görüşü kırılmasıyla karşılaştırılamaz.

Travin ve Margania'ya göre, zorluklara karşı böylesine olumlu bir tutum, 1980'lerin ilk yarısında Polonya'da meydana gelen bazı zihinsel değişimlerle açıklanabilir. 1970'lerin başlarında Polonya için gerçek, "rejimi destekleyen bir faktör olarak ideolojinin kademeli olarak ortadan kalkmasıydı" (Travin, 2004: 335). Bunun nedeni, hızla büyüyen bir borç pahasına nüfusun satın alma gücünü teşvik eden bazı iç politikalar idi. Durum kontrolden çıktı, enflasyon arttı ve Dayanışma sendikal hareketinin örgütlenmesi siyasi arenaya girdi. Bu hareketin muhalefetine başlangıçta siyasi rejimin varlığını tehdit etmemesi önemlidir, çünkü tüm talepler üretimin değiştirilmesiyle sınırlıydı.

Yetkililerin kriz olgusunun üstesinden gelememesi, Aralık 1981'de Polonya'da sıkıyönetim ilan edilmesine yol açtı. Bu da sistemin reforma tabi tutulacağı yönündeki umutların suya düşmesi anlamına geliyordu. Tutumlardaki değişim radikal: 1970'lerin sonlarında Polonyalılar, devletteki kötü gidişatın sistemin kötülüklerinden ziyade insani kötülüklerin yayılmasının bir sonucu olduğuna inanırken, 1980'lerin ilk yarısından itibaren tam tersi bir anlayış ortaya çıkmaya başladı.

Bu örnek, yalnızca beklentilerin öznesini (bir birey, bir grup, bir tabaka) tanımlamanın değil, aynı zamanda neyin beklendiğini, krizden hangi çıkış yollarını öngördüklerini ve olası beklenti senaryolarını da dikkate almanın gerekliliğini göstermektedir. Mevcut beklentiler, toplumun geçmişte benzer durumların üstesinden gelme deneyiminden etkilendiği için tekrarlama faktörünü de dikkate almak önemlidir (Poyarkova, 2009: 142-145).

Krizlerin oluşumunda beklentilerin rolünü anlamak, Almanya'nın iki savaş arası dönemdeki gelişimine odaklanmayı gerektiriyor. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya, kendisini zor bir durumda buldu. Savaşın çekilmeye devrimin eşlik ettiğini ve ekonominin, galip ülkelere ödenmesi gereken büyük tazminatlar nedeniyle umutsuz bir duruma düştüğünü belirtmek yeterlidir.

Rusya ile savaşı kazanan Almanya'nın İtilaf Devletleri tarafından mağlup bir ülke olarak kabul edildiği unutulmamalıdır. Toprak kayıpları, akut adaletsizlik duygusunu ve mevcut durumdan duyulan memnuniyetsizliği daha da artırdı. Bütün bir ulusun aşığılanması için manevi tazminat beklentisi, tarihsel adaleti gerçekleştirme arzusu, kriz durumunun sorumlularının aranmasına katkıda bulundu.

Bu dramatik dönemin çağdaşı olan ünlü Avusturyalı sosyolog W. Reich, durumun kolay olmadığını ve ekonominin durumundan çok Alman toplum yapısının özellikleri tarafından belirlendiğini belirtmiştir (Reich, 2004: 95). Yirminci yüzyılın başlarında Alman toplumu, yönetici orta sınıf (girişimciler, kamu hizmeti görevlileri) ve küçük orta sınıftan (çoğunlukla tüccarlar, çiftçiler, memurlar vb.) oluşuyordu.

Savaştan sonra altyapısal uyum değişti: üst orta sınıf yok oldu ve alt orta sınıf neredeyse proletarya ile birleşti. Böylece, küçük burjuvazinin farklı grupları ittifaklar kurmak zorunda kaldı. Ancak aynı zamanda, küçük işletmeler arasındaki ekonomik rekabet, işçilerinki gibi bir dayanışma duygusunun oluşmasını engelledi. Toplumsal koşullar küçük burjuvanın hem kendi sınıfına hem de sanayi işçilerine katılmasını engelliyordu. Rekabet nedeniyle kendi sınıfına katılamıyorsa, proleterleşme korkusuyla sanayi işçilerine de katılamıyordu.

Küçük memurlar ve kâtipler sınıfı, devlet makinesine bağımlılık ve meslektaşlarına karşı rekabetçi bir tutumla karakterize edilmişti; yönetim organı ile emeğin temsilcilerinin büyük kısmı arasında dayanışma duygusunun gelişmesini engellemekten başka bir şey yapamayan tuhaf bir ara konum vardı.

Memurun toplumsal bilincinin yerini, devlet iktidarı ile tam bir özdeşleşme içinde somutlaşan hükümete ve ulusa karşı bir tutum alırken, özel bir şirketin çalışanıinki şirketle özdeşleşme içinde somutlaşıyordu. Yani, küçük memur bir yandan astları için hükümetin temsilcisidir, diğer yandan da hükümete bağımlıdır. Memurun faşist devleti destekleyen önde gelen tabaka haline gelmesinin sırrı buydu. Devlet, kendisi gibi olanlarla dayanışmayı ikame etti ve memuru işçi kadar itaatkâr yaptı (Reich, 2004: 95).

Garip bir şekilde, güçlü iktidar beklentisi, geleneksel aileyi otoriter bir yetiştirme tarzıyla koruyan Alman köyünü de yarattı. Aynı zamanda faşizm, mültecilerin sorunlarını çözerek ve ilhak edilen toprakların zengin kaynaklarını geri vererek iş sayısını artırma isteklerine hitap ederek proleterlerin beklentilerini de karşıladı.

Nasyonal Sosyalist Parti, tarihsel adaletin yeniden tesis edilmesi için aşağılanmış bir halkın beklentilerini sömürmeyi başarmış ve faşist örgütün farklı sınıf çıkarlarını uzlaştırma konusundaki paradoksal becerisinde somutlaşmıştır. Bu görüş, faşist hareketin bireysel ahlakı ve entelektüel özdenetimi kıran ve bilinçli dünyayı büyüleyen telafi edici gücün bir tezahürü niteliğinde olduğunu kaydeden C. Jung'un gözlemiyle örtüşmektedir (Jung, 1996: 268). İlk belirtiler - iktidara, devlete, ulusa yönelik özel umut - sosyal ve siyasi bilincin gerilemesinin açık kanıtıdır.

Sonuç olarak beklentiler, askeri yenilgi ve siyasi aşağılanma, ekonomik gerileme, kültürel nihilizm ve genel kaosun dramatik çakışmasını telafi etmeyi mümkün kılacak referans noktaları arayışıdır. Ortaya çıkmalarının temelinde, durumu herhangi bir yolla düzeltme arzusu, kamu bilincinin herhangi bir düzeni gerçekten kabul etmeye hazır olması yatmaktadır.

Kriz beklentilerini değerlendirirken, en önemli bileşenlerden biri olarak irrasyonel olanı dikkate almak gerekir. Şu ya da bu kültüre özgü mitler, klişeler, önyargılar sadece geleceğin ufkunu renklendirmekle kalmaz, aynı zamanda uygun bir duygusal arka plan da oluşturur. "Mevcut düzenden memnuniyetsizlik söylemi tam da zihinsel ve siyasi dengenin yok edicisidir" (Todd, 2006: 164) uyarısına katılmamak mümkün değildir. Yani, sosyo-politik gelişimin referans noktalarının karakteristik eksikliği ile dünya görüşlerinin değişmesi, politikacıları liderlik yapma yeteneğinden mahrum bırakır ve sonuç olarak toplumdan taleplere neden olmaktan başka bir şey yapamaz.

2.3. Geçmiş Krizlerden Çıkarılan Dersler

Modern sistemik çeşitliliğin kaynağı enformasyondur ve bu, da yalnızca teknolojilerin süper karmaşıklığını kışkırtmakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik ve sosyal yaşamın çeşitliliğini de katalize eder. Bunun siyasi alandaki sonuçları, çok sayıda potansiyel, gizli olasılık yaratan faaliyetlerin genişlemesi ve bu alanın önceki yaşam biçimlerinin tam tersine dönüşmesidir.

Diğer bir etken birleştirme vektörü (küreselleşmenin gerçekte ne olduğu) homojen kalıpları yaymakta ve ulusal temelden soyutlanarak yavaş yavaş tek bir küresel ekonomi ve yönetim sistemi yaratmaktadır (Ionin L., 2005: 23-40). Fiziksel alanın daralması (gizliliğin ve dokunulmaz kişisel alan fikrinin olmadığı küresel köy ölçeğine kadar)

otomatik olarak kişisel ufkun daralmasına yol açar ve kişiyi "zihinsel şoka", gerçeklik duygusunun temelden kaybına götürür.

Bu süreçlerin bir sonucu olarak, insanlar arasında bağlantı kaybı yaşanmaktadır. Başka bir deyişle, küreselleşme öznelerarasılığa yol açar; özerk bireyler arasındaki iletişim süreci sırasında her dakika doğan ve her dakika yok olan bir topluluk oluşur. Böyle bir durumda, uzun vadeli kolektif görevleri çözmek imkânsız hale gelir; istikrarlı bir özne yoktur. Öznelerarasılığın potansiyel olarak çatışmacı olduğu ve mevcut kuralların gözden geçirilmesine neden olduğu açıktır (Panarin, 2006: 209).

Ağın gerçek daralmasının üstesinden gelme girişimleri yaygınlaşmaktadır. Bir yandan muhafazakar tepkiler ortaya çıkmaktadır: milliyetçilik, yerelleşme ve bölgeselleşme. Hesle, bunu "bilimsel ve teknolojik ilerlemenin hızlanması ile durgunluk arasında bir makasın varlığı, hatta etnik bilincin canlanması giderek daha belirgin hale geldiğinde" telafi edici bir mekanizma ile açıklar (Hesle, 1992: 189). Buna karşılık Perotti, kolektif kimliklerin kitlesel geri dönüşünün, milliyetçiliğin yükselişinin ve etnik grupların sosyal kategoriler olarak öne sürülmesinin, "bireyi kökleri olan (geçmişin toplumuna hakim olan model) bir insanın aksine antenleri olan (modern toplumun ona sunduğu olanakların çokluğu ve çok sayıda değer göz önüne alındığında) bir insana dönüştürme" eğilimini gizlediğine inanmaktadır (Perotti, 2001: 14).

Böyle bir bağlamda, siyasi sistemin işlevselliğinin koşullarından biri olarak siyasi elitin niteliği faktörüne daha yakından bakmak haklıdır (Poyarkova, 2009: 162-167). Bourdieu'ya göre, siyasi sistemin işleyişinin mutlak gerekliliği, eşzamanlı sonucu ve koşulu, siyasi elitin siyasi oyuna bağlılıkta kendini gösteren birliğidir (Bourdieu, 1993: 191). Siyasi oyunda birbirine zıt faktörler rol oynar. Bir yanda, toplumsal malların meşru dağıtım ilkesinin detaylandırılması ve yayılması tekeli, grupları harekete geçirme hakkıdır. Diğer yanda ise siyasi sermayenin nesnelleştirilmesi olan siyasi kurumları kontrol etmek için iktidar araçlarını uygulama tekeli bulunmaktadır.

Siyasi oyunun, ona katılma gerçeği tarafından koşullandırılan ve onu oynanmaya değer olarak kabul eden söylenmemiş bir sözleşmeye dayanması önemlidir; bu durum herkesi resmi ve gizli anlaşmalardan çok daha güçlü bir şekilde birleştirir. Oyunun koşullarında bazı anlaşmazlıklar vardır, ancak elit tabakanın birliği, "sembolik sermayenin bir biçimi

olarak siyasi sermaye" (Bourdieu, 1993: 208) elde etmek için tek tip kurallara uyulmasıyla sağlanır; dolayısıyla siyasi sermaye farklı türlerde olabilir.

Parlamente demokrasilerde iktidarı elde etme mücadelesi, kamu otoriteleri (ya da nesnelleştirilmiş siyasi kaynakların, hukukun, ordunun, polisin, kamu maliyesinin meşru kullanımı) üzerindeki iktidarın sürdürülmesi ve yeniden dağıtılması için verilen bir mücadeledir. Bu mücadelenin aktörleri militan örgütler olarak partilerdir ve amaçları, aynı dünya ve gelecek vizyonuna sahip aktörlerin sürekli seferber edilmesi nedeniyle yüceltilmiş bir iç savaş yürütmektir. Partiler, harekete geçebilmek için mümkün olduğunca çok sayıda yurttaşın bağlılığını kazanabilecek belirli bir sosyal dünya vizyonu geliştirmeli ve empoze etmelidir. Öte yandan, bu pozisyonların verildiği kişiler üzerinde güç sağlayan pozisyonlar kazanmak daha önemlidir.

Totaliter sistem, elit rekabeti gerçeğinin gizlenmesiyle karakterize edilir. Burada iktidarın fethi, taraftar grupları tarafından gerçekleştirilir. Bu nedenle kontrolün önemli bir koşulu, seçkinler tabakasına mümkün olduğunca çok sayıda kişisel olarak atanmış kişinin dahil edilmesidir. Demokratik sistemin aksine, totaliter sistemde sosyal dünya fikri, kazananlar tabakası tarafından oluşturulur.

Dolayısıyla, P. Bourdieu'nün mantığına göre, siyasi alan, iktidar için rekabetçi bir mücadele alanıdır ve bu mücadele, inisiyatif olmayanların bir kısmı ya da tamamı adına konuşma ve hareket etme tekeli için rekabet yoluyla gerçekleştirilir. Resmi temsilci, sadece deneyimsizlerin sesine (daha çok sessizliklerine) değil, aynı zamanda meşru olarak tanınan bir ses vererek oluşumunu kolaylaştırdığı bu grubun gücüne de el koyar. Gerçeğe yaklaşımların işleyişine dayanan bilimin gücünden farklı olarak, bir grubu harekete geçirme becerisinde somutlaşan bir fikrin gücü ortaya konur.

Sonuç olarak, kriz belirtilerini siyasi öznelerin ve siyasi oyuncuların karşı karşıya gelmesinde aramak yerinde olacaktır; bu aslında, bu dünyanın bölünmesi vizyonunun dönüşümünün meşrulaştırılması yoluyla toplumsal barışın korunmasına yönelik sembolik bir mücadele biçimidir. Bu açıdan bakıldığında, siyasi sistemin işlevsizliği siyasi elitin tabakalaşmasıyla başlar ve bu da oyunu, toplumu rakip vizyonlar arasında bir seçim yapmaya zorlayan ya da hiçbir referans noktası olmadan bırakan bir "türler arası mücadeleye" dönüştürür. Sonuç olarak, siyasi sistem "kör" hale gelir ve dış tehditler durumunda ölümcül olabilen ataletle yeniden üretilir.

Bireylerden ve yeni gruplardan yeni bir egemen sınıf oluşur ve varoluş amaçları ile sistemin hareket yönü hakkında bir fikir oluşturmaya başlar. Yeni elit, sembolik sermaye için mücadeleye katılma hakkını ileri sürer. Ancak "yeni" ve "eski" seçkinler arasındaki anlaşmazlıklara rağmen, aralarındaki mesafe her zaman seçkinler ile toplum arasındaki mesafeden daha kısadır. Bu nedenle, bir paradigma değişimi meydana geldiğinde, eski değerler anında geçersiz hale gelme; ancak yeni yönetici sınıfın öncelikleri dikkate alınarak yeni anlamlarla doldurulur.

K. Mannheim bu konuda biraz farklı bir bakış açısına sahipti ve krizin ana nedenini belirli sosyal tabakaların baskın rolünü kaybetmesinde görüyordu (Mannheim, 1994: 13). Siyasi elitin etkisinin yok olması, şu genel eğilimlere bağlıydı: 1) belirli bilgi dallarında dar uzmanların öneminin artması; 2) iktidarın diğer toplumsal katmanların üzerinde yükselen bürokrasi çevrelerinde yoğunlaşması. Seçkinlerin rolü, bu tür davranışların ve bunlara karşılık gelen değerlerin yayıldığı en son teknolojik araçlardan yararlanarak orantısızlığın sembolü haline gelenler tarafından yeniden canlandırılmaktadır (Mannheim, 1994: 311).

Burada, örneğin, farklı zamanlarda Rusya'nın da dahil olduğu devletlerin modernleşmesinin geriye dönük analizinin sonuçlarını alabiliriz. Bu nedenle, Rus İmparatorluğu'nun "yukarıdan" bir reform şeklinde başlayan modernleşmesinin, yönetici tabakanın Kırım Savaşı'ndaki yenilgiye bir yanıtı olduğu bulunmuştur. Bu modernleşme girişiminin temel sonucu, sanayi çağına uygun bir eğitim altyapısının inşa edilmesidir.

İktidarın attığı adımların tutarsızlığı, tüm eğitimli gençlik tabakasının (R. Daniels'a göre sözde aydınlar) marjinalleştirilmesini gerektirdi ve bu da sistemin çatladığına dair bir ideoloji yarattı. Yönetici sınıfın, gizli etkilerden şiddete açık desteğe kadar çok çeşitli eylemler kullanarak nüfusun farklı kesimlerini birbirine düşürme taktikleri de toplumsal bütünlüğün yok edilmesine katkıda bulunmuştur.

Siyasi emperyal sistemin özelliği, seçkinler ile toplum arasındaki çifte kopuştur. İlk kopuş tamamen toplumsal olup iktidar ve toplum arasındaki yabancılaşmayla bağlantılı iken; ikincisi tarihsel olup, eş zamanlı olarak toplumsal katmanlar farklı oluşumlar içindeyken (feodalizm, kapitalizm) zamansal ve Batı ile Doğu arasındaki mücadele yoluyla mekânsal bir tezahüre sahiptir.

Mevcut yayınların ve tarihi kaynakların genelleştirilmesi temelinde, siyasi elitin kuşatılmasının şu nedenlerden kaynaklandığını söyleyebiliriz: 1) yolsuzluk durumu ve

Çarlık hükümetlerinin Duma ile karşı karşıya gelmesi; 2) iktidarın siyasi kurumlarındaki işlevsel değişiklikler (örneğin, Gizli Polis'in faaliyeti, devlet görevlilerine karşı terör yetkisi); 3) şiddetin doğası (baskıcı önlemler profesyonel, özel eğitilmiş askerler tarafından yürütülüyordu; özel askeri mahkemeler faaliyet gösteriyordu).

Siyasi elitin Birinci Dünya Savaşı pahasına kriz temelinin üstesinden gelme arzusu, toplumun ve elitin dış düşmanla yüzleşmek için kısa ömürlü bir kombinasyonuna yol açtı. Ancak savaş, kriz sürecinin 1917'deki akut aşamaya geçişini hızlandırdı ve ardından jeopolitik öznenin kaybı ile imparatorluğun çöküşü geldi.

Rus imparatorluk siyasi sisteminin diğer bileşenlerinden belirli farklılıklar ve bölgelerimiz olduğu vurgulanmalıdır; yani 1) siyasi sürecin öznesi olarak siyasi elitin yokluğu; 2) siyasi elitin ikamesi olarak entelijansiyanın varlığı; 3) toplumun bütünlüğündeki süreksizlikler: şehir ve kırsal kesim arasında; Ruslaşmış şehirli nüfus ve etnik olarak homojen köylülük arasında; entelijansiya ve elit arasında.

Postmodernleşme aşaması, Batılılaşmış sınıfların bu bölgelerden göçünü, toplumsal çeşitliliğin "kendilerinden" ve "düşmanlarından" olarak indirgenmesini ve işçi köylü çevresinden gelen parti yetkilileri ile subayların kariyerleri için toplumsal asansörlerin açılmasını etkilemiştir. Bu temeller üzerinde, karakteristik olarak düşük eğitim seviyesine ve yönetici zihniyete sahip sözde aydınlardan oluşan yeni bir yönetici sınıf oluşturulmuştur.

Böylece, 19. yüzyılın 60'lı yıllarında başlayan modernleşme dalgası, 20. yüzyılın 20'li yıllarında sona erdi. 1960'larda, 1920'lerde başlayan modernleşme dalgası, imparatorluğun parçalanması, iç savaş ve ulusal devletin yıkılmasıyla sona erdi ve imparatorluk yönetim tarzını geri getiren, otoriter şiddet ve karar alma tarzına yönelen, demografik fazlalığı (özellikle köylülüğü) acımasızca kullanan SSCB'nin kurulmasıyla damgasını vurdu.

Kriz gelişiminin bir sonraki aşaması, Stalinist modernleşme olarak adlandırılan, endüstriyel üretimin yaratılmasının aşağıdaki amaçlarla kullanıldığı bir modernleşme projesiydi: 1) siyasi elit arasındaki rekabeti ortadan kaldırmak; 2) parti nomenklaturasının konumunu güçlendirmek; 3) devletin rolünün ve devlet şiddetinin güçlendirilmesini meşrulaştırmak.

"Dış tehdit" faktörü, ülkenin Batı'ya karşı endüstriyel ve askeri geri kalmışlığının üstesinden gelmek olarak anlaşılan modernleşmeyi hızlandırma ihtiyacını haklı çıkarmak için kullanıldı. Yetkililerin baskıcı önlemleri, yeni bir sosyal topluluk - "Sovyet halkı" - yaratmak için geleneksel sosyal bağları koparmayı amaçlıyordu. "Sovyet dünyasının" değerlerini şekillendiren ve bunları topluma aktaran yapay bir siyasi altyapı (medya, sinema, edebiyat, eğitim) oluşturuldu. Bununla birlikte, diğer iletişim kanallarının - kişisel tanıdıklar, eğitim, ortak köken - ağırlığını arttırdı.

Yeni Sovyet eliti, (siyasi sistemin önceki yapılandırmasını hatırlayan) neslin temsilcilerinin fiziksel olarak yok edilmesi ve nüfusun alt katmanlarının iktidar katmanlarına dahil edilmesi nedeniyle oluşmuştur. Sovyet eliti daha sonra kendi yazılı olmayan davranış kuralları, çifte ahlaki ve bilgiye dozunda (pozisyona bağlı olarak) erişimi olan ayrı (nispeten kapalı) bir tabakaya sıkıştırılmıştır.

Stalinist projenin bölgedeki modernleşme sonuçları şu şekilde somutlaşmıştır: 1) "korenizasyon" politikası - baskın etnik grubun uzmanlarının sorumlu pozisyonlarda yer alması; 2) köylülüğün geleneksel yapısını yok etmek, belirli etnik grupları Ruslarla değiştirmek ve kente göçü zorlamak için belirli bölgelerde kıtlık.

Bu projenin postmodernleşme dönemi - İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş'ın başlangıcı - bu tür sistemlerin bir seferberlik kaynağına sahip olduğunu ve jeopolitik tehditlerin üstesinden başarıyla gelebileceğini gösterdi. Ancak parti-devlet iktidarının yeniden üretilmesinin koşulu, marjinalleştirilmiş grupların bir kesiminin toplumdaki önemi: "sosyalizmin kazanımlarını" inşa etmek için çalışan kaynağın temelini oluşturan mahkumlar; sürgün edilen kişiler; haklarından mahrum bırakılmış köylüler.

N. Kruşçev'in modernleşme reformunun özü, tek başına karar almaya izin vermeyen, dengeleyici unsurlar içeren bir meslektaşlık sisteminin oluşturulması yoluyla iktidarın üst yapısını değiştirme girişimiydi. Bu modernleşme projesinin ideolojik bileşeni, ülkenin iç alanlarını geliştirme arzusunun eşlik ettiği "Amerika'yı yakala ve geç" sloganıydı.

Bu modernleşme reformunun başarısı şunlara bağlıydı: 1) son savaşla tükenen demografik kaynağın durumu; 2) eğitim becerilerinin hayatın gerçekleriyle uyumsuzluğunda kendini gösteren Sovyet okulunun düşüşü; 3) parti içi muhalefetin ve muhaliflerin ortaya çıkışı; 4) nomenklatura ve toplumun yakın hizmet katmanının ayrı çıkarları; 5) nitelikli entelektüel kesimin siyasi ağırlığının artması.

Bu dalga'nın postmodernleşme dönemi (L. Brejnev dönemi), basitleştirme ("durgunlaşma") senaryosunun mantığına göre gelişti ve siyasi elitin buna uygun olarak kapsüllenmesi; eğitim ve bilimin kademeli olarak gerilemesi; toplumun bozulması ve sistemin yenilikçiliğini kaybetmesiyle sonuçlandı.

"Yeniden Yapılandırma" dönemi, yönetici tabakanın farklı kuşakları arasında artan farklılaşmanın neden olduğu bir modernleşme reformu dönemidir. Bu modernleşme aşamasının itici güçleri parti-devlet nomenklatürünün bir kısmı ve entelijensiyanın bir kısmıydı. Bu modernleşme dalgasının karakteristik özellikleri şunlardı: siyasi ve ekonomik reformların idari bir şekilde uygulanması ve yetkililer ile toplum arasında derinleşen uçurum.

Yeniden Yapılandırma, demografik bozulma -alkolizasyon, ailelerdeki çocuk sayısının azalması, boşanma ve kentlilerin kırsal nüfusa üstünlüğü - arka planında yürütülmüştür. Yarı modernleşmiş tabakaların varlığı durumu daha da karmaşık hale getirmiştir: evlerde fiziksel emek harcayarak hayatta kalmak zorunda olan proletarya ve kendi kökleriyle (köy) bağlarını koruyan yarı aydınlar.

Bu modernleşme reformunun özgünlüğü, dönüşümlerin toplumdaki değişim beklentilerine uygun olarak gerçekleşmesinde kendini göstermiştir. Bu, hâkim tabakanın kendisindeki önemli değişimlerle kanıtlamıştır: 1) Parti bürokrasisinin hâkimiyetini kaybetmesi ("köylü oğullarının" yaşa bağlı olarak "temizlenmesi"); 2) yirmi yıldır Sovyet sistemini aktif olarak eleştiren yaratıcı entelijansiyanın rolü ve etkisinin güçlenmesi.

Ana ve bağımlı siyasi krizlerin (yıkıcı ya da değil) farklılaştırılması yoluyla kriz sürecinin özgüllüğünü yansıtmaya yönelik mevcut girişimlerin analizi, siyasi sistemin belirli bir kurumunun ya da yapısının işleyişindeki her sapmanın bir kriz faktörü olmadığını ortaya koymuştur. Bu durum, siyasi sistemin işlevsel durumunun, toplumun bütünlüğü; elit tabakanın niteliği; siyasi sistemin yaşayabilirliğinin tezahürleri olarak siyasi altyapı kanallarının durumunun incelenmesi yoluyla teşhis edilmesi önerisini gerekli kılmıştır. Siyasi sistemin özelliği için ek bir parametre - demografik kaynak - da önemlidir. Dış parametreler, diğer siyasi sistemlerin jeopolitik çıkarlarını kapsayan çevresel faktörleri içerebilir. Yukarıda bahsedilenler kriz faktörleri olarak şunları belirlememizi sağlar: sosyal fay hatlarının varlığı ve geleneksel ile endüstriyel toplumun özellikleri; siyasi elitin

çıkarlarının toplumun ihtiyaçlarından uzaklaşması; farklı katmanlar arasında örtüşen iletişim; jeopolitik önelliğin kaybı; demografik yoksullaşma.

Kriz karşıtı bir araç olarak modernizasyon, siyasi sistemin döngüsel olarak kendini yönetmesi ve kendini yeniden üretmesi için siyasi sisteme dikey ve yatay yönelim sağlamanın bir yoludur. Siyasi sistemin işlevselliğinin kazanılması, tüm sistemik bileşenlerin içselleştirilmiş zaman ve mekan içinde tek bir etkin mekanizma halinde birleştirilmesi için ortak bir varoluş bağlamı yaratan farklı katmanlar arasındaki iletişim kanallarına bağlıdır. Siyasi sistemin yenilenmesi, potansiyel olarak yeni ve eski kurumlar, yapılar, temel siyasi kültür ve sosyo-politik özdeşleşme için yeni zeminler, siyasi katılım biçimleri ve meşruiyet kriterleri fikrini değıştiren siyasi davranış normları arasında farklı düzeylerde gerilim alanları yarattığından, sistemik kusurları modernleşme yoluyla aşma girişimlerinin kendileri de krize neden olan faktörler olabilir.

Siyasi sistemin işlev bozukluklarının üstesinden gelmeyi amaçlayan kriz karşıtı bir süreç olarak siyasi modernleşme yönetilebilir (yönetici tabakanın kendi inisiyatifıyla veya kamuoyu baskısı altında attığı bilinçli adımlara dayalı olarak) veya kendiliğinden (genellikle mevcut sistemik deneyim temelinde) ortaya çıkabilir. Dolayısıyla, modernleşmeyle ilişkilendirilen sistemik kriz olguları, ortaya çıkmaları için yeterli ve ek koşulların bir araya gelmesini gerektiren, nesnel olarak koşullandırılabilen ya da yapay olarak yaratılabilen karmaşık kriz süreçleridir.

"Modernleşme krizi sendromunun " kriz sürecinin kronik aşamasından akut aşamasına geçişi kapsadığı göz önüne alındığında, bu durumu patolojik olarak değerlendirebiliriz. Çünkü bu koşullar altında modernleşme araçları (kendiliğinden veya yönetilen) kriz temelini üstesinden gelmez; aksine, farklı unsurlar, kurumlar ve alt sistemler arasındaki uyumsuzluğu şiddetlendirerek tekrarlanmasına neden olur. Bu tür bir kriz döngüsünün kronik aşaması: 1) sınırlı sayıda senaryoya göre ortaya çıkabilir; 2) sistem tarafından edinilen önceki hayatta kalma deneyimini yeniden üreten genelleştirilmiş bir algoritmaya referans şeklinde sistem belleği tarafından belirlenebilir.

"Kriz modernizasyon sendromu" teorik modelinin, farklı zamanlarda ülkemizin bugünkü topraklarını da içeren devlet oluşumlarının tarihinin analizine geriye dönük olarak uygulanması, sistemik kriz sürecinin birkaç dalgasını ortaya çıkarmıştır. İlk modernleşme dalgası (1861'den 1917'ye kadar), iktidar adımlarının tutarsızlığı ve sistemin kırılma

ideolojisinin yaratan eğitimli gençlik katmanının marjinalleşmesine yol açtığına, toplumun önde gelen tabakasının sanayi çağının altyapısını inşa ederek kriz faktörlerinin kısmen üstesinden gelme girişimlerinin bir sonucu olarak karakterize edilir. Yönetici sınıfın, gizli etkilerden şiddete açık desteğe kadar çok çeşitli eylemler kullanarak nüfusun farklı kesimlerini birbirine düşürme taktikleri de sosyal uyumun yok edilmesine katkıda bulunmuştur. Bu dalganın postmodernleşme dönemi, sistemin feci bir şekilde parçalanması ve demografik kaynağın yok edilmesiyle sonuçlanmıştır.

Bir sonraki modernleşme dalgasının - "Stalinist proje" - analizi, yeni bir toplumsal birlik - "Sovyet halkı" - oluşturmayı amaçlayan devlet şiddetinin yaygın kullanımı ile tek taraflı eğitim altyapısı kanalları aracılığıyla siyasi sistemin işlev bozukluklarının üstesinden gelmeye yönelik önceki sistemik deneyimin yeniden üretildiğini ortaya koymuştur. Bu projenin postmodernleşme dönemi, elit tabakanın "yabancılaşma" eğilimlerindeki kriz faktörlerinin birikimini ve Sovyet toplumunun kademeli olarak hiyerarşileşmesini göstermiştir. Bir modernleşme projesi olarak Kruşçev Çözülmesi'nin ayırt edici özelliği, siyasi sistemin iç işlevselliğinin üstesinden gelememesine ve SSCB'nin jeopolitik etkisini giderek kaybetmesine yol açan demografik yoksullaşma koşullarında şiddet araçlarının ve uygulamalarının reddedilmesiydi.

Bu dalganın postmodernleşme aşaması, "askıda kalma" senaryosunun mantığında oluşan tarihsel "durgunluk" dönemidir. "Yeniden Yapılandırma" dalgası, ön aşamadan çok daha kötü koşullarda sisteme yenilikçi bir ivme kazandırma girişimi, SSCB siyasi sisteminin çöküşü ve "Sovyet halkının" ulusal bileşenlere ayrılması şeklinde basitleştirme senaryosuna geçiş; kültürel bozulma (imparatorluk düzeyinden arkaik düzeye) ve Sovyet entelijansiyasının marjinalleşmesi olarak görülmektedir.

Siyasi krizin üstesinden gelme deneyiminin incelenmesi, yani: 1) 1861'den 1917'ye kadar Rus İmparatorluğu'ndaki modernleşme dalgaları ve 1920'lerin ortasındaki postmodernleşme aşaması; 2) 1920'lerin ortasındaki "Stalinist" modernleşme projesi; 3) 1920'lerin ortasındaki "Stalinist" modernleşme projesi. 2) 1920'lerin ortasından 1941'e kadar "Stalinist" modernleşme projesi ve 2) 1920'lerin ortasından 1941'e kadar "Stalinist" modernleşme projesi. 20'lerden 1941'e ve 1941'den 1953'e kadar olan postmodernleşme aşaması; 4) 1950'lerin ortalarından 1960'ların ortalarına kadar olan "Kruşçev Çözülüşü"; Kruşçev Çözülüşü - 1950'lerin ortasından 1960'ların ortasına kadar. 5) 1980'lerin

başından 1991'e kadar süren "Yeniden Yapılandırma" - modernleşme yoluyla sistemik işlev bozukluklarının üstesinden gelmenin yinelenen özelliklerini tanımlamamızı sağlar. Tüm bu dalgalarda ortak olan nokta, modernleşme dürtüsünün siyasi elitin hayatta kalma ihtiyacı tarafından dikte edilmesidir; modernleşme değişimlerinin devlet yapıları tarafından yukarıdan gelen direktiflerle gerçekleştirilmesi; kriz temelinin yetkililer tarafından toplumsal bölünmelerin yapay olarak yaratılması ve erişilebilir eğitim kanalları aracılığıyla yeni bir toplumsal birlik türünün oluşturulması yoluyla ortadan kaldırılmasıydı. Modernleşme projesinin göreceli başarısının anahtarı, demografik kaynakların sıkı bir şekilde kullanılmasıydı. Tüm dalgaların analizi, modernleşme dalgalarının, kriz zemininin bir zaman aralığında, ancak çok daha kötü bir demografik durumda yeniden üretilmesine neden olan işlev bozukluklarının üstesinden gelme sorununun kısmi bir çözümüne yol açtığını da göstermiştir (Gordon, 2001: 512).

SSCB'nin dağılmasından sonra topraklarında ortaya çıkan bağımsız ülkelerin modernleşme ile ilgili sistemik kriz fenomenlerinin incelenmesi, önceki deneyimin sistemin işlevsel durumu üzerindeki atalet etkisini ortaya çıkarmış ve Sovyet yönetici sınıfının ulusal bir oligarşiye dönüştürülmesinde kendini göstermiştir. Yeni kurulan Sovyet sonrası siyasi rejimin hayatta kalma mantığının, Sovyet döneminin altyapı kanallarının (kitle iletişim araçları ve eğitim) kademeli olarak sökülmesinin arka planına karşı toplumun siyasi yaşamdan dışlanmasıyla birlikte, yönetici sınıfın mülkiyet ve sosyal ayrıcalıkları meşrulaştırmak için sistem dışı destek arayışını şart koştuğu vurgulanabilir.

Bu ülkelerdeki siyasi krizlerin çoğu, siyasi elitin siyasi sistemin mevcut işlev bozukluklarının üstesinden gelmek için etkili bir modernleşme programı önerememesine karşı doğal bir sistemik tepki olarak tanımlanabilir; bu da durumun geri dönülemez bir şekilde kötüleşmesine ve çok sayıda siyasi krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu aşamanın temel özelliği, kriz fenomenlerinin üstesinden gelmek için edinilmiş sistemik algoritmaya geri dönüş olmamasıdır. Bu aşamanın ortaya çıkışının spesifik özelliği, birbirine bağlı çok sayıda siyasi krizle (tanımlama, meşruiyet, katılım, yayılma ve dağıtım) akut döngüyü kronik bir aşamaya dönüştüren agresif dış müdahaleydi. Kriz döngülerinin hızlanması, durum nispeten istikrara kavuşmuş olsa bile kriz sürecinin gelecekte şiddetlenme ihtimalini görmemizi sağlar.

Geleneksel toplumun aksine, sanayi toplumu beklenti ve kamuoyu gibi faktörlerin etkisiyle gayri resmi (hiyerarşik olmayan) iletişim bağları kurmuştur. Bu bağlamda, sosyal statü değişikliğinin bir koşulu haline gelen eğitimin artan önemi en az rol oynamamıştır.

Bu durum, seçilmiş yetkililerin gücünün yerini yerel inisiyatifler ve referandumlar yoluyla vatandaşların iradesinin doğrudan ifadesinin aldığı tüm dünyada belirginleşmektedir. Bilgi, liderlerin bilgi sunma konusundaki otoriteye dayalı ayrıcalıklarının da altını oymaktadır (Lietar, 2007: 121). İnsan inisiyatifi, siyasi olanın tanımını daha önce bu alanın ayrıcalığı olarak görülmeyen süreçlere doğru genişletir. Bölgeler, hükümetler ve yerel öz yönetimler ana özneler haline gelir. Temsili demokrasiden, insanların kendi hayatlarıyla ilgili kararlar almasıyla karakterize edilen katılımcı demokrasiye doğru bir geçiş söz konusudur. Bu durum, eğitim anlayışını da temelden değiştirmektedir: 'bilgi bütünü'nden çok daha geniş bir yoruma, yani bilgi edinme ve yenileme sistemine doğru bir kayma söz konusudur.

Modernleşmeyle bağlantılı sistemik siyasi krizlerin incelenmesi, yirminci yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarındaki sistemik kriz süreçlerinin çelişkilerinin bilimsel olarak anlaşılması ihtiyacından dolayı siyaset biliminde daha fazla araştırma için umut vaat etmektedir. Siyaset bilimi, kriz süreçlerinin özünü kapsamlı bir şekilde analiz etmek, gelişim aşamalarını belirlemek ve ayrı bir siyaset bilimi alanı için temel oluşturabilecek işleyiş yasalarını ortaya çıkarmak için bir dizi teorik ve uygulamalı görevle karşı karşıyadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: GÜNCEL SİYASİ KRİZLER

3.1. Dünyadaki Mevcut Siyasi Krizlere Genel Bir Bakış

Günümüz dünyası, farklı bölgesel niteliklere ve yoğunluğa sahip siyasi krizlerle doludur. Ne yazık ki, bu çalışmanın kapsamı hepsinin analiz edilmesine izin vermemektedir. Bu nedenle, makalenin bu bölümünde bunlardan sadece birkaçı ele alınacaktır.

Moldova'daki Siyasi Kriz

Analize Moldova'daki siyasi kriz ile başlayabiliriz. 2019 yılı boyunca ülkenin siyasi süreci, durumun gelişimine ilişkin tüm olası senaryoları tahmin etmenin zor olduğu oldukça akut olaylarla karakterize edilmiştir. Bu durumda, siyasi ilişkilerin durumunu parçalara ayırmaya, ön koşulları tanımlamaya ve olası sonuçları tahmin etmeye çalışacağız. Hikaye 24 Şubat 2019 seçimlerinde başlamıştır. Seçim sonuçlarına göre dört siyasi güç – Rusya yanlısı Sosyalist Parti (35 sandalye), en etkili oligark V. Plahotniuc'un Moldova Demokratik Partisi (30 sandalye), M. Sandu ve A. Năstase'nin oluşturduğu Avrupa yanlısı muhalefet bloğu ACUM (26 sandalye), işadamı I. Shor'un partisi (7 sandalye) ve tek adaylı seçim bölgelerinde parti bağlantısı olmayan 3 milletvekili – ülke parlamentosuna seçilmiştir (Timermanis, 2019). Ülke uzun süren koalisyon görüşmelerine başlamış ve bu görüşmeler sırasında çoğunluğu oluşturmak için izin verilen tüm ittifaklar değerlendirilmiştir: Sosyalistler Avrupa yanlısı güçlerle, Avrupa yanlısı güçler Demokratlarla, Demokratlar Sosyalistlerle. Ancak seçeneklerin hiçbiri mantıklı bir sonuca ulaşmamış ve bu durum ülkeyi parlamentonu 3 Haziran'da Moldova'dan sorumlu Rusya Federasyonu Başbakan Yardımcısı D. Kozak Moldova'ya geldi. Moldova yönetiminden sorumlu olan Kozak, AB'nin Genişleme ve Komşuluk Politikasından sorumlu Komisyon Üyesi J. Hahn ve Doğu Avrupa Ofisi Direktörü B. Freden ile birlikte 3 Haziran'da Moldova'ya geldi. Üst düzey diplomatlar, güncel siyasi konuları uyumlaştırmak amacıyla kazanan tarafların temsilcileriyle ayrı ayrı toplantılar düzenledi. 6 Haziran'da Moldova Cumhurbaşkanı, I. Petersburg Ekonomik Forumu'na katılmak üzere Rusya'ya bir çalışma ziyareti gerçekleştirdi ve burada Rus tarafı Moldova için en uygun siyasi modele ilişkin kendi vizyonu lehine son argümanları sunmayı başardı.

İlerleyen süreçlerin dinamikleri, parlamento çoğunluğunun oluşturulmasında dış yardımın ne kadar etkili olduğunu gösterdi. Avrupa yanlısı blok ACUM, Moldova Sosyal

Demokrat Partisi ile bir ittifaka girdi. M. Sanda başbakanlık koltuğuna ve kendi kabinesini kurmak için genişletilmiş bir yetkiye sahip olurken, Sosyalistler parlamento başkanlığı göreviyle sınırlı kalır. Yenilenen 61 milletvekilinden oluşan çoğunluk, son derece iddialı planlar içeren geçici bir işbirliği anlaşmasını kabul eder:

- Mevcut karma sistemin yerine çoğunluk seçim bölgeleri ile nispi sistemin geri getirilmesi;
- Savcının istifası, Bilgi ve Güvenlik Servisi ile Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Merkezi başkanlarının değiştirilmesi de dahil olmak üzere yüksek profilli bir personel tasfiyesinin gerçekleştirilmesi;
- Anti-oligarşi yasaları paketinin onaylanması, vs.

Bu girişimlerin ana alt metni, yetkililerdeki tüm kilit pozisyonları kontrol eden ülkenin ana oligarkı V. Plahotniuc'un gücünü kesmek ve çoğunluğun oluşturulması, Moldova'nın ana "demokratını" devre dışı bırakma girişimiydi.

Plahotniuc, ülkedeki en etkili kişi olması ve finans sektörü üzerinde kontrol sahibi olması nedeniyle her zaman tartışmalı bir üne sahip olmuştur. Müzakere diplomasisine sık sık şantaj, rüşvet ve tehdit de eklenmiştir. Kremlin, oligark-politikacı figürünü özellikle olumsuz algılanmıştır. Moldova politika vektörünün küratörü Kozak, Plahotniuc 'un Rus çıkarlarını korumayı zorlaştıran sınırsız etkisinden memnun değildi. Dahası, işadamları Rusya'yı açıkça eleştirmesine izin vermiş, ABD yönetimi için çıkış yolları aramaya çalıştı ve karar alma sürecindeki özerkliğini mümkün olan her şekilde ortadan kaldırmıştır. Parlamento seçimlerinden sonra Moskova, Demokratların katılacağı herhangi bir koalisyon formatını kabul edilemez olarak değerlendirmiştir. Demokratlar ve Avrupa yanlısı güçler arasında bir ittifak olması halinde Rusya, eski Sovyet cumhuriyetindeki nüfuzunu kaybedecekti ki daha sonra olan da buydu. Sosyalistlerle bir koalisyon kurulması durumunda ise I. Dodon'un Rusya'nın kontrolünden çıkma tehlikesi vardı ve oligarkın gölge siyaset konusundaki ikna kabiliyeti göz önüne alındığında V. Plahotniuc tarafından engellenebilirdi.

Bu koşullar altında Kremlin'in Plahotniuc'a "haddini bildirmesi" için tek olasılık Sosyalistler ile Avrupa yanlısı blok arasında bir koalisyon kurulması senaryosuydu. Moldova'da bulunduğu süre zarfında Kozak, Sosyal Demokrat Parti liderliğini, partinin

Cumhuriyet Konseyi kongresinde A. Nestase ve M. Sandu'nun yasa girişimlerini ve personel isteklerini desteklemeye ikna etti. Nestase ve M. Sandu ile çoğunluğu oluşturmayı kabul etti. Petersburg Forumu'nda Dodon'a, parlamentoyu feshetmeyi reddetmesi ve yeni Başbakanı desteklemesi için Rusya'nın tutumunu desteklemesinden kaynaklanan olası ekonomik tercihler sunuldu.

Brüksel, Moldova'daki yolsuzluk seviyesinden endişe duyduğundan ve mali desteği askıya aldığından, Rus tarafının eylemlerinde AB ile durumsal bir anlayış bulması münhasır değildir. Böylece, oligarşik gücün potansiyel olarak sınırlandırılması ve M. Sandu başkanlığında Avrupa yanlısı bir hükümetin kurulması, Avrupa diplomasisi için bir "turnusol testi" haline gelecekti.

Kendisini doğrudan tehdit altında hissedен Plahotniuc harekete geçti. Onun kontrolü altındaki Anayasa Mahkemesi, 8 Haziran tarihli parlamento kararlarını yasadışı ilan etti, çünkü hükümet organının görev süresi çoğunluk sağlanamaması nedeniyle 7 Haziran'da sona ermişti (parlamentolere göre son tarih 9 Haziran'dı). Enformasyon alanı, I. Dodon'un Rusya tarafından finanse edilmesi ve cumhurbaşkanının Rusya senaryosu çerçevesinde Moldova'nın federalleşmesine ilişkin perde arkasındaki anlaşmalar için lobi yapma girişimiyle ilgili kirli bilgiler yayınladı.

Avrupa Birliği yeni Moldova hükümetini meşru olarak tanıdı. Oligarkların kontrolündeki mahkemeler aracılığıyla kirli çamaşırların sızdırılması ve kovuşturma tehdidi, Dodon'un zayıflık göstermesine ve parlamento koalisyonunun kurulmasının hemen ardından hükümet başkanını onaylamamasına neden olması muhtemeldir. Cumhurbaşkanı, durumu yasal çerçevede tutmak için 10 Haziran'da hizip liderleriyle istişarelerde bulunmayı teklif etti. Yürütme organının aksine, Plahotniuc sonuna kadar gitmeye istekli olduğunu göstererek Anayasa Mahkemesi'nin I. Dodon'un yetkilerini elinden almasına ve kendi yardımcısı Filip'i hükümet başkanı vekili olarak atamasına neden oldu. Dodon, tahmin edilebileceği üzere, kendisine göre gayrimeşru olan parlamentoyu fesheden bir kararname imzaladı ve böylece ülkedeki ikili iktidarı pekiştirdi.

Demokratların ana hedefi, Plahotniuc'un zaman kazanmasına ve mümkün olduğunca çok sayıda temsilcisini çoğunluk seçim bölgelerine sokmasına olanak tanıyacak mevcut seçim yasası temelinde erken seçim koşullarını yaratmaktır. Buna ek olarak, oligarkın çevresi, kontrollü medya kaynaklarını kullanarak Avrupa yanlısı güçleri ve sosyalist I. Dodon'u

itibarsızlaştırmanın mümkün olacağını ve hükümeti tamamen sıfırlamak için Eylül ayı başında erken başkanlık seçimleri yapılacağını duyurmayı umuyordu.

AB'nin ACUM ve Sosyalist koalisyonu verdiği destek ile NATO ve ABD'nin sürece barışçıl bir çözüm bulması gerektiği yönündeki açıklamalar, siyasi bir savaşı kazanmanın kişisel güvenliğinin garantisi olacağı Plahotniuc için önemli değildi. Demokratlar, sokak protestosu tekniklerine başvurarak parlamento, bakanlıklar ve savcılık binalarının etrafını çadırlarla çevirdiler. Etrafta çok sayıda genç toplandı. Koordinatör Demokrat bir milletvekili olan K. Tsutsu'ydu.

Böylece Moldova siyasi bir krize sürüklendi ve süreçlerin dinamikleri durumun gelişimi için çeşitli senaryolar oluşturdu. Güvenlik güçlerinin - İçişleri Bakanlığı ve ordunun - tutumu önemli bir rol oynamıştır. Yetkili makamların binalarının önünde çadırların engelsiz bir şekilde konuşlandırılması ve kolluk kuvvetlerinin vatandaşların protesto ruh hallerini harekete geçirme konusundaki pasifliği, ilk bakışta polisin V. Plahotniuc'a olan bağlılığının sinyallerini veriyordu. Böylece, Moldova'da bulundukları süre boyunca yabancı delegasyon temsilcileri tarafından desteklenen geçici anti-oligarşik koalisyon planının uygulanması ve V. Plahotniuc'un etkisinin sınırlandırılması güçlüklerle karşılaştı. Birçok uzlaşma sonucunda M. Sandu liderliğindeki Avrupa yanlısı güçler ülkede iktidara geldi, ancak bu uzun vadeli siyasi istikrarın sağlanması anlamına gelmiyordu.

4 Aralık 2020'de Moldova Parlamentosu, Maia Sandu'nun seçim zaferinin ardından ülkenin cumhurbaşkanının yetkilerini kısıtladı (Moldova Bilgi ve Güvenlik Servisi'ni cumhurbaşkanının emrinden çıkardı) ve ayrıca ülkedeki Rus dilinin statüsü ile Rusya'dan gelen programların televizyona geri dönmesiyle ilgili bir tasarımı ilk okumada destekledi. Bu eylemlere yanıt olarak Sandu bir protesto eylemi ilan etti ve parlamentonun feshedilmesini talep etti. Moldova parlamenter bir cumhuriyettir ve orada cumhurbaşkanının yetkileri çok güçlü ve önemli değildir. Maia Sandu'nun zaferi, hayranları arasında belli bir coşkuya neden oldu. Aslında Moldova, Rusya'nın oldukça önemli etkisi altında kalmaya devam etmektedir. Aynı sınırı paylaşmamalarına rağmen, Rusya, tanınmayan Transdinyester Moldova Cumhuriyeti nedeniyle Moldova'daki durumu etkilemektedir.

Maia Sandu'nun seçilmesi 2020'de Kremlin için en tatsız sürprizlerden biriydi. Moskova şimdi de eski cumhurbaşkanı Dodon ve parlamentodaki Sosyalist grup eliyle durumu etkilemeye çalışıyor. Rusya Federasyonu çoğunluğun kontrolünü elinde tutmayı umuyor. Kremlin ve Dodon, hem Maia Sandu'nun şahsına hem de sembolü haline geldiği ülkenin kalkınmasının Batı vektörüne olan halk desteğinin derecesini hafife aldı. Moldova bir AB ve NATO müttefiki olduğu için, hem Rusya ile olan çatışmasında hem de Avrupa entegrasyonu hedefinde otomatik olarak Ukrayna'nın da müttefikidir. 3 Aralık 2020'de Moldova'nın başkenti Kişinev'in merkezinde 5.000'den fazla kişi, yeni seçilen cumhurbaşkanını engelleme girişimi olarak görülen ve cumhurbaşkanlığı yetkilerini sınırlandırmayı amaçlayan bir yasa tasarısını protesto etmek için gösteri yaptı.

Bugüne kadar, Rusya yanlısı ve Avrupa yanlısı siyasi kamplar arasındaki çatışma devam ettiği için siyasi durum hala istikrarlı olmaktan uzaktır.

Kazakistan'daki Kriz

Şimdi Kazakistan'daki krizi, nedenlerini ve sonuçlarını ele alalım. 2022'nin ilk haftasında Kazakistan, Almatı, Aktau ve güney ile batıdaki diğer bazı şehirlerin sokaklarında büyük çaplı katliamlar, şiddetli çatışmalar ve protestoların bastırılmasıyla birlikte siyasi bir krize sürüklendi. Krizin zirvesi, Cumhurbaşkanı Kasım-Jomart Tokayev'in talebi üzerine, Rusya, Belarus, Ermenistan, Kırgızistan ve Tacikistan'dan askerlerin katılımıyla Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (CSTO) himayesinde 3.000'den fazla kişiden oluşan silahlı bir grubun Kazakistan'a girmesiyle gerçekleşti.

Kazakistan'da siyasi kriz nasıl başladı? Her şey 2 Ocak'ta petrol işçilerinin yaşadığı Zhanaozen'de sınılaştırılmış petrol gazının (LPG) fiyatının %50 oranında arttırılmasına karşı düzenlenen protesto ile başladı. Birkaç gün sonra mitingler Atyrau, Almatı, Aktau ve diğer büyük şehirlere yayıldı ve burada Güvenlik Konseyi Başkanı ve Kazakistan eski Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in ve tüm hükümetin istifası ile reformların gerçekleştirilmesi yönünde siyasi talepler dile getirildi. Ancak Nazarbayev istifa ettikten ve Tokayev hükümeti feshedip protestocuların ekonomik taleplerini karşılama ve yeni yardımlar ile sübvansiyonlar sağlama talimatı verdikten sonra bile insanlar evlerine gitmedi ve protestolar acımasız bir kan gölüne dönüştü. Yağmacı kalabalıklar Kazakistan şehirlerinde yürüyüşe geçti. Protestocuların elinde makineli tüfekler ve bomba atarların

yanı sıra çeşitli silahlar ortaya çıktı. Bir görüşe göre, Kazakistan'ın istikrarsızlaştırılması ve sokaklardaki ayaklanmalar İslamcı aşırılık yanlılarının işiydi.

Siyaset bilimci Yevgeny Ryabinin, Kazakistan'ın istikrarsızlaşmasının nedenlerinin sosyo-ekonomik durumdan memnuniyetsizlik ve düşük yaşam kalitesi gibi iç nedenler ile Orta Doğu'dan gelen İslami aşırılık yanlılarının Orta Asya bölgesinde yoğunlaşması gibi dış nedenler olduğuna inanıyor. Uzmana göre IŞİD militanları Suriye ve Irak'ta yenilgiye uğradıktan sonra para kazanma ve durumu radikalleştirme imkanlarının olduğu ülkelere yöneldi. Yevgeny Ryabinin'e göre Kazakistan, petrol, altın ve uranyum gibi büyük maden rezervleri nedeniyle bu açıdan çok cazip. Uzman, huzursuzluğun Kazakistan'ın siyasi sistemini yıkmaya yönelik bir girişim olduğuna inanıyor. Ryabinin'e göre radikal unsurların düzenleyicileri ve küratörleri, Orta Asya'daki laik otoritelerin kendilerine ne kadar ciddi bir karşılık verebileceklerini ve bölgeyi kontrolleri altına alıp Suriye ve Irak'ta olduğu gibi hareket etmenin ne kadar gerçekçi olduğunu test etmek istiyor.

Ancak Kazakistan'da İslami aşırılık yanlılarının etkisinin Afganistan ya da Suriye ve Irak'taki kadar güçlü olmadığı da bilinmelidir. Temel İslam, ülkenin güneyinde siyasi sürecin dışında kalan marjinalleşmiş kırsal yoksullar arasında popülerdir. Kazakistan toplumu doğası gereği laikdir.

Siyaset bilimciler Yuriy Romanenko ve Vitaliy Kulik, Kazakistan'daki siyasi krizin ön koşullarını yalnızca Kazakistan toplumunda uzun süredir var olan sosyo-ekonomik sorunlarda görüyor ve İslami aşırıcılığı baskın bir faktör olarak değerlendirmiyor. Yuriy Romanenko'ya göre, UHT fiyatlarındaki artış, nüfuzlu klanların zengin temsilcileri ile ortalama vatandaşlar arasındaki uçurumun çok geniş olduğu Kazakistan toplumunun sabrını taşıran son damla oldu. Örneğin, Nazarbayev'in damadı ve Kazak Petrol, Gaz ve Enerji Kuruluşları Birliği “Kazenergy”nin başkanı Timur Kulibayev, tüm petrol ve gaz kompleksinden ve benzin istasyonlarından sorumlu. Vitaliy Kulik'e göre, protestoların arkasındaki itici güç, 1990'larda doğan, tarımla uğraşan, gecekondü arazilerinde hayatta kalan ve bazıları suçlularla bağlantılı olan güney bölgelerinden kırsal Kazaklar. Kazakistan toplumunun geniş bir demografik katmanını temsil eden bu insanlar, kendilerini siyasetin ve hükümetin dışında, kendilerini gerçekleştirme umutları olmadan ve ebedi yoksulluğa mahkum edilmiş olarak buldular. Bununla birlikte, uzmanın da açıkladığı gibi, protestolara ülkedeki yolsuzluk, adam kayırma ve serbest rekabet

eksikliğinden memnun olmayan entelektüeller, petrolcüler, IT çalışanları ve girişimciler de katılıyor.

Kazakistan'daki siyasi krizin nedeni belki de iktidarı paylaşmayan ve protestoları kendi çıkarları doğrultusunda kullanan iki etkili klan arasındaki sürtüşmeydi. Vitaly Kulik'e göre Tokayev ve Nazarbayev arasındaki çelişkiler uzun süredir var. Başkanlıktan istifasının ardından Nazarbayev, eski Senato Başkanı olan halefi Tokayev'in cep başkanı olmasını ve her dediğini yapmasını, yeğeni eski Ulusal Güvenlik Komitesi Başkan Yardımcısı Samat Abiş'in ise bir sonraki başkan olmasını bekliyordu. Güvenlik Konseyi Başkanı olarak Nazarbayev'in kontrolü iktidar bloğunda kaldı ve kilit kurumların başında onun adamları yer aldı. Tokayev muhtemelen spontane gelişen protestoları kendi gücünü dikey olarak inşa etmek için kullandı ve protestocuların taleplerini karşılama bahanesiyle Nazarbayev ve ortaklarını görevden aldı.

Analist Pyotr Shevchenko, silahlı ayaklanmanın, ardından gelen katliam ve yağma eylemlerinin, protestoculara ateşli silahların transferini kolaylaştıran Abiş tarafından planlanmış bir provokasyonun sonucu olduğuna inanıyor. Nazarbayev'in klanı, kanun uygulayıcılar ve eski tip bürokratlar arasında yeterince güçlü olmayan Tokayev rejimini ortadan kaldırmak için protestocuları kullanmak istedi. Bu nedenle Tokayev çok sert davrandı ve iktidarı korumak için CSTO'dan yardım istedi.

Kazakistan'daki protestoların başlangıcı spontane olmuş ve halk, hükümetin politikalarına karşı protestolarını ve anlaşmazlıklarını bu şekilde ifade etmiştir. Ancak, Tokayev ve Nazarbayev'in devlet aygıtındaki nüfuz grupları arasındaki çekişme de önemli bir faktördü. Eski başkanın adamları, öfkeli kalabalığın eliyle Başkan Tokayev'i görevden almaya ve ardından iktidarı yeniden ele geçirmeye çalıştılar; ancak başarısız oldular.

Protestoların arkasında Batı'nın olması pek olası değil. Kazakistan'daki siyasi kriz ABD ve İngiltere'nin işine gelmiyor. Amerikan ve İngiliz şirketleri yıllarca Nazarbayev rejimiyle işbirliği yaptı ve orada petrol üretti. Kazakistan'ın demokratikleşmesi imkansızdır çünkü ülkede otoriter rejime karşı gerçek anlamda etkili bir muhalefet yoktur; muhalifler sürgündedir ve toplumda çok az etkiye sahiptir. Kazakistan'ın istikrarsızlaştırılması Çin için de dezavantajlıdır. Çin'in "Yeni İpek Yolu" projesi

çerçevesinde konteyner demiryolu güzergahları Kazakistan'dan geçmektedir. Ayrıca Çinliler Kazakistan petrolünü istikrarlı bir şekilde ithal etmektedir.

Aslında Kazakistan'daki siyasi krizin galibi, Tokayev rejiminin Rus güvenlik yardımına bağımlılığını artırmak ve Orta Asya'daki diğer oyuncuların etkisini azaltmak için geçici CSTO misyonunu kullanan Rusya oldu. Rusya, Kazakistan'ın başında Tokayev varken Nazarbayev klanından herhangi birine göre daha rahat. Başkan Tokayev, Kazakistan ekonomisinin kilit sektörlerinde Rus iş dünyasının varlığını güçlendirmeye yardımcı oluyor. 2021 yılında Rus petrol şirketi Lukoil ve KazMunaiGas, Hazar Denizi sahanlığındaki Kalamkas-More ve Hazar sahalarını ortaklaşa geliştirmek için bir anlaşma imzaladı ve Rus demiryolu operatörü "RZD-Logistics", Kazakistan'da bir şube açtı. RZD-Logistics, Kazakistan'dan Özbekistan ve Çin'e tarım ürünleri sevkiyatına katılmayı planlıyor. Rosatom ayrıca Kazakistan'da uranyum madenciliği yapan Kanadalı Uranium One firmasının da sahibidir. Kazakistan Senatosu, Rusya'nın stratejik öneme sahip Baykonur kozmodromunu kiralamasının 2050 yılına kadar uzatılmasını onayladı.

Nazarbayev çok vektörlü bir dış politika izledi ve Kazakistan'ın CSTO ve Avrasya Ekonomik Birliği üyeliğine rağmen Rusya ile ilişkileri enerji sektöründe ABD, İngiltere ve Çin ile işbirliği ile dengeledi. Amerikalıların ve İngilizlerin Kazakistan'ın petrol sahalarına girmesine izin veren Nazarbayev'di. Son yıllarda Kazakistan, Rusya'nın Orta Asya'daki rakibi olan ve bölgeyi kendi çıkar alanı olarak gören Türkiye ile yakınlaşmaktadır.

Türkler, Kazakistan'ı Türk dili konuşan ulusların gelecek vaat eden birliği Büyük Turan'ın bir üyesi olarak görüyor. Rus ordusu ve CSTO'daki meslektaşları Tokayev'i destekledi ve Kazakistan güvenlik güçleri, protestocularla çatışırken stratejik tesisleri koruma altına aldı. Olayların daha da gelişmesinin gösterdiği gibi, Rusya tarafından desteklenen Tokayev gücünü korudu ve güçlendirdi; Nazarbayev'in klanı ise siyasetin "kenarında" kaldı. Nazarbayev'in Ulusal Güvenlik Komitesi Başkanı Karim Masimov ve yardımcısı Samat Abish, Devlet Sekreteri Krymbek Kusherbayev ve dış politika stratejisi geliştirmekten sorumlu Stratejik Planlama ve Reformlar Ajansı Başkanı Kairat Kalimbetov da dahil olmak üzere ortakları görevlerini kaybetti. Tokayev, aynı zamanda kendi adamlarını göreve getirerek yeni bir hükümet kurdu. Protestolar başladıktan sonra damadı Timur Kulibayev, Eurasian Resources Group madencilik holdinginin hissedarı

Patokh Shodiyev ve yüksek teknoloji şirketi Fincraft Group'un başkanı Kenes Rakishev gibi Nazarbayev'e sadık işadamları Kazakistan'ı terk etti.

Rusya'nın Orta Asya'daki genişlemesi devam ediyor ve Orta Asya cumhuriyetlerinin başına kendi adamlarını yerleştirmekten fayda sağlıyor. Ruslar, bazı açılardan ABD'nin 2001 yılında terörle mücadele için asker gönderdiği Afganistan'daki deneyiminden yararlandı. Kazakistan, Rusya'nın Orta Asya mozaığının sadece bir parçasıdır. 2020 yılında, 2021 başkanlık seçimlerini kazanan ve Rusya'yı büyük bir ortak olarak tanıyan muhalif politikacı Sadyr Zhaparov, Kırgızistan'daki protestoların ortasında hapisten çıkarıldı. Tacikistan yıllardır Rusya'ya bağımlı durumda ve Kırgızistan'da olduğu gibi burada da Rusya'nın askeri tesisleri bulunmaktadır. Bölgedeki kontrollü kaos, Özbekistan'ın iki kez çekildiği CSTO'ya geri dönmesi konusunu gündeme getirecektir. Moskova, Gazprom için dezavantajlı olan Trans-Hazar doğalgaz boru hattı projesine katılan tarafsız Türkmenistan'ın etki alanına geri dönmesiyle ilgileniyor; bu proje hayata geçirildiği takdirde Türkmen doğalgazının Hazar Denizi üzerinden Rusya topraklarını bypass ederek Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye üzerinden AB'ye ulaştırılmasını sağlayacaktır.

Rusya terörizm ve İslami aşırıcılıkla mücadeleyi Orta Asya'da güç kullanmak için bir bahane olarak kullanabilir. Tacikistan Devlet Başkanı Emomali Rakhmon'a göre Orta Asya'da 40 kadar İslami aşırılık yanlısı kamp var ve bunların toplam mevcudu 6.000 kişi. Siyaset bilimci Yevgeny Ryabin, Kazakistan'daki terör tehdidinin yakın gelecekte sertleşeceğini göz ardı etmiyor ve CSTO'nun tüm Orta Asya ülkelerindeki aşırılık yanlısı kampları ortadan kaldırması gerektiğine inanıyor.

Dolayısıyla, eski Sovyet coğrafyası örneğinde, farklı nitelik, neden ve yoğunluğa sahip birçok siyasi kriz örneği görmekteyiz. Aynı zamanda bu krizler, insani gelişimin mevcut aşamasının genel çalkantısını karakterize etmektedir.

3.2 Çağdaş Krizlerin Nedenlerinin ve Sonuçlarının Analizi

Siyasi krizleri ayrı bir siyasi süreç türü olarak incelemenin gerekli olduğu varsayımı yeni değildir. Özellikle S. Flanagan, her aşama kendi mantığına göre geliştiğinden ve farklı metodolojik araçlar gerektirdiğinden, siyasi krizleri aşamaya bağlı olarak analiz etmeyi önermiştir (Flanagan S. C., 1973: 43-102). Krizin ortaya çıkış aşamasını analiz ederken,

çevre ve güç gereksinimlerinin senkronizasyonu olgusuna odaklanmak gerekir. Bu aşamanın görevi, güç işlevselliğinin derecesini belirlemektir. İkinci aşamada, çevrenin gereksinimlerindeki değişikliklere ve sosyal ile güç yapılarının kutuplaşmasına odaklanmak gerekir. Burada yönetim sistemlerindeki ikincil değişiklikleri ve bunlara bağlı olarak verimliliklerindeki azalmayı dikkate almak önemlidir. Kriz olgusu için bir katalizör görevi gören zorluklara verilen yanıtların senkronize olmaması faktöründen kaçınılamaz. Kriz sürecinin doruk noktasına ulaştığı aşamada, eylemleri krizin üstesinden gelinmesine ya da sistemin yıkılmasına yol açacak olan koalisyon oluşumunun özelliklerine odaklanmak gerekir.

Ayrıca P. Svensson, çoklu krizlerin nesnesini ve bu siyasi nesnenin siyasi sistemin diğer bileşenleri üzerindeki etkisini açıkça belirtme ihtiyacını kabul etmiştir. Bu yorum doğrudur çünkü siyasi krizlerin incelenmesi genellikle metodolojik bir paradoks doğurur: bir düzey için kriz olarak değerlendirilebilecek bir nesne, sistemin diğer düzeyleri için kriz olmak zorunda değildir. Aynı zamanda, belirli bir düzeydeki kriz olguları daha küresel bir düzeydeki süreçlerden kaynaklanabilir (Svensson, 1986: 129-138).

Dolayısıyla, toplumdaki kriz sendromunun uzun vadeli bir süreç olarak incelenmesi, ilk olarak politika öznelere ilişkin niyetlerinin ve siyasi sistemin nesnelerinin etkisinin analiz edilmesini gerektirir. İkinci olarak, "gerçeğe dayalı ifadeleri bireysel algıya dayalı ifadelerden ayırmayı" gerektirir (Brown, 2000: 23).

Bu açıdan bakıldığında, işlevsizlik birikimi aşamasının öngörülebilirlik, olasılık ve yaygınlık kriterlerine göre değerlendirilmesinin önerildiği bütün bir araştırma yönünden kaçınılamaz (Naisbitt, 2003: 331). İlk aşamada, işlevsizlikler toplumun karşı karşıya olduğu kriz tehditlerinin analizi temelinde inşa edilmiştir. Bir sonraki adımda olası değişikliklerin bir imajı (örüntüsü) oluşturulmuştur. Son aşamada ise bu imajın (megatrend) sistemin gelecekteki gelişimi için önemi analiz edilmiştir.

Sovyet sonrası bilimsel alanda megatrendlerin incelenmesi yirminci ve yirmi birinci yüzyılların başında başlamıştır. Megatrendlere karşı ikili bir tutum hemen fark edilir hale gelmiştir. Bir yandan megatrendlerin anlaşılması, tanımlama yönteminin reddedilmesiyle birlikte ana, önemli eğilimin içeriğine indirgenmiştir (Krivitsyka, 2004: 77-87). Öte yandan, krizleri analiz etmek için bir yaklaşım olarak megatrend kullanımı yaratıcı bir gelişim pratiği kazanmıştır. Örnek olarak "*Megatrends of World Development*" (2001)

(Inozemtsev, 2001: 295) adlı çalışmayı ele alalım. Herhangi bir tarihsel anın gelişimine en az üç bakış açısıyla yaklaşılabileceğini belirtmektedir: İlki, sosyal açıdan önemli her olayın önceki durumların belirli bir dizisinin sonucu olduğu fikrine dayanmaktadır; ikincisi, olayı daha fazla değişimin nedeni ve sistemde yeni bir doğumun kaynağı olarak görmektedir; üçüncü görüş ise, her olayın bir önceki yolun sonucu ve bir sonrakinin nedeni olarak değerlendirildiğinde kapsamlı bir yaklaşıma duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

Küreselleşmenin yeni sistemin imajını ve özünü tanımlayan ana vektörlerin prizmasından incelenmesi, "Megatrends" yazarlarının onu çok yönlü kriz süreçlerinin bir alanı olarak tanımlamasına olanak sağlamıştır: parçalanma ile dengelenen (çevresel, etnik, uygarlık ve sosyal sınıf gibi çeşitli tezahürleri olan) dünyanın birbirine bağlılığına doğru hareket. Parçalı etno-kültürlerin, ulusların, klanların, şirketlerin ve sınıfların evrimsel karmaşıklığı karşısında küreselleşme olgusunun avantajının kabul edilmesinin yanlış olduğu belirtilmiştir. Yeni morfolojik özellikler eskilerinin yerini almaz, onları tamamlar ve dahası küresel bağlama dahil edilerek güçlendirilebilir.

Genel olarak, birbirine bağlı tek bir dünyanın oluşumu olarak küreselleşme, küresel düzenin faktörlerinin sadece farklı parçaları birbirine bağlamakla kalmayıp, aynı zamanda onlar üzerinde hareket ederek onları dönüştürmesine yol açmaktadır. Megatrendlerin seçilmesi, mecazi anlamda "uzun süreler" alanında "büyük yapılar" sorunsalının incelenmesi olarak yorumlanmıştır.

Megatrendlere yönelik bir sonraki ilgi dalgası 2009 küresel krizi sırasında ortaya çıktı. "Polis" dergisinin yuvarlak masa toplantısında "Krizin sahibi, şimdi size ne demeliyiz?" başlıklı bir tartışma yapıldı (Polis dergisinin yuvarlak masa toplantısı, 2009: 9-34). Küresel mali krizin doğasına ilişkin tartışma, krizin doğası ve kökeni; hangi mega trendlerle ilişkili olduğu; tarihsel içeriğinin ne olduğu; sonuçlarının ne olduğu ve kriz durumundan çıkış yolunun ne olacağına ilişkin soruları kapsayan bir plana göre ele alındı.

Tartışmada kriz megatrendleri olarak sunulan çeşitli faktörler vurgulandı. Panelist V. Pantin, neoliberal küreselleşme modelinin krizini bir megatrend olarak tanımladı ve buna şu uzun vadeli eğilimleri dahil etti: ABD'nin dünya ekonomik, siyasi ve askeri lideri olarak hâkimiyeti; mali ve siyasi alanların birbirinden kopması; liberal demokrasi kurumlarının gerekli koşulların varlığına bakılmaksızın yayılması.

Diğer bir görüş ise, modern krizi farklı siyasi dönemlerin çok yönlü megatrendlerinin çelişkilerine bağlayan I. Chikharev tarafından ortaya konmuştur. Bu çelişkilerin eşzamanlılığı, aynı zamanda entegrasyon ve kontrol edilebilirlik ile kutuplaşma ve liberalleşme ile karakterize edilen modern siyasi sürecin çok yönlülüğü ve karşılıklı reddinde somutlaşmaktadır.

Modern krizin mega trendlerinin yirminci yüzyılın 50-60'lı yıllarındaki tarihsel olaylar tarafından önceden belirlendiğine S. S. Kovalev tarafından işaret edilmiştir. S. Makarenko tarafından da belirtilmiştir. Dünya ticaretinin gelişimi, bilgi devrimi, ekonomik liberalleşme ve Batı'nın siyasi geri çekilmesinin (sömürge sisteminin yıkılması, SSCB'nin nükleer pariteye ulaşması) arka planına karşı Batı ekonomisinin saldırısı bağlamında analiz edilmiştir. Dünya ekonomisini küresel hale getiren demokratikleşme de mega trendlere atfedilmiştir.

Genel sonuç, mevcut küresel kriz durumunun küreselleşme, bölgesel politika, ekonomik entegrasyon ve küresel göç süreçlerinin neden olduğu çok yönlü ve çok düzeyli mega trendlerin bir sonucu olduğunu kabul etmektedir.

Ekonomik krizin "temel mega eğilimi" olarak, ekonomik sorumluluk kurum ve uygulamalarının gelişiminin, etkileşim ve süreçlerin hız, yoğunluk ve ölçeğindeki artıştan sürekli olarak geri kalması özelliği öne çıkmaktadır. Malthus dönemindeki bu mega trend, kendini periyodik aşırı nüfus ve elitlerin aşırı üretim krizlerinde göstermiştir. Gelişmiş kapitalizm döneminde ise aşırı üretim krizlerinde, Kondratiev döngülerinde, enflasyon ve deflasyon ritimlerinde somutlaşmıştır. Küresel çağ, bunu sınıf mücadelesinin ara sıra şiddetlenmesinde, liderlik iddiasında bulunanlar ile yeni liderlik iddiasında bulunanlar arasındaki "soğuk" ve "sıcak" savaşlarda göstermektedir. (Rozov, 2009: 34-46).

Megatrendlerin özellikleri arasında, farklı alanlardaki eğilimler (trendler) - siyasi, jeopolitik, ekonomik ve jeoekonomik, kültürel ve jeokültürel, sosyal, çevresel, teknolojik - arasında pozitif geri besleme döngülerinin varlığının kabul edilmesi yer almaktadır ve bu da "megatrend" ve "megatrendler" kavramlarının ayırt edilmesine yol açmıştır. Kriz süreci, ilki küreselleşmenin kendisi olmak üzere üç megatrendin eşzamanlı hareket alanı olarak tanımlanmıştır. İkinci megatrend, ulusal hareketleri de içeren protesto ve izolasyonist hareketin, küreselleşmeye karşı bir tepki ya da dramatik bir antitez olarak

ittifakların ve blokların oluşturulmasıdır. Üçüncü megatrend olarak, gezegenin sakinlerini ortak sorunların çözümünde birleştiren "çok kutuplu ortaklık" olgusu tanımlanmıştır.

Modern krizler, ana vektör rolünü dünya elitlerinin yeni bir düzen kurmasının oynadığı, farklı şekilde dengelenmiş kriz faktörlerinin bir kombinasyonu olarak analiz edilmelidir. Bir başka tehdit ise yerel çözümlerin ve süreçlerin yaygınlığı, korumacılığın büyümesinin tezahürleri, gümrük engelleri, dini ve etnik yabancılaşma, köktendinci hareketler ile diktatörlüklerin ve otoriter rejimlerin intikamı olarak görülmektedir.

Megatrendin bir imge olarak yerini böyle bir eğilimin ele alınmasına bırakması, politika aktörlerinin değişimlerini inceleyen çalışmalarda da fark edilebilir (Okara, 2016). Krizin temellerini belirleme mantığı, devletin kontrol edici rolündeki artışın ifadesinden gelmektedir. Amerikan siyasi sistemi için bu eğilim, özel finans sisteminin yaşayabilirliği için devlet desteğinde kendini gösteriyorsa, Sovyet sonrası siyasi alanda bu megatrend, iktidarın dikey olarak güçlendirilmesi ve siyasi rekabetin yer değiştirmesi sürecinde somutlaşmaktadır.

Gücün hızlı bir şekilde konsolide edilmesi, sadece çok hızlı bir şekilde büyümeye ve yasama ile yargı güçlerini yürütmeye tabi kılmaya değil, aynı zamanda yönetici elitin kurulması için temel oluşturmaya da izin vermektedir. Söz konusu olan, bölgesel klanlara mensup ya da kişisel sadakatini ifade eden kişiler lehine profesyonellerin önemli pozisyonlardan uzaklaştırılmasıdır. Güç yapılarının dikey ve yatay olarak aile ilişkileriyle bu şekilde "dikilmesi", her düzeyde gücün merkeze tabi kılınmasına, yani tekelleşmesine yol açar.

Farklı siyasi sistemlerde ortak olan, geleneksel ulus-devlet kurumunun yerini alan, doğal kaynakları ve altyapıyı kontrol etmek amacıyla devlet ve toplumsal kaynakların şirket amaçları için kullanılmasına kılıf olarak temel devlet işlevlerini taklit eden şirket devletleri yaratma eğilimidir. Devlet, kamu çıkarlarını uyumlaştıran bir kurum ve yaratıcı bir yönetsel kaynak olmaktan çıkıp başka bir türe dönüşmekte ve egemen tabakaya hizmet etmekle ilgili olarak kendisine özgü olmayan ticari işlevler edinmektedir.

İktidarı elinde tutanların saflarının yenilenmesi, kişisel sadakat ve minnettarlık kriterine göre gerçekleştirilmektedir. Bu durum, en iyi seçilmiş profesyonel politikacılardan oluşan bir birlik olarak siyasi elitin yerini "cep partileri" ve yetkililere sadık iş dünyası

temsilcilerinin aldığını göstermektedir. İktidarın korunması, yenilenmesinin reddedilmesi ve rotasyona tabi tutulması için koşullar yaratılmaktadır.

Çoğu zaman otoriterlikten önce demokrasiye yaklaşım faktörü de bir megatrend olarak gösterilmektedir (Nazaretyan, 2004: 368). Otoriterlik, çekicilik özellikleriyle geleceği şekillendiren bir imaj olarak sunulur: kamu bilincinde acil sorunların çözümünde basit bir araçla ilişkilendirilir. Elle yönetim, sistemi reforme etmek için tek olasılık olarak sunulmakta ve muhalefet-hükümet çatışması işlevsiz bir faktör olarak görülmektedir. Bu koşullar altında, iktidarın konsolidasyonunun gösterilmesi yeniliğin yerini almakta ve görevdeki hükümet muhalefetle mücadeleyi bir kalkınma stratejisi olarak sunma fırsatı elde etmektedir. Böylece, otoriter araçların lehine olan hızlı karar alma durumu, yasal nihilizmin ve yetkililerin yasadışı eylemlerinin yeni bir gerekçesi haline gelmektedir. Bu tür bir "mega trendin" etkisinin kanıtı olarak, kriz olaylarının otoriter araçların demokrasiye kıyasla daha etkili olduğunu kanıtladığı yönündeki kamuoyu görüşünün yayılması gösterilmektedir (Naisbitt, 2003: 284-285).

Bize göre, her şeyden önce şunu belirtmek gerekir: 1) metodolojik bir yaklaşım olarak "megatrendler" uzun bir evrim sürecinden geçmiştir; 2) J. Naisbitt tarafından önerilen geleceğin modellerini oluşturma teknolojisinden geriye sadece adı kalmıştır. Orijinal metodolojiyi incelediğimizde, bu metodolojinin gücünün teorik analiz ile uygulamalı analizin birleşiminde yattığını görüyoruz. Megatrendlerin tanımlanması, araştırmacının siyasi sistemin hem durumsal hem de temel sorunlarını dikkate almasına ve siyasi dünyanın geleceğini etkileyebilecek bu mekanizmaların ifşa edilmesine yaklaşmasına olanak tanır. Bu nedenle, "megatrendlerin" inşası, sadece teorik ve uygulamalı araştırma arasındaki sınır çizgisinde olmaları nedeniyle bile meşrulaştırılmaktadır.

Yaklaşımın tek taraflı bir vizyonun reddini gerektirmesi, mega trendlerin inşasını sadece imajlar veya trendler olarak değil, aynı zamanda karşı imajlar ve siyasi sistemdeki yeniliklerin dengeleyici karşı trendleri olarak zenginleştirme ihtiyacı da önemlidir.

Örneğin, bu eğilimin tezahürü, tarihsel gelişimin belirli bir aşamasının, bütünlük döneminin, medeniyetin istikrar döneminin sona erdiğini gösterir; mevcut temel yapılarla bağdaşmayan kendiliğinden eğilimlerin ortaya çıkmasıdır. Bu eğilimlerin gerçekliğe yerleşmesi, sistemik bir felaket anlamına gelir; total ontolojik yeniden yapılanma, yeni bir uygarlık durumunun oluşumunu ifade eder.

Bize göre, belirsiz bileşenleri ve bilinmeyen yönelimleri olan çok faktörlü ve çok düzeyli süreçler olarak krizleri analiz etme sürecinde "mega trendlerin" uygulanması ek açıklama gerektirir veya diğer metodolojik yaklaşımlarla birlikte kullanılması uygundur.

Buna bir örnek olarak 2002 yılında "Polis" dergisi tarafından "Siyasi Gelişim Dalgaları ve Döngüleri" konulu bir yuvarlak masa toplantısı düzenlenmesi gösterilebilir (Waves and Cycles, 2002: 18-59). Tartışmada, siyasi alandaki modernleşme süreçlerinin ortaya çıkış nedenlerini ve mekanizmalarını, sürdürülebilir yeniden üretimini ve sönümlenme nedenlerini anlamak için döngüsel dalga yaklaşımını kullanmanın uygunluğu sorusu gündeme getirilmiştir.

Bu tartışmanın analizi, dalga, döngü ve ritim metaforlarının bir kombinasyonu olarak modernleşmeye ilişkin ortak bir görüş olduğunu göstermektedir. Karmaşık, çok düzeyli ve çeşitli bir modernleşme süreci bağlamında, kurumlar arasında çelişkilerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Modern ve geleneksel kurumların karmaşık etkileşiminin sonucu, orantısızlıkların ve tutarsızlıkların ortaya çıkmasıdır; bunların varlığı, döngünün veya dalganın herhangi bir aşamasında ve herhangi bir noktasında hareketin farklı varyantlarının olduğu anlamına gelir.

Yukarıda anlatılanlar, modernleşme sürecinin, sistem gelişimi sürecinde kritik noktalar olarak temsil edilebilecek istikrarsızlık dönemleri olmaksızın düşünülemeyeceği anlamına gelmektedir. Sonuncusu, bir yandan uzun vadeli eğilimlerin daha kısa vadeli olanlarla bir arada bulunmasından kaynaklanan, diğer yandan da diğer alanlardaki keskin bir gecikmenin arka planına karşı belirli bir yaşam alanındaki değişimler tarafından belirlenen karmaşıklıkla karakterize edilir.

Bu durum, bir sistemin yaşamının düzenli olarak sıralanmış bir olaylar dizisi olarak değil, unsurların iç dinamik ilişkilerinin farklı öneme sahip süreçleri destekleyen ve yeniden üreten dinamikleri ve mekanizmaları belirlediği karmaşık bir şekilde organize olmuş bir yapı olarak ele alınmasını açıklamaktadır. Bu tartışmanın bir sonucu olarak, modernleşme aşamasındaki siyasi sistemin, çeşitli değişim türlerinin yayılma dürtülerinin dağınık bir karaktere sahip olduğu bir ortamı oluşturan unsurlardan oluştuğu şeklinde ortak bir görüş önerilmiştir. Bu aşamada siyasi sistem, dalga süreçleri olarak adlandırılan süreçleri üretme kabiliyetinin yanı sıra tüm sistemin ritmini belirleyebilen ve böylece tüm üretici

merkezlerin faaliyetlerinin senkronizasyonunu zorlayan heyecan merkezlerinin oluşumu ile karakterize edilebilir.

Böylece, doğrusal olmayan paradigma koşulları altında, kriz sendromu, uzun vadeli eğilimlerin daha kısa vadeli olanlarla bir arada var olmasıyla karakterize edilen, siyasi sistemin farklı kesimlerinin yaşamının eşitsizliğinde somutlaşan - diğer alanlarda keskin bir geri kalmanın arka planına karşı bazılarının ilerlemesi - ayrı bir modernleşme mekanizması olarak tanımlanmıştır.

Siyasi sistemdeki değişikliklerin incelenmesi için evrensel bir metodoloji oluşturma girişimine de işaret edelim; genel olarak sistemlerin ve özel olarak farklı kökenlerin evrimsel karmaşıklığının düzenliliklerini, gelişimin kritik noktalarını niteliksel değişimleri ve yeni yapıların ortaya çıkışını ana hatlarıyla belirleyip analiz edelim (Pantin, 2006: 448). Burada dikkatler belirli kilit noktalar üzerinde yoğunlaşmaktadır: gelişim yönündeki değişimlerin meydana geldiği noktalar; sistemin daha karmaşık hale geldiği döngünün tanımlanması; toplumsal gelişimin dalga benzeri farklılaşma-bütünleşme süreçlerinin (küreselleşme, kentleşme, enformasyonlaşma, vb.) dikkate alınması; sistemin yeni bir niteliksel duruma (sistemin bu evrimsel döngünün başlangıcında içinde bulunduğu durumla aynı olan) geçiş ritimlerinin ana hatlarıyla belirlenmesi.

Bu yaklaşım - geçmişte başlayan, bugünü ve muhtemelen geleceği karakterize eden "çapraz-kesen" eğilimleri tanımlamak - modernleşmeyi merkez-lider ve karşı merkezin rakibindeki değişikliklere bağlı olarak ele almamızı ve entegrasyonun göreceli olarak güçlenmesi (küreselleşme) ile entegrasyonun göreceli olarak zayıflaması (ekonomik ve siyasi farklılaşmanın güçlenmesi) şeklinde değişen dalgalar olarak tanımlamamızı sağlar.

Her farklılaşma-bütünleşme döngüsünde, insan ile doğa ve ilgili sosyal, politik, kültürel formlar ve kurumlar arasındaki belirli bir etkileşim türüne tekabül eden belirli bir üretim tarzının ortaya çıktığını, geliştiğini, yayıldığını ve tükendiğini belirtmek önemlidir. Küresel bir farklılaşma dalgasında, yeni bir üretim tarzı önce yerel olarak ortaya çıkar ve daha sonra bir sonraki dalga sırasında yayılır.

Krizler büyük ve bağımlı krizler olarak ikiye ayrılır. Büyük krizler her zaman yeni bir küresel döngü, yeni bir üretim tarzı, doğal kaynakların yeni bir insani kullanım şekli ve yeni bir sosyo-politik yapı oluşturan ekstra uzun bir farklılaşma dalgasından önce gelir.

"Bağımlı" krizlerin ortaya çıkışı, siyasi sistemlerin siyasi ve ekonomik kurumların dönüşüm süreçlerini kendi varlıklarını koruma hedefine tabi kıldığı durumlarla ilişkilidir. Ancak böyle bir sistem, kendi gelişim zirvesini aştıktan sonra, yeni bir devlete dönüşüme yol açan derin krizler ortaya çıkar.

Yukarıdakiler dikkate alındığında, siyasi krizlerin doğasının çift yönlü olduğu belirtilmelidir. Yani kriz, sistemin yenilenmesi için bir uyarıcı görevi gören bir olgudur ve bu ihtiyaçlar göz ardı edilirse sistemin yıkım faktörüne dönüşür. Birçok siyasi krizin sistemik doğası, siyasi sistemin farklı kesimlerinde sorunların eşzamanlı olarak ortaya çıkması anlamına gelen karmaşıklıkta kendini gösterir.

"Kriz sendromu", kriz sürecinin ortaya çıkışının yalnızca özel bir durumumu değildir. Bu, hem modernleşmeye neden olan hem de modernleşmenin uygulanması sonucunda ortaya çıkan çoklu krizlerin niteliksel olarak farklı olduğu anlamına gelir. Sonuç olarak, "kriz sendromu" zaman ve siyasi uzamda kendi yayılma mantığına sahiptir; her biri siyasi sistemin istikrarlı bir duruma dönüşü için sınırlı sayıda senaryo oluşturan belirli aşamalardan geçer.

3.3. Siyasi Krizlerin Çözümünde Uluslararası Kuruluşların Rolü

Yukarıda açıklanan materyallerin de gösterdiği gibi, modern dünyanın en önemli eğilimi bilgi alanının küreselleşmesi ve bilgi sistemlerinin geliştirilmesidir. Bir zamanlar ünlü Amerikalı siyaset bilimci D. Bell tarafından tanımlanan post-endüstriyel toplum, insan uygarlığında yeni bir çağın toplumdur ; bilgi çağı.

Bilgi akışları, sosyo-ekonomik, sosyo-politik ve uluslararası süreçler üzerinde kontrol aracı haline gelmektedir. Artık "teknolojik yakınsama, örgütsel kombinasyonlar, yasal liberalleşme, bilginin rolü, ekonomik kalkınmada bilgi, yeni "elektronik" demokrasi biçimlerinin ortaya çıkışı ve istihdamda yapısal değişimler dönemini yaşayan küresel bilgi endüstrisinin oluşumundan bahsedebiliriz" (Likarchuk, 2014: 39).

Küreselleşme süreciyle birlikte, uluslararası ilişkilerin gelişimi üzerinde olumsuz etkisi olan yeni eğilimler de ortaya çıkmaktadır:

1. Dünyanın tamamen ulusötesi şirketlere tabi olma tehdidi.
2. En zengin ve en fakir ülkelerle sosyal gruplar arasındaki uçurumun derinleşmesi.

3. Terörizmin küreselleşmesi, ulusal kültürlerin ve dillerin yerinden edilmesi ve yok olmasıdır (Simons, 2016: 10).

Uluslararası örgütlerin faaliyetlerinin dış politika çatışmalarının çözümündeki rolü ve yerinin incelenmesine yönelik çağrı, bir dizi faktör tarafından önceden belirlenmiştir. İlk olarak, uluslararası ilişkilerin kendine has özelliklerinden biri, tek bir güç merkezinin olmaması ve siyasi karar alma süreçlerinde eşit ve egemen birçok merkezin bulunmasıdır. Bu nedenle, uluslararası örgütlerin dış politika çatışmalarının tartışmalı ve belirsiz durumlarında ortak görüş ve yaklaşımlar geliştirme olasılığını abartmak zordur. Son on yılların tarihi, çatışan tarafların uluslararası örgütlerin hakemliğine başvurmasının yaygın bir uygulama olduğunu göstermektedir (Boyd-Barrett, 2017: 1017).

İkinci olarak, "iki kutupluluk" çağında sosyo-politik sistemlerin akut siyasi, ideolojik ve askeri çatışmalarına rağmen, iki süper güç bir yandan karşıt grupların arkasında durmuş, çıkarlarına ulaşma ve hedeflerini gerçekleştirme isteklerini desteklemiş, ancak diğer yandan ABD ve SSCB hakem ve düzenleyici olarak hareket ederek çatışmanın "makul" sınırların ötesine geçmesine izin vermemiştir. Genel olarak, farklı yoğunluk derecelerindeki çatışmaların mutlak çoğunluğu "askeri-politik tandem "in görüş alanındaydı (Boyd-Barrett, 2017: 1018).

Bu durumda uluslararası örgütlerin rolü, tarafların anlaşmasına dayalı olarak çatışmanın sonuçlarının açıklanmasına indirgenmiştir. Uluslararası ilişkilerin kutupluluğunun hızlı dinamikleri, "tek kutupluluk" veya "çok kutupluluk" ikilemi, uluslararası örgütlerin bu süreçteki yerini ve rolünü seçme sorununu ortaya çıkarmaktadır. Birinci durumda - tek bir süper gücün iradesine tamamen tabi olma ve ABD'de alınan kararların tekrarlanması, ikinci durumda ise - bu örgütlere yönelik umutlar ile onların kapasiteleri arasında oldukça olası çelişkiler bulunmaktadır.

Üçüncü olarak, uluslararası örgütlerin çağdaş çatışmaların ortaya çıkması ve çözümlenmesindeki rolü oldukça polemik yaratan bir konudur. Çelişkilerin dinamikleri üzerindeki etkilerinin her zaman olumlu olmadığı gerçeğini kabul etmek zorundayız (Boyd-Barrett, 2017: 1018).

Dahası, devlet dışı kuruluşların müdahalesi çoğu zaman şu veya bu dış politika çatışması bölgesindeki durumun kötüleşmesinin nedenidir. Özellikle uluslararası siyasi kurumlar, bazı durumlarda bu tür çelişkilerin nedeni bile olabilmektedir. Bu nedenle, uluslararası

örgütlerin bu süreçlerdeki rol ve yeteneklerinin objektif bir değerlendirmesi çok önemlidir.

Dördüncüsü, dış politika ihtilaflarının uluslararası örgütlerin yardımıyla çözülmesi sorununun hayata geçirilmesi, örneğin uluslararası terörizm gibi toplumsal tehlikesi yüksek ihtilafların son dönemde yaygınlaşmasıyla yakından ilişkilidir (Boyd-Barrett, 2017: 1019).

Beşinci olarak, 20. yüzyılda nükleer silah kullanma tehlikesi güç dogmasını bir şekilde değiştirmiş olsa da, bize göre askeri güç araçlarının idealleştirilmesi devletlerarası çatışmaların pratiğine hâlâ hâkimdir. Uluslararası örgütlerin dış politika çatışmalarını bilgi unsuruna dayanarak çözme faaliyetleri sorgulanmakta ve önsel olarak etkisiz olduğu tespit edilmektedir. Bununla birlikte, kitle iletişim araçlarının çatışma çözümü dinamikleri üzerindeki etkisinin her zaman olumlu olmadığı gerçeğini de belirtmeliyiz. Dahası, uluslararası biçimiyle terörizm gibi bir çatışma türünün yoğun bir şekilde tezahür etmesi, kitle iletişim araçlarının kullanımıyla doğrudan ilişkilidir ve aslında kitle iletişim araçları faktörü olmaksızın mümkün değildir (Boyd-Barrett, 2017: 1019). Ancak iletişim teknolojilerini kullanarak çatışma çözme konusundaki olumsuz deneyimler bile bilimsel araştırmalarda göz ardı edilemez.

Bir örgütün dünya siyasi sistemindeki statüsü, tüzüğü tarafından belirlenir. Uluslararası örgütlerin faaliyetleri, daha fazla ülkeyi içeren devletlerarası işbirliğinin tüm yeni alanlarını kapsamaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının, hükümetlerden ayrı olarak kurulan ve kurucu belgeler temelinde bağımsız hareket eden kuruluşlar olarak anlaşıldığı unutulmamalıdır (Surma, 2016, s.308). Bölgesel, küresel, kıtasal siyasi oluşumların yanı sıra askeri-politik ve dini-politik ittifakların etkisi arttıkça, medyanın ilgisi uluslararası örgütlerin faaliyetlerine odaklanmaktadır. NATO, BM, AB vb. bilgi iletişiminin gerekliliğinin farkında olan örgütlerdir, bu da bilgi kaynağı ve alıcısı oldukları anlamına gelmektedir.

Günümüzde Avrupalı akademisyenler uluslararası örgütlerin aşağıdaki işlevlerini ayırt etmektedir:

- Belirlenen sorunların izlenmesi ve analiz edilmesi
- Dünya ekonomisini düzenlemek ve istikrara kavuşturmak

- Devletler arasında müzakere ve iş birliği için bir mekan seçmek
- Kalkınma eğilimlerinin detaylandırılması ve yapılandırılması
- Dış ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi
- Ticari ve ekonomik ilişkilerdeki sorunların giderilmesi
- Özel sektörün gelişimini teşvik etmek
- Çatışma durumlarının çözümünde diğer ülkelere yardımcı olmak
- Şeffaf bir ekonominin işleyişi (Helbreit, 2004: 112).

Uluslararası ilişkilerde "devlet dışı katılımcılar" kavramının, devletlerarası ilişkilerdeki yeri ve rolünün oldukça polemik bir konu olduğunu da belirtmek gerekir. Modern dönemde, devletler arasındaki çok taraflı ilişki biçimleri belirleyici bir önem kazanmıştır.

Uluslararası kalkınmanın gerçekleri, dünya siyasi sürecinde hem dönemsel hem de daimi organları olan çeşitli devlet dışı katılımcıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. I. Surama şunları belirtmektedir: "Bu bağlamda, yeni devlet temsil biçimleri de ortaya çıkmıştır - daimi olarak faaliyet gösteren dünya örgütlerinde temsil ve bu örgütlerin ilgili organlarının toplantılarında temsil" (Surma, 2016: 305).

Amerikalı akademisyen G. Simons uluslararası örgütleri tanımlayan üç ana özellik belirlemektedir:

- Kurucu belgelerde sabit olan işbirliği arzusu,
- Örgütün gelişimini sağlayan daimi bir aygıtın varlığı,
- Yetki ve kararların özerkliği (Simons, 2016: 13).

Dış politika çelişkileri insanoğluna sürekli olarak eşlik etmektedir. Bu tür çatışmalarla ilgili bilgileri tarihi kroniklerde buluyoruz. Malzemenin bu şekilde sunulması, insanların geçmişteki felaketleri unutmasına izin vermedi; ancak bilgi yayma hızı düşüktü ve ancak basının ortaya çıkmasıyla durum değişti.

Birçok siyaset bilimci, ulus-devletlerin yirminci yüzyılın yeni meydan okumalarına yeterince yanıt veremediğine dikkat çekmektedir. Küreselleşme süreçleri ulus devletlerin egemenliğini zayıflattığından, devletlerarası ilişkiler olarak uluslararası ilişkiler sistemi sorgulanmaktadır. Günümüz çatışmaları uluslararası güvenliğe ciddi bir bölgesel tehdit

oluşturduğundan, bunların çözümü de BM, AGİT, NATO ve AB gibi birçok örgütün ilgi odağında yer almaktadır. Sivil toplum kuruluşları (Kızılhaç) da bu meselelerin ele alınmasında yer almaktadır.

Buna ek olarak, hükümet dışı aktörler (örneğin, eski siyasi figürler, ünlü yazarlar, bilim insanları) sıklıkla çatışma çözümüne dahil olmaktadır (Likarchuk, 2016: 96). Bu uygulama gayri resmi diplomasi olarak adlandırılmaktadır.

Ülkelerin ve halkların çok taraflı etkileşiminin çıkarlarına hizmet etme misyonunu üstlenen daimi uluslararası örgütlerin ortaya çıkışı, uluslararasılaşma süreci tarafından koşullandırılmıştır. Dolayısıyla, bu açıdan, 2002 yılında BM Genel Kurulu adına Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun dış politika çatışmalarını ve özellikle uluslararası örgütlerin rolünü ele almak için önemli olan "Uluslararası Örgütlerin Sorumluluğu" konusunu geliştirmeye başladığını belirtmek gerekir (Vazhna, 2012: 485).

Uluslararası Hukuk Komisyonu, sorumluluk kavramını tanımlarken, Taslak Maddelerde, uluslararası hukukun özneleri olarak uluslararası örgütlerin aynı zamanda sorumluluk hukukunun da özneleri olamayacaklarını belirtmiştir (Surma, 2016: 305).

Uluslararası örgütlerin sorumluluğu, çok sayıda yargı kararı, akademik doktrin ve genel uluslararası hukuk kuralları tarafından defalarca teyit edildiği üzere, doğrudan tüzel kişiliklerine dayanır ve tüzel kişiliklerinden kaynaklanır:

- International Court of Justice reports, 1949;
- International Court of Justice reports, 1980;
- International Court of Justice reports, 1988;
- International Tin Council Case, 1989 (Helbreit, 2004: 223).

Bu durumda, "uluslararası çatışmalar" terimi hem dar hem de geniş anlamda kullanılmaktadır. İlk durumda, yalnızca yeterince açık olan belirli katılımcılar tarafından karakterize edilen durumlar anlamına gelir. İkincisinde ise devletlerarası ilişkilerdeki herhangi bir çatışmayı ifade eder. BM Şartı özel bir kategori belirler - "barışın ihlaline yol açabilecek durumlar" (Helbreit, 2004: 225).

Uluslararası örgütler, çatışmaların çözümünde önemli bir rol oynamaktadır. Çatışma durumlarının önlenmesi, faaliyetlerinde giderek artan bir yer işgal etmektedir (Likarchuk,

2019, s.43). Örgütlerin çatışma çözme mekanizması genellikle siyasi niteliktedir, ancak açıkça uluslararası hukuka dayanmaktadır.

BM Şartı'na göre çatışmaların çözümü "adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak" gerçekleştirilmelidir (Madde 1) (Helbreit, 2004: 311). Siyasi prosedür doğası gereği büyük ölçüde uzlaşmaya dayalıdır. Esas olarak tüm taraflar için kabul edilebilir bir çözüme ulaşmayı amaçlar. Buna ek olarak, çoğu kuruluşun çatışmaları çözmek için özel olarak tasarlanmış organları vardır.

Uluslararası örgütlerin artan rolü ve yetki alanlarına giren konuların genişlemesiyle birlikte, aralarında uluslararası örgütler hukuku sorununun da bulunduğu yeni hukuki sorunlar ortaya çıkmıştır. Dünya literatüründe bu konuyla ilgili çok sayıda çalışma olmasına rağmen, uluslararası örgütler hukukunun bazı yönleri yeterince anlaşılamamıştır. Uluslararası hukuk, her süreç gibi, sürekli gelişmekte ve iyileştirilmektedir. Düzenlediği ilişkiler yelpazesi genişlemekte ve sonuç olarak kaynaklarının evrimi gerçekleşmektedir. Uluslararası hukukun kaynakları arasında önemli bir yere, uluslararası örgütlerin organlarının kendi iç işleyişleri ve uyuşmazlıkların çözümü konularında aldıkları kararların sahip olduğu söylenebilir.

Postmodern uluslararası ilişkiler sisteminde en az beş "dünyanın" bir arada varlığından söz edebiliriz: "altın milyar" (Avrupa-Atlantik topluluğu ülkeleri), "gümüş milyar" (Çin), "bronz milyar" (Brezilya, Rusya, Hindistan, Malezya, Güney Afrika), "marjinal milyar" (küreselleşme sürecinde başarısız olan ülkeler farklı kıtalarda yer almaktadır) ve başarısız devletler ("başarısız devletler").

Çağdaş uluslararası ilişkilerin daha da gelişmesine yönelik eğilimler netleşmiştir. Dünya sisteminin daha fazla parçalanmasının muhtemel olduğu, liberal küreselleşme sürecinin yerini küreselleşmenin, yani münferit bölgelerin (yerel medeniyetlerin) yükselişinin aldığı, uluslarüstü ve ulusötesi yapı ve örgütlerin krizinin ortaya çıktığı ve çok kutuplu uluslararası ilişkiler sisteminde yeni bir iki kutupluluğun potansiyel kutupları olarak Çin ve ABD arasındaki çatışmanın daha da yoğunlaşmasının kaçınılmaz görüldüğü açıktır.

Pandeminin dünya güvenliği açısından sonuçları ağırlıklı olarak olumsuz görünmektedir. Büyük devletler silah kontrol rejimlerinin çoğunu fiilen gömmüş ve uluslararası hukuk normlarını hiçe saymaktadır. Biyolojik silahlar ve biyolojik güvenlik sorunları daha da aciliyet arz etmektedir. Varsayımsal yeni bir küresel silah kontrol rejimi tüm kilit büyük

devletleri ve dolayısıyla tüm büyük askeri teknolojileri kapsamalıdır. Washington, Çin'i uzun süreli çevreleme stratejisini seçmiştir.

BM Şartı'na göre çatışmaların çözümü "adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak" gerçekleştirilmelidir (Madde 1) (Helbreit, 2004: 311). Siyasi prosedür, doğası gereği büyük ölçüde uzlaşmaya dayalıdır. Esas olarak tüm taraflar için kabul edilebilir bir çözüme ulaşmayı amaçlar. Buna ek olarak, çoğu kuruluşun çatışmaları çözmek için özel olarak tasarlanmış organları vardır.

Uluslararası örgütlerin artan rolü ve yetki alanlarına giren konuların genişlemesiyle birlikte, aralarında uluslararası örgütler hukuku sorununun da bulunduğu yeni hukuki sorunlar ortaya çıkmıştır. Dünya literatüründe bu konuyla ilgili çok sayıda çalışma olmasına rağmen, uluslararası örgütler hukukunun bazı yönleri yeterince anlaşılamamıştır. Uluslararası hukuk, her süreç gibi, sürekli gelişmekte ve iyileştirilmektedir. Düzenlediği ilişkiler yelpazesi genişlemekte ve sonuç olarak kaynaklarının evrimi gerçekleşmektedir. Uluslararası hukukun kaynakları arasında önemli bir yere, uluslararası örgütlerin organlarının kendi iç işleyişleri ve uyuşmazlıkların çözümü konularında aldıkları kararların sahip olduğu söylenebilir.

Postmodern uluslararası ilişkiler sisteminde en az beş "dünyanın" bir arada varlığından söz edebiliriz: "altın milyar" (Avrupa-Atlantik topluluğu ülkeleri), "gümüş milyar" (Çin), "bronz milyar" (Brezilya, Rusya, Hindistan, Malezya, Güney Afrika), "marjinal milyar" (küreselleşme sürecinde başarısız olan ülkeler farklı kıtalarda yer almaktadır) ve başarısız devletler (başarısız devletler).

Çağdaş uluslararası ilişkilerin daha da gelişmesine yönelik eğilimler daha da netleşmiştir. Dünya sisteminin daha fazla parçalanmasının muhtemel olduğu, liberal küreselleşme sürecinin yerini küreselleşmenin, yani münferit bölgelerin (yerel medeniyetlerin) yükselişinin aldığı, uluslarüstü ve ulusötesi yapı ve örgütlerin krizinin ortaya çıktığı ve çok kutuplu uluslararası ilişkiler sisteminde yeni bir iki kutupluluğun potansiyel kutupları olarak Çin ve ABD arasındaki çatışmanın daha da yoğunlaşmasının kaçınılmaz görüldüğü açıktır.

Pandeminin dünya güvenliği açısından sonuçları ağırlıklı olarak olumsuz görünmektedir. Büyük devletler silah kontrol rejimlerinin çoğunu fiilen gömmüşler ve uluslararası hukuk normlarını hiçe sayıyorlar. Biyolojik silahlar ve biyolojik güvenlik sorunları daha da

aciliyet arz etmektedir. Varsayımsal yeni bir küresel silah kontrol rejimi, tüm kilit büyük devletleri ve dolayısıyla tüm büyük askeri teknolojileri kapsamalıdır. Washington, Çin'i uzun süreli çevreleme stratejisini seçmiştir. Buna karşılık Pekin, ABD'yi etkilemek için asimetrik bir stratejiye başvuruyor. Mevcut çelişkiler uzlaşmaz hale geliyor. ABD, Çin Komünist Partisi'ni gayrimeşru yönetimle suçluyor. ÇHC ise Amerika'nın Tayvan'ın bağımsızlığını tanıma ihtimalinin iki ülke arasında kaçınılmaz bir savaşa yol açabileceğini hatırlatıyor.

Dünya devletlerinin çoğu, özellikle de çeşitli çıkarların kesiştiği jeopolitik olarak "hassas" bölgelerde bulunanlar, bu küresel çatışmada "kendi" taraflarını seçmek zorunda. Genel ekonomik türbülansla birlikte, birçok iç siyasi rejim "melez", yani "demokratik otokrasi" ile "otokratik demokrasi" arasında bir hale gelecektir. Diplomasi ağırlıklı olarak internete taşındı ve orada dünya kamuoyunun kontrolünün ötesine geçti. "Bilgi savaşlarının" ve gerçek insani değerler etrafındaki tartışmaların yoğunlaşması kaçınılmaz görünmektedir.

Ancak bu zor koşullar altında bile Birleşmiş Milletler, uluslararası ilişkilerde anarşiyi önlemek için önemli bir araç olmaya devam etmektedir. Ne de olsa, BM Şartı, yıllar önce ilke ve normları 193 üye devletin tamamı için bağlayıcı olan neredeyse tek uluslararası belge olmaya devam etmektedir. Şart, tüm ülkeler için aynı olan bir uluslararası güvenlik sisteminin oluşturulmasında temel olarak son derece önemli bir rol oynamaktadır; küresel dünyada hem ikili hem de çok taraflı ilişkilerde bir tür davranış kurallarıdır. BM barışı koruma konusunda eşsiz bir rol oynamaya devam etmektedir. Ancak bu uluslararası örgütün 21. yüzyıldaki genel perspektifi büyük ölçüde sistemik reformun başarısına, yapısının, organlarının ve örgütlerinin işlevlerinin, finansman ve yönetim ilkelerinin gözden geçirilmesine bağlıdır. Kanaatimizce, halen önemli küresel işlevleri yerine getirebilen tek uluslararası örgüt olan BM'nin dönüştürülmesi için en iyi seçenek, her türlü uluslararası işbirliğine açık olacak uluslar ötesi bir ağa dönüştürülmesi olabilir

Bu bağlamda Birleşmiş Milletler, insanlığı hayatta kalmanın ortak çıkarları etrafında birleştirecek ve üçüncü bin yılda onurlu bir yaşam ile insan haklarının elde edilmesini sağlayacak demokratik bir ideal önermelidir. Bu ideal, Batı'nın bireysel özgürlüklere olan bağlılığı ile Doğu'nun toplumsal yükümlülöklere olan saygısı arasında bir tür senteze ulaşılması temelinde mümkündür. Bu koşullar altında BM, modern tarihin ana itici güçlerinden biri olarak kalma şansına sahip olacaktır.

Diplomasinin 21. yüzyıldaki temel görevi, işbirliğinin güçlendirilmesi ve devletlerarası diyalogların geliştirilmesinin yanı sıra çatışma ve anlaşmazlıkların çözümü, uluslararası terörizmle mücadele ve bölgesel ile küresel güvenliğin güçlendirilmesiyle ilgili olarak ortaya çıkan sorunlara ortak çözüm arayışı haline gelmiştir.

Modern diplomasi büyük ölçüde yeni bir dünya düzeninin oluşumunun nasıl yürütüleceğine bağlı olacaktır. Dünyanın siyasi yapısının farklı varyantları önerilmektedir: tek kutuplu/çok kutuplu dünyadan dünya hükümetine kadar. Uluslararası arenada devlet dışı aktörlerin rolü artarken, ulusal egemenliğin aşınması süreci devam edecektir. Bu bağlamda diplomasi, dayanıklılığı konusunda ciddi sınavlarla karşı karşıya kalacak; modern koşullara uyum sağlamak ve uluslararası ilişkilerde devlet ile devlet dışı aktörler arasında köprü işlevini yerine getirmek zorunda kalacaktır.

Uluslararası örgütlerin, uluslararası ilişkilerin temel faktörlerinden biri olarak gelişmesi ve faaliyetlerinin kapsamının genişlemesi, ayrılmaz bir şekilde iç örgütsel mekanizmalarının iyileştirilmesiyle bağlantılıdır. Uluslararası ilişkilerin çeşitli alanlarında devletlerin işbirliği organları olan uluslararası örgütler, aynı zamanda kendi iradelerine ve "yaşama-yürütme" mekanizmasına sahip, nispeten bağımsız varlıklar haline gelmiştir.

Uluslararası örgütlerin uluslararası ilişkilerdeki rolü niteliksel değişikliklere uğramıştır. Egemen devletler arasındaki etkileşimin bireysel sorunlarını çözmeye yönelik yardımcı araçlardan, uluslararası yaşamın bir parçasına haline gelmiştir.

SONUÇ

Bu çalışma sonucunda şu hususlar ileri sürülebilir:

1. Kriz, olgularla değil, sonuçlarıyla tanımlanabilir.
2. Bir krizin sonuçları, nesne (yönetim) istikrarını yeniden sağlayabiliyorsa işlevsel, nesne dönüşüme uğramış ancak tanımlayıcı özelliklerini koruyorsa kısmen işlevsel ve nesnenin tüm tanımlayıcı özelliklerinde bir parçalanma veya zorunlu bir değişim varsa işlevsiz olabilir.
3. Rejim dönüşümü, rejimin bir veya daha fazla temel özelliğinin değiştiği, ancak rejimin varlığını sürdürdüğü anlamına gelir. Dönüşüm, demokratikleşme veya otoriterleşme yönünde olabilir. Sadece rejimin tüm temel özelliklerinin zorla değiştirilmesi, rejimin çökmesi anlamına gelecektir.

Analiz temelinde, siyasi krizlerin böyle bir sınıflandırmasını oluşturabiliriz. Krizleri sonuçlarının doğasına göre iki ana gruba ayırabiliriz:

- **İlerici Krizler:** Devlet yönetiminde olumlu değişikliklere yol açan krizlerdir. Bu tür krizler genellikle yönetsel reformları ve yapısal iyileşmeleri tetikler.
- **Gerileyici Krizler:** Yıkıcı etkiler yaratan ve bir kurumun veya bir bütün olarak devletin işleyişinde büyük komplikasyonlara veya tamamen gerilemeye yol açan krizlerdir.

Teorik temelin detaylandırılmasının bir sonucu olarak, sistemik olmayan siyasi krizler (ayrı bir kurumun işleyiş istikrarının, alt sistemlerin dengesinin veya bir bütün olarak sistemin ihlali temelinde gerçekleşen krizler) ile sistemik siyasi krizler (siyasi sistemin yıkılması tehdidi ile teşhis edilen krizler) ayrımının metodolojik zorluklar yarattığı ortaya çıkmıştır. Sistemik olmayan bir krizin semptomları genellikle siyasi sistemin yenilgi derecesini göstermez, ancak bu durum, sistemik bir krizin belirli bir işareti olabilir ve yeterli kriz karşıtı araçların önerilmesini zorlaştırabilir.

Siyasi krizin aşağıdaki aşamalardan geçen uzun vadeli bir süreç olarak ele alınması önerilmektedir:

1. **Gizli (Latent) Aşama:** Sistemik çelişkilerin birikmesiyle ortaya çıkar.

2. **Tırmanma (Bifurkasyon) Aşaması:** Siyasi güçlerin programlarına göre kutuplaşması, eski düzenlerin muhalifleri arasındaki çelişkilerin şiddetlenmesi ve olası bir karşı saldırının yaşanmasıdır.
3. **Çözüm Aşaması:** Krizin çözümü, ya yeninin zaferi ya da iktidarın önceki kullanım biçimine dönüş olabilir. Bu aşama, yukarıdaki sorunları ortadan kaldırarak siyasi krizleri sistemik bir olgu olarak konumlandırır.

Etkili bir krizle mücadele programı ve kriz tahmini hazırlamak için, krizleri kaynaklarının doğasına göre ayırt etmek tavsiye edilir: doğal, insan yapımı ve insan faktörüne bağlı olarak iç ve dış krizler olarak ayrılabilir.

Ayrıca, krizleri sürelerine göre de ayırmak gerekmektedir:

- **Kısa Vadeli Krizler:** Yetkililer kriz durumuna zamanında tepki verdiyse veya kriz çok hızlı bir şekilde ivme kazandıysa ve güç yapısının sıfırlanmasına yol açıtıysa.
- **Uzun Vadeli Krizler:** Yetkililer krizin üstesinden gelmek için aktif kararlar aldığıında, ancak koşullar nedeniyle kriz var olmaya devam ettiğinde.
- **Kritik Uzun Vadeli Krizler:** Yetkililerin kararlı eylemleri bile sonuç getirmediğinde.
- **Kalıcı Krizler:** Yetkililerin çözmeye çalışmadıkları, ancak aynı zamanda ivme kazanmayan ve tırmanmayan krizlerdir.

Böyle bir çerçevede, kriz sürecinin doğası temel düzenlilikler tarafından belirlenir:

1. Sistemin potansiyelinin örgütlenme derecesine (unsurlar arasındaki etkileşimlerin doğasına) bağlılık;
2. Çatallanma noktasında neden ve sonuçları değiştirme olasılığı;
3. Dış etkilere karşı koyarak esnekliği koruma yeteneği;
4. Yeni zorluklara yanıt vermek için iç kaynakların mevcudiyeti.

Aynı zamanda, bir niteliksel durumdan diğerine geçiş mekanizması olarak siyasi kriz çalışması, kriz karşıtı araçların bizzat kriz olgusuna yol açan faktörler olabileceği durumunu da dikkate almalıdır.

Modernleşme döneminden bu yana sistemik krizlerin incelenmesinin uzun geçmişine dayanarak, aşağıdaki dönemler belirlenmiştir:

1. **Birinci Dönem:** Yirminci yüzyılın 1950-1960'ları - Modernleşmenin, siyasi krizlere dönüşmesi istisna olarak kabul edilen olası sorunları olan modern bir topluma doğru ilerleyen bir hareket olarak görülmesi ile karakterize edilmiştir.
2. **İkinci Dönem:** Yirminci yüzyılın 1970-1980'leri - "Kriz" kavramının ortaya çıkmasıyla karakterize edilmiştir. Modernleşme sorunlarının birbirine bağlı bir dizi krize (tanımlama, meşruiyet, katılım, yayılma ve yeniden dağıtım) dönüşme olasılığını dikkate alan "modernleşme krizi sendromu" kavramının ortaya atılmasıyla belirginleşmiştir. Uygun teorik gerekçelendirmenin eksikliği, bu kavramın içeriğinin derinleşmesini ve birbirine bağlı bir dizi krizin şematik fikrinden uzaklaşmayı yansıtan daha geniş bir kavram olan "modernleşmeyle ilişkili sistemik kriz fenomeni" ile eşanlamlı olarak yer değiştirmesine yol açmıştır.
3. **Üçüncü Dönem:** 1990'lardan günümüze - Modernleşmenin tekrarlayan bir süreç olarak tanımlandığı ve krizin siyasi gelişme için gerekli bir koşul olduğu, siyasi krizlerin ve modernleşme dönüşümlerinin karşılıklı bağımlılığına yönelik metodolojik ve teorik konulara bilimsel ilginin yeniden canlanması olarak nitelendirilmektedir.

Siyasi krizlerin çeşitliliği, devlet iktidarının çok işlevliliği ve çeşitliliği tarafından koşullandırılmaktadır. Krizlere yönelik tutum net değildir. Bir yandan, yıkıcı süreçlerle ve toplumun istikrarına ve bütünlüğüne tehdit oluşturan ayaklanmalarla ilişkilendirilirler. Ancak diğer yandan, krizlerin daha yenilikçi bir potansiyel içerdiği ve toplumun şeklini kökten değiştirebilecek yeni sosyal ve siyasi etkileşim örgütlenme biçimlerine zemin hazırladığı anlayışı da mevcuttur. Bu bağlamda, krizlerin doğası hakkında daha derin bir anlayışa sahip olmak, özellikle böylesi zor zamanlarda olumlu ve olumsuz etkilerini ayırt edebilmek önemlidir. Bu tür bir bilgi, kriz süreçlerinin ortaya çıkışını ve gelişimini öngörmeye, kurumsal yenilenme fırsatlarını zamanında kavramaya ve sosyal kalkınmanın yeni zorluklarına uygun şekilde yanıt vermeye yardımcı olur.

KAYNAKLAR

- Almond, G. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. N.J.: Princeton University Press.
- Armand, A. D. (1999). *Krizlerin anatomisi*. Moskova: Bilim.
- Armand, A. D. (1999). *Анатомия кризисов*. Moskova: Наука. 238 s. URL: www.prometeus.nsc.ru/contents/books/crisis.ssi
- Bogdanov, A. A. (1989). *Тектология. Всеобщая организационная наука*. Кн. 1. 304 s.
- Bourdieu, P. (1993). *Социология политики*. Moskova: Socio-Logos. 336 s.
- Braun, M. P. (2000). *Devlet politikasının analizi için kılavuz*. K. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Braun, M. P. (2000). *Посібник з аналізу державної політики*. К.: 243 s.
- Carothers, T. (2000). Sivil Toplum - Siyasi ve Sosyal Başarının Garantisi mi? *Almanya*, 5, 12–18.
- Chekmenyova, T. G. (2016). Политические кризисы: понятие и типология. URL: <http://vadim-galkin.ru/politics/policy/politicheskie-krizisy-ponyatie-i-tipologiya/>
- Dahl, R., Perezovsky, S., & Pereznikov, S. (2007). *Structural Approaches to Socio-Political Systems*. New York: Academic Press.
- Dana, D. (1994). *Anlaşmazlıkları aşmak: İşte ve evde ilişkileri nasıl iyileştirirsiniz*. St. Petersburg: Lenato.
- Deleuze, J. (2007). *Anti-Ödipus: Kapitalizm ve şizofreni*. Yekaterinburg.
- Diamond, J. (2010). *Tüfekler, mikroplar ve çelik: İnsan topluluklarının tarihi*. Moskova: AST.
- Easton, D. (1997). Siyasetin sistem analizi kategorileri. *Dünya Siyasi Düşünce Antolojisi: 5 cilt içinde* (Vol. II, s. 630-642). Moskova: Mysl.
- Freud, Z. (1998). *О психоанализе. Пять лекций. Методика и техника психоанализа*. Moskova: Izdatel'stvo "Alatey". 254 s.
- Fukuyama, F. (2003). *Великий разрыв*. Moskova: ООО "Издательство АСТ". 474 s.
- Gadzhiyev, K. S. (1991). Sivil toplum kavramı: Fikirselsel kökenler ve oluşumun temel aşamaları. *Felsefe Sorunları*, 7, 19–35.
- Gadzhiyev, K. S. (2013). *Siyaset bilimi. Lisans öğrencileri için ders kitabı* (3. baskı). Moskova.
- Gadzhiyev, K. S. (2013). *Siyaset bilimi. Lisans öğrencileri için ders kitabı* (3. baskı). Moskova.
- Gluhova, A. V. (2000). *Siyasi süreçler ve siyasi prosedürler. Ders 4. Siyasi istikrar ve siyasi değişim. Siyaset bilimi ders kitabı*. Voronej.
- Goldstone, J. (2001). Towards a fourth generation of revolutionary theory. *Annual Review of Political Science*, 4, 139-187.

- Gordon, L. (2001). *Rusya'nın 90'ların kayıpları ve kazançları: Halk çoğunluğunun ekonomik durumuna ilişkin tarih-sosyolojik denemeler* (Cilt 2). Moskova.
- Grof, S. (2004). *Bilinç devrimi: Transatlantik diyalog*. Moskova.
- Habermas, J. (1995). *Демократия. Разум. Нравственность: Московские лекции и интервью*. Moskova. 250 s.
- Hegel, G. (1998). Ahlaki çatışma ve siyasi meşruluk. *Çağdaş Siyasi Felsefe: Antoloji*. K.: Temeller, 369–398.
- Hesle, V. (1992). *Bilimsel ve teknolojik ilerleme ile sıkışma arasındaki makas*. Moskova: Sosyal Bilimler Yayınları.
- Hurwitz, L. (1973). Contemporary approaches to political stability. *Comparative Politics*, 5(3), 458.
- Inozemtsev, V. L. (2001). *К глобальному развитию*. Moskova.
- Ionin, L. (2005). Yeni büyümlü çağ. *Logos*, 5(50), 23–40.
- Isston, D. (1997). Siyaset sistem analizinin kategorileri. *Dünya Siyasi Düşünce Antolojisi* (5 ciltte). Moskova: Düşünce.
- Jacobs, D. (2007). *Amerika'nın batıyor: Ortaçağ öncesinde*. Moskova.
- Kaptan, V. (2011). *Громадський контроль за владою як перспектива розвитку громадянського суспільства в Україні*. Viche, 6, 8–21.
- Kara-Murza, S. (2003). *Bilinç manipülasyonları*. Moskova: Exmo Yayınları.
- Krivitskaya, O. V. (2004). *Полікультурний мегатренд сучасної України*. Politika Yonetimi, 4(7), 77–87.
- Lash, C. (2002). *Elitlerin isyanı ve demokrasinin ihaneti*. M.
- Layon, D. (1996). Bilgi toplumu: Sorunlar ve yanılsamalar. *Bilgi, ideoloji ve ütopya. Çağdaş yabancı sosyal felsefesi: Antoloji*. K.: Lybid, 362–380.
- Lietaer, B. A. (2007). *Para'nın geleceği: Zenginliğe, tam zamanlı işe ve daha bilge bir dünyaya yeni bir yol*. M.
- Lipset, S. M. (1963). *Political Man: The Social Bases of Politics*. N.J.: Princeton University Press.
- Mann, M. (2001). *The Sources of Social Power* (Vol. 2). Cambridge: Cambridge University Press.
- Mannheim, K. (1994). *Zamanımızın teşhisi*. M.: Jurist.
- Marcuse, G. (1994). *Одномерный человек*. Moskova.
- Medushevsky, A. N. (1999). Geçiş tipi toplumlarda anayasal krizler. *Felsefe Sorunları*, 2, 3–21.
- Merton, R. (2009). Antisosyal davranış şeytanlarının meydana çıkışı. *Bilinç krizi*. M.: Algoritma, 23–41.
- Naisbitt, D. (2003). *Мегатренды*. Moskova: "Izdatel'stvo AST". 380 s.

- Naisbitt, D. (2005). *Высокая технология, глубокая гуманность: Технологии и наши поиски смысла*. Moskova.
- Nazaretyan, A. P. (2004). Evrensel tarih bağlamında medeniyet krizleri. M. URL: www.socd.univ.kiev.ua/LIB/PUB/N/NAZARETIAN/cyvcris.pdf
- Nietzsche, F. (2007). *Friedrich Nietzsche'nin mektupları*.
- Okara, A. (2016). Rusya, Ukrayna ve Belarus için yeni bir eğilim olarak kurumsal devlet. URL: http://www.intelros.ru/.../551-andrej_okara_gosudarstvokorporacija
- Ortega y Gasset, J. (2003). *Kitlelerin isyanı*. M.: AST.
- Osbourne, R. (2008). *Медина. Западного мира новая история*. Moskova: AST.
- Panarin, A. S. (2006). *Elitsiz halk*. Moskova.
- Pantin, V. I. (2006). *Tarihsel tahmin felsefesi: XXI. yüzyılın ilk yarısında tarih ritimleri ve küresel gelişimin perspektifleri*. Dubna: Feniks+.
- Pereslegin, S. (2007). *Infrastructural gaps and societal cohesion*. Moscow: Russia Research Publications, 80–82.
- Pereslegin, S. (2007). *Самоучитель игры на мировой шахматной доске*. Moskova: AST. 619 s.
- Perotti, A. (2001). *Kolektif kimlikler ve modern toplum*. Roma: Akademik Yayınlar.
- Polis dergisinin Yuvarlak Masa toplantısı (2009). "Kriz bey, seni artık nasıl çağırmalıyız?" [A. G. Volodin, A. I. Kolba, V. V. Lapkin vd.]. *Polis*, 3, 9–34.
- Politis, M. (2001). *Die Entwicklung der Demokratie: Traditionen der Bürgeraktivität in der modernen Italien*. Kyiv: Vydavnytstvo Solomiya Pavlychko "Osnovy". 302 s.
- Poyarkova, T. K. (2009). *Siyasi sistemde elitlerin rolü*. Londra: Sosyal Araştırmalar Dergisi, 162–167.
- Poyarkova, T. K. (2009). Ментальні очікування як каталізатор кризових процесів. *Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації»*, 2, 142–145.
- Reich, W. (2004). *Психология масс и фашизм*. Moskova: ООО "Издательство АСТ". 539 s.
- Sartori, J. (2003). Искажение концептов в сравнительной политологии (I). *Polis*, 3, 67–71.
- Stepankov, V. (2000). Громадський контроль за владою як перспектива розвитку громадянського суспільства в Україні. *Viche*, 6, 8–21.
- Todd, E. (2006). *Після імперії. Есе про загивання американської системи*. Lviv. 188 s.
- Toffler, E. (2002). *Метаморфозы власти. Знание, богатство и сила на пороге XXI века*. Moskova: ООО "Изд-во АСТ". 669 s.

- Travin, D. (2004). *Европейская модернизация*. Moskova: ООО “Издательство АСТ”. Кн. 1. 665 s.
- Travin, D., & Margania, A. (2004). *European civilization: Strategies and crisis management*. Berlin: Springer, 298, 335.
- Waldenfels, B. (2004). *Yabancınnn topografyası: Yabancınnn fenomenolojisine dair çalışmalar*. Kiev: PPS.
- Young, C. (1996). *Ocherki o sovremennykh sobyitiyakh. Psikhologiya natsizma*. St. Petersburg: Yaventa. 369 s.
- Zapf, W. (1984). *Modernization and social structure*. Frankfurt: Campus Verlag.

